

TAŞPINAR DERGİSİ

Yerel Tarih ve Kültür

Haziran 2021 Sayı: 25

ÜCRETSİZDİR

Yerel Süreli Yayın

ISSN : 1305-4678

İMTİYAZ SAHİBİ

Afyonkarahisar Belediyesi Adına
Afyonkarahisar Belediye Başkanı

Mehmet ZEYBEK

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Afyonkarahisar Belediyesi
Başkan Yardımcısı

Süleyman KARAKUŞ

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Afyonkarahisar Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Müdürü

İhsan AKAR

EDİTÖR

Hasan ÖZPINAR

REDAKSİYON

Fevzi KAYA

TASARIM

Ramazan GÖLCÜK

BASKI

DOĞUŞ OFSET

İDARE YERİ

Afyonkarahisar Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Basın-Yayın Birimi
Telefon : 0 272 214 22 23
Faks: 0 272 213 53 86
basinyayin@afyon.bel.tr

Bu dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere çoğaltılma hakları yalnızca Afyonkarahisar Belediyesi'ne aittir. Yazılı izin olmadıkça makul alıntılar dışında bir kısmının ya da tamamının çoğaltılması yasaktır. Yayımlanan yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Editör'den

25.sayımız ile merhaba. Her sayımızı özenle hazırlıyoruz ve Taşpınar her sayısında birbirinden özel ve daha evvel değinilmemiş tarihi konulara ışık tutuyor, tarihimizin önemli anlarını günümüze ulaştırıyor, istikrarlı bir şekilde normal periyodunda yayınlanıyor.

Dopdolu bir sayı ile daha birlikteyiz. Sık sık gündeme gelen idam mevzuunda acaba Afyonkarahisar'ın geçmişinde neler yaşanmış? Anıtpark'ın bulunduğu yerdeki idam sehpaalarını hatırlayan, bilen pek kalmasa da toplumsal tarihe bizde bu araştırma ile katkıda bulunalım istedik. Başka konu mu kalmadı diye düşünenler olacaktır elbette. Fakat neticede kent tarihi acısıyla, tatlısıyla bir bütün.

Afyonkarahisar'ın önemli bir tarihi değeri olan Boyalı Külliyesini Fevzi Kaya'nın kaleminden okuyabilirsiniz.

Afyonkarahisar deyince ilk akla gelen sembollerden Utku (Zafer) Anıtı fikri nasıl ortaya çıktı, hangi aşamalardan sonra yapıldı, Yazarımız Hasan Tahsin Günek bu konuyu ele alıyor.

Her sayımızda eski simaları konu alan mimar Erdoğan Emre, eski şoförleri ve eski müteahhitlerden Osman Yavuz'u konu edinirken Şükrü Türkmen Hocamız Emirdağ'da eski düğün adetlerini kaleme alıyor.

Birbirinden farklı daha birçok konu, şiir dergimizin bu sayısında.

Keyifle okumalar...

Hasan ÖZPINAR

içindekiler

OSMANLI'DAN BUGÜNE AFYONKARAHİSAR'DA İDAMLAR-1

➤05

AFYONKARAHİSAR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE
BULUNAN KOLEKSİYONLAR- I

➤14

BOLVADİN'DE BİR İSLÂM MÜCAHİDİ:
ABDÜLVEHHAB GAZİ

➤20

EĞİTİMCİ-YAZAR FEVZİ KAYA İLE SÖYLEŞİ

➤22

➤05 OSMANLI'DAN BUGÜNE AFYONKARAHİSAR'DA İDAMLAR-1
HASAN ÖZPINAR

➤14 AFYONKARAHİSAR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE
BULUNAN KOLEKSİYONLAR- I
MEVLEVİHANE'YE AİT ESERLER
Mevlüt ÜYÜMEZ-İbrahim DEMİREL-Ahmet İLASLI

➤20 BOLVADİN'DE BİR İSLÂM MÜCAHİDİ:
ABDÜLVEHHAB GAZİ
Fevzi KAYA - Mevlüt ÜYÜMEZ

➤22 EĞİTİMCİ-YAZAR FEVZİ KAYA İLE SÖYLEŞİ
RÖPORTAJ: HASAN ÖZPINAR

➤20 100.YILDÖNÜMÜNDE 27 MART 1921
AFYONKARAHİSAR'IN İLK KEZ İŞGALI
ÖMER FEVZİ ATABEK

➤31 ESKİ SİMLAR
Müteahhit OSMAN YAVUZ
ERDOĞAN EMRE

➤34 BÜYÜK UTKU (ZAFER) ANITININ HİKÂYESİ
HASAN TAHSİN GÜNEK

➤41 BİR FOTOĞRAFIN HİKÂYESİ
HASAN ÖZPINAR

➤42 AFYON KALESİ (ŞİİR)
ABDİL KORKMAN

➤43 KIZILKİLİSE (HEYBELİ) KAPLIGASI
DR. MUHARREM BAYAR

➤48 BOYALI KÜLLİYESİ
FEVZİ KAYA

➤52 EMİRDAĞ YÖRESİNDEKİ EVLİLİKLERDE (ESKİ) ÂDETLER
ŞÜKRÜ TÜRKMEN

➤34

BÜYÜK UTKU
(ZAFER) ANITININ
HİKÂYESİ

➤ **63** BİR ESNAF HİKÂYESİ
ŞAPŞAPOĞLU TURŞU
FERDİ DİKMEN

➤ **65** HÜSNÜ DEDEM, BEN VE BAYRAMLAR
MEHMET ÜNAL TAŞPINAR

➤ **67** HÜKÜMETÖNÜ ESKİ KAHVELERİ VE ŞOFÖRLER
ERDOĞAN EMRE

➤ **74** (BİR ORMAN MÜHENDİSİNİN ANILARI)
BENİM AFYON'UM
HİLMİ GÜRDAL

➤ **79** BİR KİTAP: "BOLVADİNLİ MEHMET SİNAN BEYİN HARP
HATIRALARI" ADLI ESERİNE DAİR BİR İNCELEME
HİKMET ÖZDEMİR

➤ **84** AFYONKARAHİSAR ŞİFAHİ KÜLTÜRÜNE
KATKI: TAŞPINAR DERGİSİ
SÜLEYMAN KARAKUŞ

➤ **86** ARŞİVDEN YAPRAKLAR
SAVCI TÜRKMENOĞLU

➤ **87** MESCİDİ AKSÂ'DA SON OSMANLI ASKERİ
İLHAN BARDAKÇI

➤ **88** AFYON'UN MEŞHURLARI
HİLMİ GÜRDAL

➤ **89** TAVANARASI
SAVCI TÜRKMENOĞLU

➤ **90** BİZE ULAŞAN YAYINLAR

➤ **93** MEMLEKET MANZARALARI

➤ **96** AFYONKARAHİSAR MUTFAĞINDAN
AĞZIAÇIK

BOYALI KÜLLİYESİ

➤ **48**

➤ **52** EMİRDAĞ YÖRESİNDEKİ EVLİLİKLERDE
(ESKİ) ÂDETLER

➤ **63** BİR ESNAF HİKÂYESİ
ŞAPŞAPOĞLU TURŞU

➤ **67** HÜKÜMETÖNÜ ESKİ KAHVELERİ VE ŞOFÖRLER

➤ **74** (BİR ORMAN MÜHENDİSİNİN ANILARI)
BENİM AFYON'UM

Başkandan

MEHMET ZEYBEK

Belediye Başkanı

www.afyon.bel.tr

/afyonkarahisarbelediyesi

/afyonbelediyesi

/afyonkarahisarbelediyesi

/afyonkarahisarbelediyesi

Taşpınar'ın yeni bir sayısı ile merhaba. Her geçen gün kaybolmaya yüz tutan kültürel değerlerimize sahip çıkarak, Afyonkarahisar'ın örf, âdet ve geleneklerini ölümsüzleştiren, genç nesillere aktaran Taşpınar Dergisi yayıncılık alanında ilimizin yüz akı.

Sosyal belediyeciliğin bir gereği olarak ak-satmadan yayınladığımız dergimiz elinizdeki 25.sayısı ile yine pek çok konuya ilk kez değiniyor, gün yüzüne çıkartıyor. Elbette ki bu sayının elinize ulaşmasında birçok kişinin emeği var. Başta her biri adeta kuyumcu titizliği ile konuları ele alan yazarlarımız. Her sayıda üşenmeden, bıkmadan farklı konuları ele alan yazarlarımıza ne kadar teşekkür etsek az.

Yerel tarihi gün yüzüne çıkartma çabalarımız dergimizle sınırlı kalmıyor. Afyonkarahisar Belediyesi olarak duyurusunu yaptığımız "Yerel Tarih Yarışması" ile bu konuda farklı çalışmaların ortaya çıkacağından eminiz. Gerekli şartları taşıyan tüm okurlarımızın katılımını bekliyoruz.

Tüm okurlarımıza sağlıklı günler dilekleriyle, daha nice 25.sayılarla.

OSMANLI'DAN BUGÜNE

AFYONKARAHİSAR'DA İDAMLAR-1

Hasan ÖZPINAR

hasanozpunar03@gmail.com

Kalem kırma deyimini bilirsiniz. Eski Türk filmlerinden aşına olduğumuz unutulmaz bir sahne. Filmin genellikle kadın oyuncusu hak etmediği bir suçtan dolayı tutuklanır ve çıkarıldığı mahkemede duruşma sonunda hâkim kararı okumadan önce kalem kırar. Anlaşılır ki idam cezası verilmiştir.

Asılarak idam etme ilk ne zaman uygulanmaya başladı bilinmez. Fakat yakın geçmişe kadar ülke gündemini fazlasıyla meşgul ettiği muhakkak. İşin ilginç yönü cezanın uygulandığı yıllarda da sadece toplumun çok fazla bildiği kişilerin (Menderes ve diğer bakanlar, Deniz Gezmiş'in cezalarının infazı) basında çok fazla yer bulmuş. Asılan onlarca kişinin haberi ise gazetelerde çoğunlukla birkaç satırla geçirilmiştir. Bazen o bile çok görülmüş.

Zaman zaman çocuklara taciz, tecavüz, öldürme, terör haberleri ile tekrar gündeme gelen idam cezası *Avrupa Birliği'ne intibak için* Ağustos 2002'de yapılan düzenlemelerle Türk Ceza Kanunu'ndan çıkarıldı. Fiiliyatta ise yasada var olmasına rağmen zaten Ekim 1984 tarihinden beri uygulanmayan bir ceza türüydü.

İdam Nedir?

Eski Türklerde kanı yere düşmesi dinen uygun görülmediği için, hanedan mensupları boğularak idam edilirdi. Bu gelenek Osmanlılarda da devam etmiştir. Avrupa'da ise Ortaçağ boyunca idam cezaları şerefli kimseler için başı kesilerek, diğerleri için asılarak, din suçlularında ise yakılarak infaz edilmiştir. Fransa'da 1792'den itibaren ölüm cezaları Dr. Guillotin'in bulduğu ve idamı mümkün mertebe ızdırapsız hâle getiren giyotinle infaz edilmeye başlandı. Tesadüfe bakın ki, Dr. Guillotin, ihtilâl kurbanlarından olarak, kendi bulduğu aletle idam edilmiştir.

İslâm hukukunda idam, öldürmesi en süratli silâh (kılıç, kurşun vs.) ile yapılır. Asarak idam, çirkin ve insanlık haysiyetiyle bağdaşmadığı için caiz görülmemiştir. Yalnızca mal alınıp adam öldürülen eşkıyalık suçunun cezası **ibret** için asarak idamdır. Vârislerin hepsi hazır olmadıkça, kâtil idam edilmez. Bunlardan birinin kalben merhamete gelip, kâtili affedebileceği umulmuştur.

Osmanlı hukukunda asılan, bedenî cezadır. Çünkü bedenî ceza, ırkı, cinsiyeti, serveti, sosyal pozisyonu ne olursa olsun, herkeste aynı acıyı doğurduğundan, adaletin tecellisine daha elverişli görülmüştür. İdam, ademe

(yokluğa) gönderme mânâsına gelir. Hukuk ilminde ise, suçlunun mahkeme kararıyla öldürülmesini ifade eder.

İdamlık 4 suç

Şer'i hukukta idam cezası çok istisnâî hallerde tatbik olunur. Bunların başında kasden adam öldürme gelir. Şartları tahakkuk eder ve ölenin yakınları da isterse, katil kısas edilir. Bunlardan biri bile affedebilir veya diyet ödemesi şartıyla kısıstan vazgeçebilir. Bu takdirde kâtil idam edilmez; hükümet uygun bir ceza verebilir. Aldıkları diyetle vârisler mahrum kaldıkları desteği bir nebze telâfi edebilir. Adam öldürme suçuyla, maktulün, vârislerinin, cemiyetin ve Allah'ın hakkı olmak üzere dört hak ihlal edilmiştir. Kâtilin idamı, vârislerin ve cemiyetin hakkıdır. Tövbe edince, Allah hakkı yerine gelir. Maktulün hakkı âhirete kalır.

Eşkıyalık da idam sebebidir. Ama şehirlerarası yollar-da yol keserek adam öldüren ve mal alanlar, idam edilirler. Yakalanmadan teslim olurlarsa, idamdan kurtulurlar.

Evli bir Müslüman, başkalarının yanında zina ederse, bu suç mahkemede sabit olursa, idam edilir. Erkek veya kadın fark etmez. Ancak bu suçun gerçekleşmesi ve mahkemede sâbit olması çok zordur. Bu sebeple tarihte tatbikine neredeyse rastlanmaz. XVIII. asırda bir defa İstanbul'da tatbik edilmiş; alışılmadık olduğu için padişah bile infazı seyretmek için saraydan Sultanahmed Meydanı'na çıkmıştı.

İrtidad (dinden dönme) suçunun cezası da idamdır. Müslümanlıktan çıkan kimseye tövbe teklif edilir. Ederse, kurtulur. Tarihte ferdi irtidad suçuna fazla rastlanılmaz. Çünkü dinden döndüğünü açıklayan, öldürüleceğini bilir. Bu sebeple ya bunu açık etmez; yahud pişmanlık bildirip kurtulmayı tercih eder. Bu sebeple, az sayıda da olsa irtidad edenler, genellikle Hristiyan ülkelere intikali tercih etmiştir.

Muayyen hallerde kadı veya hükümdar, ta'zîr olarak idam cezası verebilir. Buna siyaseten katl denir. Hırsızlık, gasp ve adam öldürmeyi âdet haline getirenler, halktan kanunsuz vergi toplayanlar, livâta yapanlar, büyücüler, sapkın görüşlerin propagandasını yapanlar ve isyancılar idam edilebilir. Siyaseten katl, ekseri devletin dirliği ve milletin birliğini bozdukları gerekçesiyle yüksek rütbeli devlet adamlarına tatbik edilmiş; halka pek uygulanmamıştır. İdam cezalarının uygulandığı yere de siyaset meydanı denilirdi.¹

¹ <https://www.ekrebugraekinci.com/article/?ID=424&idam-cezası-d%C3%B6n%C3%BCy%C3%BCyor-mu->

İdam telâfisi imkânsız bir cezadır; fakat kamu vicdanının tatminine elverişli bir cezadır. İdam cezası hakkında bu kadar bilgi verdikten sonra gelelim Afyonkarahisar'da yaşanan idamlara;

Öncelikle Osmanlı döneminde Afyonkarahisar'da yaşanan bazı idam vakalarını aktarmadan geçmeyelim;

Hicri 1230/1814 tarihli bir belgede Şuhut Kazası Ayanı Şeyh Ali'nin fakir fukaradan fazlaca para istediği ve suçu olmayan 9 kişiyi astırdığından bahisle biran önce cezalandırılması gerektiği bildirilmekte.²

Hicri 1276/1860 tarihli bir belgede Karahisar-ı Sahib sancağında şekavetde bulunan Malakoğulları'nın, üzerlerine sevk olunan askere karşı geldiklerinden idam edildikleri ve arkadaşlarının da sorgulandığı.³

Hicri 1291/1875 tarihli bir belgede Karahisar-ı Sahib sancağında Çobanlar Karyeli (köylü) Fatıma'nın katili Sarı Ömer'in idamı.⁴

Yine Hicri 1291/1875 tarihli bir belgede şehirde yaşayan Ermeni Cemaatinden Balkam oğlu Kalas ve

² BOA. Tarih: 23/Ca/1230 (Hicrî) Dosya No:67 Gömlek No:4008 Fon Kodu: C..ADL

³ BOA Tarih: 17/C /1276 (Hicrî Dosya No: 592 Gömlek No:60 Fon Kodu: MVL.

⁴ BOA Tarih: 17/S /1291 (Hicrî) Dosya No: 13 Gömlek No:502 Fon Kodu: İ..DA..

Tokadlı Mandık oğlu Evakim'in katillerinin idamları istenmektedir.⁵

Osmanlı döneminde yaşanan idamlar bu şekilde uzayıp gidiyor. Genellikle eşkıyalık yapanlar olmak üzere, adam öldürenler ve hatta yer yer haksızlık yapan yöneticilerinde bu şekilde cezalandırıldığı görülmekte.

Türkiye Cumhuriyeti'nde İdam Cezası

Bir kişinin ölüm cezası ile cezalandırılabilmesi için öncelikle karşılığında ölüm cezası öngörülen bir suçtan dolayı hüküm giymesi gerekiyordu. Daha sonraki aşama cezanın temyiz merciince onaylanması, ardından TBMM'nin cezanın infazını uygun bulması ve Cumhurbaşkanı'nın onaylanıp Resmi Gazete'de yayınlanmasıydı. Bu aşamalardan sonra ise cezanın infazı sürecine geçiliyordu.

Cezanın infazı

Türkiye Cumhuriyeti'nde ölüm cezası Türk Ceza Kanunu'nun 15 Temmuz 1953 yılında Resmi Gazete'de yayımlanan 6123 sayılı "Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun" ile değiştirilen 12. maddesine göre asılarak infaz ediliyordu.

Hükümlünün cezasının infazında mahkeme hey-

⁵ BOA Tarih: 20/C /1291 (Hicrî) Dosya No: 14 Gömlek No:569 Fon Kodu: İ..DA..

tinden bir kişi, cumhuriyet savcısı, doktor, zabıt katibi ve hapishane idaresi memurlarından bir kişi hazır olarak şekilde hükmün okunması suretiyle infaz olunuyordu. Hükümlünün mensup olduğu dinin bir ruhani görevlisi, avukatı, infazın gecikmemesi güvenlik ve düzenlik yönünden bir sakınca bulunmaması koşulu ile aile fertlerinden biri, hükümlü yabancı uyruklu ise konsolosu infaz yerinde bulunabiliyordu. Bu kişiler dışında, gardiyan, jandarma ve polis de infaz yerinde bulunabilirdi.

Hükümlü, anne veya babasını öldürmek suçundan hüküm giymiş ise infazın gerçekleştirileceği yere yalnızca, başı açık ve siyah gömlek giydirilerek götürülüyor ve hüküm bu şekilde infaz ediliyordu. Kanuna göre ölüm cezasına çarptırılan kişinin mensup olduğu din ve mezhebin özel günlerinde cezanın infaz edilmesi yasaktı. Hamile kadınlar açısından doğum gerçekleşmedikçe, akıl hastalığından muzdarip olanlar ise iyileşmedikçe cezanın infazı gerçekleştirilemiyordu.

Ceza İnfaz Tüzüğü'ne göre infazdan önce hükümlü, soyutlandığı yerden alınarak bir hücreye konuluyor ve infaza buradan götürülüyordu. İnfaz kapalı cezaevinde özel bir bölümde, diğer hükümlülerin göremeyecekleri bir yerde ve güneş doğmadan gerçekleştiriliyordu. Hükümlüler birden fazla ise infaz ayrı ayrı ve birbirlerini göremeyecekleri şekilde yapılıyordu.

İnfaz öncesinde hüküm usulen mahkeme heyetinin seçip gönderdiği hakim tarafından okunuyordu. Ayrıca teamül olarak mahkeme üyesi veya din adamı tarafından veya ayrı ayrı hükümlünün son sözü soruluyordu.

Cezanın infazından sonra doktor tarafından hükümlünün ölmüş olduğu tespit ediliyor ve infaz yerinde hazır bulunanlar bir tutanak düzenleyerek imzalıyorlardı. İnfazdan sonra hükmün özeti; hükmün verildiği yerde, cürümün işlendiği yerde, hükümlünün en son ikamet ettiği mahallenin uygun yerlerine asılarak ilan ediliyordu. Cenaze, merasim yapılmadan mirasçılara teslim ediliyor, eğer mirasçı bulunmuyor veya kabul etmiyorsa belediye tarafından gömülme işlemi tamamlanıyordu.

Ölünün kişisel eşyaları mirasçılara, yabancı uyruklu ise bağlı bulunduğu devletin konsolosluğuna, bunlar yoksa yerel sulh hâkimine teslim ediliyordu⁶.

Halk arasında yerleşmiş bir başka deyimle "Sallandıracaksın Taksim Meydanında 3-5 kişiyi, bak bir daha yapıyorlar mı? "Eskiden ibreti alem olması için halka açık olarak meydanlarda yapılan idam cezalarını anımsatan bu deyim insanları suç işlemekten ne kadar caydırdı bilmiyoruz.

Halka açık yapılan idamlardan bahsetmişken uygulamanın Afyonkarahisar'daki tarihini de incelemek istedik.

AFYONKARAHİSAR'DA YAPILAN İDAMLAR

Hemen her gün önünden geçtiğimiz Anıtpark'ın bulunduğu yerde bir zamanlar darağaçlarının sallandığını biliyor muydunuz? Ya da şehrin geçmişini solukladığımız tarihi semtlere çıkarken, bir mola verdiğimiz Yukarıpazar'da Semazen Parkı'nda darağacına çekilenlerin olduğunu hiç duydunuz mu ?

1.Dünya Savaşı yılları'nda Afyonkarahisar'da esir olarak bulunan John Still anılarında şehirde o günlerde idam edilen 3 kişiye dair şunları söyler;

*"1917 yılının baharında kamp komutanı bir sabah gelip, büyük kıdemli subayımıza, üç İngiliz askerinin, o gün asılacağını söyledi. Bunun üzerine, şiddetli bir protesto yapıldı. Ama biraz sonra komutan, gülümsedi ve uzaklaşarak gitti. Daha sonra Fransız subayını ziyaret etti. Ona da üç Fransız'ın asılacağını söyledi. Kamp Komutanı yeterince şaka yapıp eğlendikten sonra, o gün gerçekte üç Türk'ün, asılıp idam edildikleri anlaşıldı. Onlar için protesto yapacak hiç kimse yoktu. Türklerin asma metodu, bir kamera standı gibi birazcık kuvvetli ve yüksek, üçayaklı bir sehpa kurulur. İdam edilecek kişi bunun merkezinde durur. Bir ilmik onun boynunun etrafından geçirilir. Sonra sehpa itilir."*⁷

John Still'in anılarında yer verdiği bu idamlar mıdır bilinmez ama Halikarnas Balıkcısı namıyla anılan hemşerimiz Cevat Şakir'in İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp Bodrum'a sürgüne gönderilmesine yol açan şeyde asker kaçaklarının idama nasıl gittiklerini anlattığı yazısıdır. Üstelik Cevat Şakir'in 1924 yılında bir dergide yayımladığı makale aslında kendisinin 1. Dünya Savaşı yıllarında Afyonkarahisar Cezaevi'nde yatarken şahit olduğu idam vakasıdır.

CEVAT ŞAKİR'İN KALEMİNDEN "ASKER KAÇAKLARI NASIL İDAM EDİLİR?"

Hikâyede vakit bir sonbahar akşamıdır. Hapishane gardiyanları dışarıdan getirdikleri habere göre, şehirde tam dört tane darağacı kurulmaktadır. Kunduzlulu Mehmet, Karagörenli (Kaya Viran-Kayıhan) Koca Yunus, Balta Mahmut, Işıklarlı Ümmet, darağaçlarının sayısından ve başkaca kulaklarına gelen fiskoslardan anlıyorlar ki, asılacak olan mutlak kendileridir;

"Bu anların ümitsizliği içinde duvarlara mahzun, mahzun baktılar. Fakat duvarlar kanatlanmadan üzerlerinden aşamayacakları kadar yüksekti. Kurbanlık koyunlar gibi boğazlanmaya gönülleri bir türlü razı olmuyordu. Ama kurtuluşun da hiç bir umudunu, hiç bir çaresini göremediler. Beklemeye koyuldular. Bir ara hepsi de gidip birer, birer yıkandılar. Belliydi ki, ölümü ve ahireti, gönülleri kadar gövdeleri de temiz olarak

⁶ https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_%C3%B6l%C3%BCm_czas%C4%B1

T%3%BCrkiye%27de_%C3%B6l%C3%BCm_czas%C4%B1

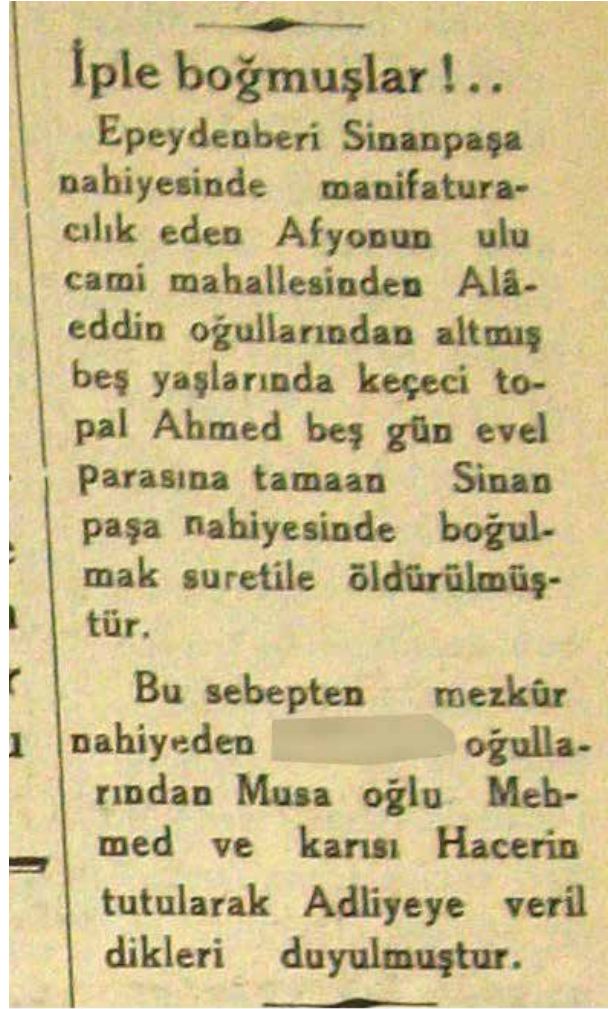
⁷ Still, John. A prisoner in Turkey. Publisher: London , John Lane company Basım yılı 1920

karşılama istiyordu. Yıkama işi bittikten sonra dördü de bütün eşyalarını haraç mezat sattılar. Sattıkları eşya içinde başlarındaki ağır püsküllü fesler, sırtlarındaki camadanlar, bellerindeki Trablus kuşakları ve şalvarları, hatta ayaklarındaki kalçınları bile vardı. Bu satıştan aldıkları paraların hepsini, hapishanedeki fukarelara dağıttılar. Sonra koğuşun bir köşesinde toplanıp, kendilerini ziyarete gelen tutuklulara karşı davranışlarını hiç değiştirmediler. Sanki teselliye muhtaç, olan kendileri değil de ziyaretlerine gelenlerdi. O gelenleri sakın sözlerle avutmaya çabaladılar.

Grub yaklaşık, aşağıdaki avludan nöbetçi gardiyan "Mahpuslar dama" diye bağırıyordu, sonra da kocaman kilitler içinde anahtarların şakırtısı duyuldu. Damlar kilitlenmişti.

Koğuşların demir parmaklıklı pencerelelerinden kara kuru Karahisar kayasının tepesi görünüyordu. Bu ıssız ve vahşi kayanın üzerinde Aleaddin Keykubat'ın yaptırdığı surlar ve kaleler seçiliyordu. Biraz

sonra batan güneş, Keykubat'ın hisarını kana boyadı. Sonradan gece gelecekti ve onlar şafağı bir daha göremeyeceklerdi. Henüz yirmi bir, yirmi iki yaşında Himmet, Yunus ve Mahmut geceleyin biri bitmeden öteki yakılan sigaraları içe içe, derin derin, uzun uzun düşündüler. Fakat eninde sonunda, ya genç gövdeleri yaradılışın zoruna dayanamadı, ya da yaradılış onlara acıdı, onlar da uykuya daldılar. Pencerenin önünde dörtlerden yalnız Kunduzlu'lu Mehmet kalmıştı. Orada şafağı değil,

DUYUM Gazetesi - 21 Ocak 1935

Keçeçi cinayetine dair bir haber-Duyum Gazetesi 21 Ocak 1935

gecenin gittikçe koyulaşan karanlığını görüyordu. Sonra o karanlık bir an için aydınlanmaya başladı ve Mehmet hızla geçen bir rüya gibi yirmi altı senelik hayatının belli başlı hadiselerini, o hayali aydınlıkta seyretti. (...)

Seferberlikte asker olmuş, Çanakkale'de yaralar almıştı. Askerlikte uzun seneler, köyüne gitmek iznini ancak iki defa koparabilmişti, hâlbuki çocukları gözlerinde tütüyordu. Bir sefer uzak cephelere doğru sevk olunurken, tren köyünün ta yanı başından geçmişti, hatta kendi evinin çatısı görünüyordu.⁸ Uzun zamandır göremediği yavruları oracıkta, çatısı elle tutulacak kadar yakın görünen o yuvacıkta yaşıyorlardı. Kendisi ise şimdi gittiği Galiçya adlı cepheden belki de bir daha geri dönemeyecekti.

"Adam sende, ne olursa olsun, gitmeden önce yavrularımı bir kere daha göreyim" diye düşünmüştü. "Trenden atlayanlar vurulacaktır" diye bir emir vardı ama arkadaşları 'Sen atladıktan sonra biz hava ateş ederiz' diyerek

ona cesaret vermişlerdi.

İşte atlayış o atlayıştı. Şimdi ise o suçun cezasını hayatıyla ödeyecekti. (...)

Gelenler madeni şangırtılarla koğuş kapısının kilitini, demirleri ve ağır sürgülerini açtılar ve açılan kapının çerçevesi içinde dikilen bir karaltı, adlan okumaya başladı. Kunduzlu, metin, vakur, fakat okşayıcı denebi-

8 Günümüzde Afyonkarahisar İhsaniye Kayıhan Kasabasına bağlı Kunduzlu Mahallesi tren yoluna yaklaşık 7-8 km. uzaklıktadır.

lecek hareketlerle arkadaşlarını birer birer uyandırdı. Uyananlar, neye uyandırıldıklarını hemen anlıyorlar ve birer besmele çekerek yerlerinde doğruluyorlardı. Dördü de koğuştaki mahpuslarla birer birer kucaklaşıp helâllaştılar. Gidip kendilerine kelepçeleri, prangaları, zincirleri sükûnetle vuruldu. Dik ve emin bir yürüyüşle hem hapisshaneden, hem de hayattan uzaklaştılar.”⁹

Milli Mücadelede asker kaçakları

1.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında genellikle asker kaçakları, eşkıyalar için uygulanan idam cezalarından Afyonkarahisar’da anlaşılabileceği üzere nasibini almış. Uzun yıllar süren savaşlardan dolayı olsa gerek asker kaçaklarının sayısı bir ara o kadar artar ki Milli Mücadeleyi sekteye uğratabilecek hale gelir. Üstelik bu kişiler ordudan silahlarıyla birlikte firar etmekte, haklarında yakalama kararı bulunduğu için birçok dağlarda, ovalarda eşkıyalıkla, yol kesme, adam öldürme gibi muzır işlerle uğraşmaktadırlar. Önceleri nasihatle birliklerine katılmaları sağlanmaya çalışılsa da sonunda 29 Nisan 1920 tarihinde çıkarılan Hıyaneti Vatanîye kanunu ile bunların gözünü korkutacak tedbirler alınması gerekmiştir. Bundan sonrasını o tarihlerde Afyonkarahisar Merkez Komutanı olan Fahrettin Altay’ın anılarından okuyalım;

“İstanbul’un yaptığı menfi propaganda yüzünden cepheden kaçanlar çoğalıyor, bunu önlemek için her tedbire başvurduğumuz sıralarda birgün silahlı 11 kaçak ile jandarma takip müfrezesi arasında müsademe olmuş, birisi ölü diğerleri sağ olarak yakalanıp Afyon’a getirildikleri bildirildi. Ölüünün Belediye Meydanında teşhir edilmesini, diğerlerinin bugün mahkemelerinin ikmal edilerek hüküm mazbatasının tasdik edilmek üzere akşama kadar getirilmesini emrettim. Akşamüstü mazbata getirildi. Okuyacağımı söyleyerek alıkoydum. Kaçakların hepsini İDAMA MAHKÛM ETMİŞLERDİ. Ertesi sabah infaz için hazırlıklar yapılmasını, son dakikada mazbatayı kendim getirip okuyacağımı söyledim. Sabaha karşı

⁹ Cevat Şakir “Hüseyin Kenan takma adıyla” “Asker Kaçakları Nasıl Asılır” Resimli Ay Aralık 1924

Bir idam haberi 17 Aralık 1931-Akşam Gazetesi

Kilise Köylü Osman’ın İdamı-Son Haber Gazetesi-19 Mayıs 1932

da emir subayım Fevzi Uçaner ile beraber otomobille meydana gittim.

Şimdi heykelin bulunduğu meydanda 10 idam sehpa kurulmuş, her birinin altın da beyaz gömlek giydirilmiş elleri bağlı, başları kabak, boyunları bükük asker kaçakları ölümlerini bekliyordu. Sokak başları halkla dolu... Ortadaki infaz heyetinin yanına giderek şu emri verdim;

— Mahkumiyet delillerini kağıt görmediğim için tasdik etmedim. Hepsini saliveriniz, kışlaya gitsinler.

İnfaz heyeti bir ara şaşırarak fakat emrimi yerine getirdi. Kaçakların elleri çözüldü, sırtlarından beyaz gömlekler çıkarılarak bırakıldılar. Hepsini birden “yaşasın vatan” diye bağırırdıktan sonra gözlerinde yaşamanın sevinci kışlaya doğru koştu. Bu manzara karşısında heyecanlanan halk bir alkış tutturdu, ben de karargâhıma döndüm. Sehpalar söküldü, kaçakların tekrar mahkemelerinden vazgeçilerek kıtalarına yollandılar ve bu haber bütün çevrede duyuldu, bunun üzerine ertesi gün 95 kaçağın teslim olduklarını hatırlıyorum.”¹⁰

Fahrettin Paşa’nın bahsettiği gibi idamlıkların affedilmesi pek çok kaçağın düzenli birliklere katılmasını sağlamıştır.

Elbette ki herkes bu kaçaklar kadar şanslı değildir. Aynı günlerde ordudan firar ederek köylerde eşkıyalık yapan ve yakalanarak Divan-ı Harp tarafından idam cezasına çarptırılan Dinar’ın Hacı Beşir-

li Köyü’nden Zeybekoğlu Mehmet’in cezası Dinar ilçe merkezinde infaz edilir.¹¹

¹⁰ Fahrettin Altay “On Yıl Savaş Ve Sonrası” İnsel Yayınları İstanbul 1970 s 279-280

¹¹ BOA. Tarih: 09/Ra/1336 (Hicri) Dosya No:52 Gömlek

Bolvadin Askerlik Şube Reisi Ali'nin verdiği bilgiye göre defalarca firar eden ve verilen müddet içerisinde birliğine teslim olmayan iki er 6 Ekim 1920 günü Bolvadin'de Odunpazarı denilen yerde idam edilmiştir.¹²

İdam cezalarına sıkça rastlanılan o yıllarda memleketin düşman işgalinden kurtarılmasıyla birlikte işgal günlerinde Yunan askerleriyle birlikte hareket eden işbirlikçilerden birçoğu yine günümüzde Anıtpark'ın bulunduğu yerde idam edilir.¹³

CUMHURİYET DÖNEMİ AFYONKARAHISAR'DA İDAMLAR

Türk Edebiyatının usta kalem-lerinden yazar Şevket Süreyya Aydemir 1925-1926 yıllarında kaldığı Afyonkarahisar Cezaevindeki idam mahkumlarının koşuşta itibarlı kişiler olduğunu ve yataklarının Karahisar Kalesi'nin zirvesinin görüldüğü pencere kenarlarına kurulduğunu söyler.¹⁴

Cumhuriyet döneminde de idamlar yine aynı yerde yapılmakla birlikte hızı azalmıştır.

Takvimler 17 Aralık 1931'i gösterirken gazeteler Afyonkarahisar'da bir katilin idam edildiğini yazmaktadır. Habere göre Emirdağ'ın Karacalar Köyü'nden Ahmet isimli vatandaş bir kişiyi öldürmek iki kişiyi yaralamaktan idam cezasına çarptırılmış ve hüküm 16 Aralık 1931 günü Afyonkarahisar'da infaz edilmiştir.¹⁵

17 Mayıs 1932 günü sabaha karşı Hükümet Meydanı'na darağacı kurulur. Bu kez sehpa da yakın zamana kadar İncehisar İlçemize bağlı olan, şimdi Eskişehir'in Han İlçesi'ne bağlı eski adıyla "Kilise" Köylü, Osman isimli bir vatandaş vardır.¹⁶ Suçu

No:34 Fon Kodu: DH.EUM.6.Şb

¹² Nuri Köstüklü "Milli Mücadelede Manisa-Uşak-Afyonkarahisar-Konya Hattı" TTK Yayını Ankara 2009 s.34

¹³ Hasan Özpınar "Anılar ve Fotoğraflarla İşgal Günlerinde Afyonkarahisar 'Afyon 2012 s.35

¹⁴ Ş.Süreyya Aydemir "Suyu Arayan Adam" Remiz Kitabevi İstanbul 1978 sayfa 424

¹⁵ "Afyonkarahisar'da Bir Katil Asıldı" Akşam Gazetesi 17 Aralık 1931

¹⁶ Eski adıyla Kilise bugünkü adıyla Gökçeyayla Köyü 16 Şubat 1993 tarih ve 93/41433 sayılı kararla, bağlı olduğu Afyon

A K Ş A M 29 Haziran 1939

Afyon'da iki katil asıldı

Mahkûmlar son söz olarak «kaderimiz böyle imiş» dediler

Afyon (Akşam) — Sinan paşa nahiyesinden 316 doğumlu Said oğlu İlyas Karakoç ve arkadaşı 316 doğumlu Zaim oğlu Bayram Karakoç ve suç ortakları İsmail ile birlikte, nahiye hakimlik eden Ayonlu Keçeci Ahmedin dükkânına girecek peynir almak bahanesiyle içerde ele geçirildikleri işle zavalı Ahmed'i boğduktan sonra (60) lirason şip aralarında paylaşılmış ve suçlarını gizlemeye çalışmışlar ise de cumhuriyet hükûmetinin çok eddi takibi neticesinde katiller yakalanmış ve cürümlerini itiraf etmişlerdir.

Paraya tamam ve temininden yoksun katil hadiselerinden dolayı bu canilerin Afyon Karahisar ağır ceza mahkemesine ölmüş cesasına çarptırılmaları hakkında muavini Hasan Dinçer, mahkeme heyeti namına ana muavini Mahmud Güçlümen, hükümet tahli Cavid Yada, cezaev müdürü Necip Şenel ve zabıt kâtili huzurda infaz edilmiştir.

Mahkûmlara haklarında ilâm 26.6.1939 gecesi saat 1.30 da okunarak arızaları tebliğ edildikten sonra birisi hükümet caddesinde, diğeri yukarı park önünde ayrı ayrı idam edilmiştir.

Katillerin her ikisi de suçluların idamına muhalefe etmişler ve sehpa çıkarken son söz olarak «kaderimiz böyle imiş» demişlerdir. Çiçenli oturma orada furtalı 21 yarıda üçü öldürüldü için, cesatı 24 se neye tahli edilmiştir.

Keçeci Ahmed'i boğarak öldürenler asıldılar

Birkaç yıl önce Sinan paşa nahiye merkezinde Afyonlu keçeci Ahmed'i parasını almak mahsusuyla boğarak öldüren mezkûr nahiye den Said oğlu İlyas ve Saim oğlu Bayram hakkındaki idam hükmü geçen aklı gecesi infaz edilmiştir. İlyas hükümet civarında, Bayram da yukarı pazar pazar parkı önünde asıl mışlardır.

Şehrimiz hapishanesinde daha birkaç idam mahkûmu vardır. Bunlardan birisi Çayda bir genç kıza kandırıp dağa götürmüş ve birini izale ettikten sonra suçunu örtbas etmek maksadıyla kışcağı öldürmüştür. Diğerleri yol bekliyerek adam öldürmüşlerdir. Bunlar hakkındaki idam kararları henüz katibet kasetmemiştir.

Keçeci Ahmed vakası hakkında gelecek sayımızda tafsilat vereceğiz.

29 - 6 - 1939 Perşembe

Afyon'da İki Katil Asıldı-Akşam Gazetesi 29 Haziran 1939

Bolvadin'de (Çay Nahiyesi) İşlenen Bir Cinayet- Cumhuriyet Gazetesi 15 Ekim 1936

adam öldürme ve çeşitli şikayet olayları olan bu kişi yerel mahkemece verilen idam cezasının Temyiz Mahkemesi ve TBMM tarafından tasdiki üzerine idam edilmiştir. 19 Mayıs 1932 tarihli Son Haber Gazetesi bu idamla ilgili haberi şu şekilde vermiştir.¹⁷

Şehrimizde Bir İdam

Kilise köylü Osman isminde olup müteaddit katil ve şikayet hadiseleri ika ve irtikap eden bir şahıs temyiz mahkemesinin ve büyük millet meclisinin tasdikına iktiran eden bir hükümle Sali sabahı şehrimiz hükümet meydanında saliben idam edilmiştir."

Keçeci Topal Ahmet Vakası

Uzun bir süre boyunca herhangi bir idam cezasına rastlanılmayan Afyonkarahisar'da 1935 yılında yaşanan bir olay idamı tekrar şehrin gündemine sokmuştur.

Aslen Afyonkarahisar'ın Ulu Cami Mahallesi'nden olan ve daha sonra Sinanpaşa'ya yerleşerek bakkalık ve manifaturacılık yapmaya başlayan 75 yaşlarındaki Keçeci Topal Ahmet kazandığı paralar yüzünden ilçede birkaç kişinin dikkatini çekti. Afyon-Antalya yol inşaatında çalışan 35 yaşındaki Bayram K., İsmail, İlyas isimli işçiler ilçeden Mehmet isimli bir arkadaşlarını da ikna ederek Keçeci Ahmed'i öldürerek kolayca paralarına sahip olmayı kafalarına koymuşlardır.

3 kafadar 16 Ocak 1935 günü akşam ezanından sonra dükkânını kapatarak yan tarafta evine çekilmiş olan

İli'nin İncehisar İlçesi'nden ayrılarak Eskişehir Han İlçesi'ne bağlanmıştı.

¹⁷ 1922'de Avukat A. Mahir Erkmen (1901-1978) tarafından yayınlanmaya başlayan Son Haber Gazetesi değişik isimlerle (Son Haber, Duyum, Haber) uzun yıllar Pazartesi ve Perşembe olmak

üzere haftada iki kez yayınlanmak suretiyle 1949 yılına kadar yayın hayatını sürdürmüştür.

HEZARİ ALIN: <i>Belediye</i>									
NO	ADI	Soy Adı	Bahane	2	Vitay	Kısm	Bahane	3	4
1	Remzi	U.	...	...	...	...	...	...	...
2	...	...	...	...	...	...	...	...	...
3	...	...	...	...	...	...	...	...	...
4	...	...	...	...	...	...	...	...	...
5	...	...	...	...	...	...	...	...	...
6	...	...	...	...	...	...	...	...	...
7	...	...	...	...	...	...	...	...	...
8	...	...	...	...	...	...	...	...	...
9	...	...	...	...	...	...	...	...	...
10	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Remzi U.'ya ait idam kaydı-1939

Keçeci Ahmed'i mal almak bahanesiyle dükkâna çağırırılar. Yan taraftaki komşuyu da olaya şahit olmaması için daha önceden Mehmet evine misafirliğe çağırmıştır. Gece karanlığında kimsenin görmemesinden de yararlanarak yaşlı keçeciye iple boğarak öldüren 3 arkadaş, dükkânda sakladığı para kesesini de alarak geç vakit ilçede ki diğer arkadaşları Mehmed'in evine giderler ve parayı aralarında bölüşürler. Hesaba göre adam başına 150'şer lira düşer.

Ertesi gün dükkanda boğulmuş olarak bulunan Keçeci Ahmed'in katil zanlısı olarak ilk başta daha önce aralarında husumet bulunan Hacı bey'in Mehmet ve ve karısı Hacer tutuklanır.¹⁸

Dava devam ederken olayı gerçekleştirenlerin sağda solda çok para harcaması ilçeden bir kadının dikkatini çeker ve asıl katillerin bu kişiler olabileceğini mahalleden birkaç kadına söyler.

Dedikoduların çoğalması üzerine olayı gerçekleştirenler bir gün kasabada Keçeci Ahmed'in ailesine mensup kadınlarında olduğu bir yerden geçerlerken kadınlar "Siz böyle Keçeci Ahmed'i öldürüp paralarını yiyin, safa sürün, sizin yerinizde el hapis yatsın" diyerek laf atarlar. Bunun üzerine tartışma çıkar. Olay karakola akseder. Karakolda yapılan sorguda zanlılar olayı inkâr etseler de içlerinden birinin hanımı kocasının uykusunda sayıkladığını ve kendisini döverken boğazını sıkıp "Keçeci gibi senide öldürürüm" dediğini belirtir.

Bu ifadenin yanı sıra zanlıların yaptıkları harcamala-

¹⁸ "İple Boğmuşlar" Duyum Gazetesi 21 Ocak 1935 tarihli nüshası

rın kaynaklarını açıklayamayışları da üst üste gelince olay çorap söküğü gibi çözülür; peşpeşe itiraflar başlar, zanlılar olayı kendilerinin gerçekleştirdiklerini kabul ederler.¹⁹

Yapılan mahkemeler sonucunda olayı gerçekleştirenlerden İlyas ve Bayram idama mahkûm edilir, İsmail ve Mehmed ise yaşlarının küçüklüğünden dolayı 24 yıl ağır hapis cezasına çarptırılırlar. Uzun süren temyiz ve TBMM'nin cezaları tasdiki sonrası hüküm sonradan Adalet Bakanı olarak da görev yapacak olan zamanın Başsavcı vekili Hasan Dinçer, mahkeme üyesi Mahmut

Güçbilmez, Hükümet Tabibi Cavit Yada, cezaevi müdürü Necip Şenel ve mahkeme zabıt katibinin nezaretinde 26 Haziran 1939 Salı gecesi sabaha karşı 01,30'da infaz edilir. Sehpaya çıkan mahkûmlar son ana kadar soğukkanlı olup, son sözleri sorulduğunda "Kaderimiz böyle imiş" cevabını verirler. O gün sabah işine giden esnaf, okula giden öğrenciler, vatandaşlar Yukarıpazar Parkı

önünde ve Hükümet önünde (Anıtpark önü) kurulan darağaçlarında sallanan cesetleri görürler. Cenazeler bir müddet teşhir edildikten sonra o tarihlerde henüz yeni yapılmış olan Asri mezarlıkta Garipler bölümüne defnedilirler.

Olay dönemin gazetesine şöyle yansır;

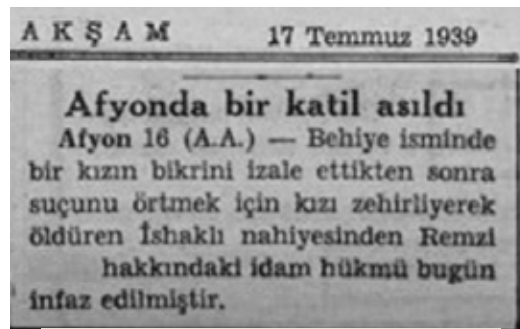
"Keçeci Ahmedî boğarak öldürenler asıldılar

Birkaç yıl önce Sinanpaşa nahiye merkezinde Afyonlu keçeci Ahmedî parasını almak maksadıyla boğarak öldüren mezkûr nahiyeden İlyas ve

¹⁹ "Keçeci Ahmedî parasını almak için boğup öldürenler" Haber Gazetesi 03 -07-1939 sayı 1959

İdam Cezasına Çarptırılanlar-Haber Gazetesi - 5 Nisan 1937

Afyon'da Bir Katil Asıldı-Akşam Gazetesi-17 Temmuz 1939

İdamların tanığı
Ziya Arsoy ve
anılarını
dinleyen Hasan
Özpinar

Bayram hakkındaki idam hükmü geçen Salı gecesi infaz edilmiştir. İlyas hükümet civarında, Bayram da Yukarıpazar parkı önünde asılmışlardır.

Şehrimiz hapishanesinde daha birkaç idam mahkûmu vardır.”²⁰

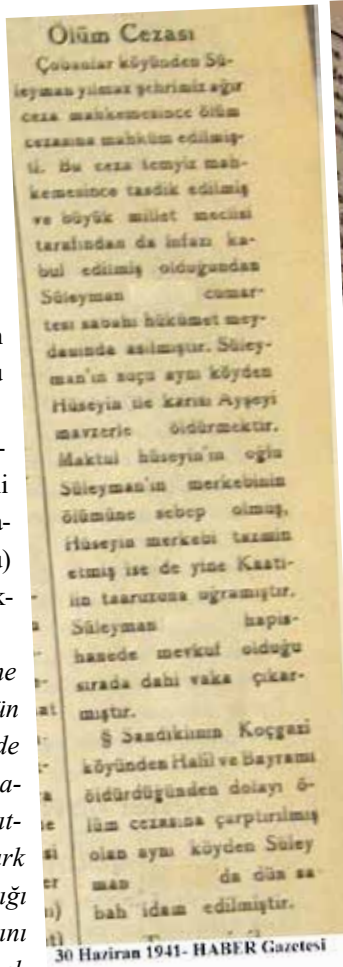
O günleri yaşayanların pek çoğu hatıralarında bu idam vakasından bahseder.

Geçtiğimiz yıllarda vefat eden Afyon Lisesi emekli öğretmenlerinden Ömer Faruk Ceylan (1925 doğumlu) bir sohbetimizde şahit olduklarını şöyle dile getirmişti.

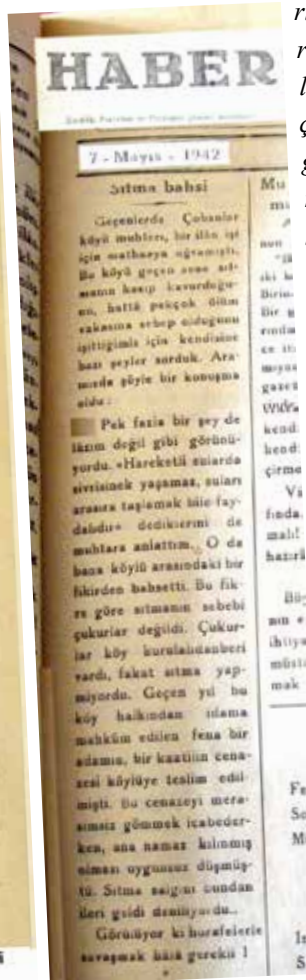
“Orta 3. sınıfta bitirme imtihanlarının olduğu birgün arkadaşlarla kale eteklerinde buluştuk ve Uluküllük civarında yokuştan inerek Anıtpark önüne vardık. Anıtpark önünde toplanmış kalabalığı görünce neye baktıklarını merak ederek o tarafa yöneldik. Bir de ne görelim darağacında sallanan bir ceset. Korkarak oradan uzaklaştık.

Yukarı mahallelere çıkalım dedik. Fakat az ilerde Yuka-

²⁰ “Keçeci Ahmedî boğarak öldürenler asıldılar ” Haber Gazetesi 29 -06-1939 tarihli nüshası

Çobanlar ve Koçgazi Köyü'nden İdamlar-
Haber Gazetesi-30 Haziran 1941

rıpazar Parkı'nın köşesine varınca yine bir darağacı ve sallanan bir ceset daha karşımıza çıktı. Burada kalabalık yoktu, gelip geçenler bakıyordu. Bu manzaranın etkisinde imtihanlara girdik, ama aklımız hep idam edilenlerde idi. Çok şükür imtihandan kalmadık ama günlerce gözümün önünden gitmedi o sahne. Bugün bile hatırlıyorum. Sonraki günlerde idam edilen kişilerin azılı suçlu, adam öldüren kişiler olduğunu duydum.”²¹

Bir Başka Olay; Çay ve Sultandağı'nda Öldürülen Kızlar

15 Ekim 1936 tarihli Cumhuriyet Gazetesi “Bolvadin’de işlenen feci bir cinayet” başlıklı haberinde o tarihte Bolvadin’e bağlı olan Çay Nahiyesi’nde yaşanan feci bir olayı haber vermektedir. Habere göre Çay’ın Aktaş mahallesi’nden Emine adlı 14 yaşında bir kız çocuğu birdenbire or-

tadan kaybolmuş ve çok geçmeden ormanlık alanda

²¹ Hasan Hüseyin Ceylan ile 11/01/2012 tarihli görüşme. 1925 doğumlu. Vefatı 24 Kasım 2013

Bir zamanlar idamların infaz edildiği meydan

başı gövdesinden ayrılmış bir şekilde cesedi bulunmuştur.

Kaymakam ve Jandarmanın sıkı takibi sonucu 3 ay sonra olay aydınlatılmıştır. Katil Yaka mahallesinden Hüseyin oğlu Ahmed adında bir gençtir. Ahmed, mahalenin güzel kızı Emine'yi kandırarak evlerine çağırması ve orada zorla ırzına geçmiştir. Kızın kanamalarının artması üzerine kanamayı dindirmek gerekçesiyle yakında bulunan dağa götürmüş ve kız burada fazla kan kaybindan bayılmıştır. İşlediği suçun ortaya çıkmasından kor-

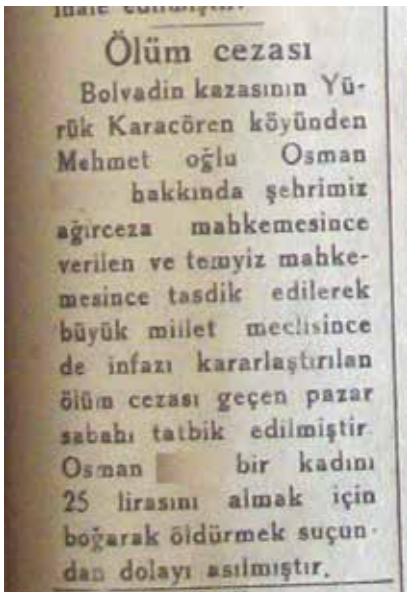
kan Ahmet, kızın bayılmasından istifade ederek sustalı bıçağı ile Emine'nin başını gövdesinden ayırmış ve cesedi de çalılara gizleyerek oradan ayrılmıştır. Hiçbirsey olmamış gibi hayatına devam eden katil, cesedin bulunmasından sonra yapılan soruşturmalarda suçunu itiraf etmiştir. Tutuklanan katil yapılan yargılama sonucunda Mart 1937'de Afyonkarahisar Ağırceza Mahkemesi'nce İdam cezasına çarptırılmıştır. Katil Ahmet'in cezası çok geçmeden şehrimizde infaz edilir.²²

Afyonkarahisar'da yayınlanan 17 Temmuz 1939 tarihli "Haber" gazetesi bir idam haberi daha vermektedir. Bu sefer aslen Akşehir'in Böğrü Delik Köyü'nden olup Bolvadin'in İshaklı (Sultandağı) nahiyesinde oturan 31 yaşında Remzi isimli bir kişi idam edilmiştir. Remzi 'de tıpkı birkaç yıl önce Çay'da yaşanan tecavüz vakasında olduğu gibi İshaklı'da (Sultandağı) Behiye isimli bir kıza zorla tecavüz ettikten sonra suçunu örtbas etmek için kızı zehirleyerek öldürmüştür. Ve elbette bu işlediği suçun cezası karşılıksız kalmamış, 16 Temmuz 1939 Pazar günü sabaha karşı Hükümet Meydanı'nda idam edilmek suretiyle suçunun bedelini ödemiştir.

Sandıklı Koçgazi Köyü Vakası

Bu idam kararı daha tazeliğini korurken bir mahkûm daha idam cezasına çarptırılır.

2 Nisan 1937 tarihinde şehrimiz Ağırceza Mahkemesi'nde 2 kişiyi öldürmekten uzun süredir yargılanan Sandıklı'nın Koçgazi Köyü'nden Süleyman'ın ²² "Çayda bıkırını izale ettiği kızı, cürmünü örtbas etmek için öldüren Ahmet idama mahkûm oldu" Haber Gazetesi 08 Mart 1937 sayı 1731

Bolvadin'den İdam-Haber Gazetesi 18 Haziran 1942

idam cezası almasına sebep olan olay ise dönemin gazetelerinde yapılan tefrikalara bakılırsa iki aile arasında ki eski bir husumete dayanmaktadır.

Çölovası ve Sandıklı taraflarında 1920'lerin başında eşkıyalıklarıyla nam salan ve jandarmaca aranan Koca Mustafa ve adamlarının Koçgazi Köyü'nden Karamanlıoğlu sülalesince gizlendikleri hakkında yine aynı köyden Derviş oğullarının yaptıkları ihbar iki ailenin arasını açarak yıllar boyu sürecek bir husumete sebep olur.

1922 yılında gerçekleşen olayın üzerinden 15 yıl geçmesine rağmen bitmeyen kin sonrası Karamanlıoğulları ailesinden bir kadına dağda yapılan saldırıdan da Dervişoğulları sorumlu tutulur. Karamanlıoğulları'ndan

Süleyman eskiden bu yana sürüp gelen husumet sonucu Dervişoğulları'ndan Bayram'ı kiralık katil tutarak öldürtmeye karar verir. Bu iş için Sandıklı'da anlaştığı kişi Bayram'ı öldürecek yerde, gider ona haber verir ve bir süre ortadan kaybolması gerektiğini, kendisinin de “öldürdüm” diyerek Süleyman'dan para alacağını söyler. Bayram bunun üzerine bir süre gizlenir, kiralık katil “iş bitirdim” diyerek parasını alır. Fakat bir süre sonra Bayram tekrar ortaya çıkar. Kan davalısının ölmediğini, kandırıldığını gören Süleyman işi kendisi bitirmeye çalışır. İyice bunalan Dervişoğlu Bayram, meseleyi hükümete anlatmak için yanına damadı Halil'i de alarak Sandıklı'ya giderken yol üzerinde pusu kuran Karamanlıoğlu Süleyman tarafından öldürülürler.

30 Haziran 1941 tarihli “Haber” gazetesi şehirde bu kez aynı günde iki idam cezasının infaz edildiğini haber vermektedir. Bunlardan ilki yukarda da bahsettiğimiz 1937 yılında idam cezasına çarptırılan Koçgazi Köyü'nden Süleyman A.'dır. 4 yıldan uzun bir süre hapisanede her gün idam edilme korkusuyla yaşayan Süleyman'ın cezasının infazı da tıpkı diğerlerinde olduğu gibi Hükümet Meydanı'nda halka açık olarak yapılmıştır.

Aynı gün infazı gerçekleştirilen bir diğer idam mahkûmu da Çobanlar Köylü Süleyman'dır.²³ Aynı köyden Hüseyin ve Ayşe isminde karı, kocayı mavzeriyle öldüren Süleyman'ın bu suçu işlemesine sebepte eşiğinin Hüseyin'in oğlu tarafından kazayla öldürülmesidir.

²³ “Ölüm Cezası” Haber Gazetesi 30 Haziran 1941 tarihli nüshası

Hüseyin karşı tarafın zararını karşılayarak eşiğin parasını ödemişse de Süleyman bir anlık öfkesine yenilerek karı, kocayı öldürmüştür. Gazete haberine göre Süleyman hapisanede de sürekli olay çıkarmıştır. Temyiz'in reddi ve TBBM'nin cezayı tasdiki üzerine hüküm uygulanmış, Hükümet Meydanı ve Afyonkarahisar halkı uzun zamandan sonra aynı anda iki idama şahitlik etmiştir.

Hatıralardaki İdamlar

Dönemin kanuni uygulamaları gereği halka açık yapılan idamlar o günleri hatırlayan pek çok kişinin belleğinde yer etmiştir.

Ekrem Saraçoğlu (d.1933) şahit olduğu bir idam vakasını şöyle anlatmakta;

“İlkokula başladığım günlerde rahmetli babam istasyonda

gişe memuru olarak çalışıyordu. Bir pazar günü Kedicioğlu aralığındaki evimizden ağabeyimle birlikte çıktık. İstasyona giderek babamı ziyaret edecektik ve birlikte eve dönecektik. Ağabeyimle elele yapışarak yürürken Hükümet Meydanına gelince birde ne görelim, darağacında beyazlar içinde sallanan cesetler. Şimdi ki yuvarlağı geçince. Çocuğuz, ipten sallanan cesetleri görüyorsunuz. O korkuyla tren istasyonuna nasıl gittik şaşarım. İstasyonda çalışanlar idamları bizden öğrendiler. İstasyondan babamı aldık ve faytonla hep birlikte eve dönerken idam edilenlerin hala orada durduğunu, darağacında sallandıklarını gördük. İbret olsun diye cenazeler bekletiliyordu. Aradan bunca yıl geçti hala dün gibi aklımda. Zaman zaman gece yatağa yattığımda hatırlarım.”²⁴

Emekli öğretmen Mehmet Kaya'da (d.1925) gençlik yıllarında aynı gün içerisinde infaz edilen 3 idamı seyrettiğini, bunlardan birinin Anıtpark önünde, birinin eski Yukarıpazar parkı önünde diğerinin de İmarek Camii köşesinde infaz edildiğini ve halkın toplanarak bunları seyrettiklerini anlatır. Mehmet Öğretmenin söylediklerine bakılırsa halk bundan epey korkmuş ve uzun yıllar küçük adi suçların haricinde vahşete dayalı cinayetler olmamış.²⁵

²⁴ Ekrem Saraçoğlu-1933 doğumlu. 23/02/2012 tarihli görüşme (vefatı 2016)

²⁵ Mehmet Kaya 1925 doğumlu. 01.06.2012 tarihli görüşme (vefatı 2016)

İdamların infaz edildiği yerlerden birisi Yukarıpazar Parkı

Ziya Arsoy (d.1929);

*"10 yaşlarındaydım. O günlerde ortalık idamların yapılacağı şeklinde haberlerle çalkalanıyordu. Fakat kimse ne gün, ne vakit yapılacağını bilmiyordu. Bir gün Hükümet önünde toplanan kalabalığı gördüm. Ne oluyor diye gidip baktığımda darağacında sallanan birini gördüm. Boynunda cezasını belirten yafta vardı. Orada konuşulanlardan Yukarıpazar'da da idam edilenlerin olduğunu duyduk. Oraya da koşup seyrettik. Eve geldik, fakat uzun zaman seyrettiğim bu sahneler gözümün önünden gitmedi. Gece rüyalarım girdi. Babam rahmetli çok kızdı, niye gittiniz, işte böyle korkarsınız dedi. Sonradan idamlar cezaevinin avlusunda yapılma-ya başladı."*²⁶

Nadire Çekdemir. 1929 doğumlu. Anılarında çocukluk yıllarında gördüğü idamları şu şekilde anlatır. 8, 10 yaşlarındaydım galiba, babam birgün bizi hamamlara götürmeye kalktı, at arabasına bindik. Kuyulu Cami yanındaki evimizden çıkıp Türbe'nin önünden aşağıya doğru iniyorduk. Yukarıpazar Parkı'nın önüne geldiğimizde kalabalığı gördük, babam "bakmayın" diye uyardı. Fakat biz göz ucuyla baktık. Üç ayaklı sehpa sallanan birini gördük, bize daha debeleniyor gibi geldi. Yanımdaki kardeşlerimle baka, baka geçtik. Uzunçarşı'dan devam ederek parkın önüne geldik. Baktık orada da asılan biri var, kalabalık toplanmış seyreliyor. Onu da seyrederек geçip gittik. Bunca sene geçmiş hala aklımdan çıkmaz."²⁷

O yıllarda halk arasında da batıl inanışlar vardır. 1942 yılında Çobanlar'da yaşanan sıtma salgının sebebi

²⁶ Marangoz Ziya Arsoy 1929 doğumlu. 20.09.2014 tarihli görüşme

²⁷ Nadire Çekdemir-Ev Hanımı 1929 doğumlu. 25.10.2013 tarihli görüşme

olarak 1 yıl önce idam edilen vatandaş gösterilir. Köy muhtarının söylediğine bakılırsa idam edilen kişinin cenazesini namazsız defnetmek gerekirken hükümet cenazeyi köylüye vermiş ve onlarda namazını kılıp defnetmişlerdir. Asıl sebep çevre bataklıklardan yayılan sinekler olsa da halk sıtma salgınına sebep olarak yukarıda söylediğimiz gerekçeyi göstermektedir.²⁸

İdam cezaları sadece Afyonkarahisar şehir merkezinde gerçekleştirilmeyip ilçelerde de bu hüküm uygulanmıştır.

Bolvadin'in Yörük Karacaören Köyü'den Osman U.'da bir kadını öldürmekten yargılandığı Afyon Ağır Ceza Mahkemesi'nde suçlu bulunarak idam cezasını çarptırılmış ve hüküm 17 Haziran 1942 günü infaz edilmiştir.²⁹

3 yıllık bir sessizliğin arkasından gazeteler yine idam cezasına çarptırılan bir mahkûmun haberini vermektedir.

İnaz Köyü Eğitmeni Hasan Koçak, muhtarla anlaşamaz, onu görevden aldırır. Bunun üzerine eski muhtar birkaç kez köy içerisinde eğitmeni sıkıştırır. Bunalan Hasan Koçak şehre inerek eski muhtarı şikayet etmek ister. Afyon şehir merkezinde bir lokantada yemek yediği sırada eski muhtarın yeğeni Salim H. tarafından öldürülür. Sanık Salim H. adlı genç ve onu teşvik eden Ali G., Kasım 1945'te Afyon Ağır Ceza Mahkemesi'nce idama mahkûm edilir. Fakat Salim henüz 21 yaşını doldurmadığından cezası 30 yıl ağır hapse çevrilir.

Afyonkarahisarlı Milli Şairimiz Osman Attila'da Hasan Koçak'ın öyküsünü "İnaz Köyü Eğitmeni Hasan Koçak'ın Türküsü" adıyla kitaplaştırmıştır.

DEVAM EDECEK...

²⁸ "Sıtma Bahsi" Haber Gazetesi 07.05.1942 tarihli sayısı

²⁹ "Ölüm Cezası" Haber Gazetesi. 18.06.1942 tarihli sayısı

AFYONKARAHİSAR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN KOLEKSİYONLAR-I

MEVLEVİHANE'YE AİT ESERLER

MEVLÜT ÜYÜMEZ-MÜZE MÜDÜRÜ

İBRAHİM DEMİREL-MÜZE UZMANI, SANAT TARİHÇİSİ

AHMET İLASLI-EMEKLİ MÜZE UZMANI, ARKEOLOG

Afyonkarahisar Müzesi'nin kuruluşu, Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan tarih araştırmaları ışığında; önce Asar-ı Atika Muhipleri Cemiyeti, daha sonra Halkevi çalışmaları bünyesinde bir müze oluşturma ve İl tarihi yazma girişimleri olarak 1928 yılında çalışmalar başlamıştır. Süleyman Hilmi (Gönçer) ve Oğuz (Günel) Beyler'in öncülüğünde başlatılan bu çalışmalar sonucunda, boş bulunan Taş Medrese avlusunda, eserler depolanmaya başlanmıştır. Eserler çoğaldıkça müzeye dönüştürme düşüncesi ortaya çıkmış, bunun sonucunda 1931 yılında kurulan Müze Memurluğu, 1933 yılında Müdürlüğe dönüştürülmüş ve Süleyman Hilmi Bey, bu göreve atanmıştır. Süleyman Hilmi Bey'in insan üstü çalışmaları sonucu Müze, Bölge Müzesi konumuna yükselmiştir. Çünkü çevrede Bursa, Manisa, İzmir, Antalya, Ankara ve Konya Müzeleri dışında müze yoktur. Bu nedenle Süleyman Hilmi Bey, çevre illere de giderek oralara da zor koşullarda da bile olsa, müzeciliğin yapılabileceğini göstermiştir. Kütahya, Uşak, Burdur, Isparta ve Aydın çevrelerinden arkeolojik; Aydın ve Kütahya çevrelerinden ise etnoğrafik olmak üzere eserler toplamış ve müzeye, dolayısıyla topluma çok sayıda eser kazandırılmıştır. Daha sonraki dönemlerde de eser toplanması sürdürülmüş ve böylece Afyonkarahisar Müzesi, Türkiye'nin, hatta Dünya'nın önde gelen müzeleri arasına girmiştir. Çevre illerde de yeni yeni açılan müzeler sonucu, *taş yerinde ağırdır* düşüncesiyle, o yerlerin eserleri, illerine geri gönderilmiş olmasına rağmen, müzemiz, bu ününü hala korumaktadır.

Türkiye arkeolojisinin ilk kazı yerlerinden biri olan Sandıklı Kusura höyük kazısı ve buluntuları ile, 1935 yılında dünyaya adını ilk duyuranlardan olan müzemiz, 1964 yılında arkeolog Hasan Tahsin Uçankuş'un ilimize gelmesiyle, çağdaş ve bilimsel bir arkeoloji ve müzoloji çalışmaları başlatılmıştır. Bunun sonucunda arkeoloji ağırlıklı yeni müzeye gerek duyulmuş ve 1971 yılında bugünkü müze, Bölge Müzesi, Frigya Müzesi konumunda açılmıştır. Eski Tunç Çağından günümüze kadar geçen 5000 yıllık bir süre içinde kesintisiz kültür ve inanç bü-

Bakan Tımuçin Savaş Türk İslam Eserleri Müzesi açılışında-1995

Maşa

**Dönemin Kültür ve Turizm Bakanı
Timoçin Savaş müzeyi gezerken-1995**

Mevlevihane'ye ait eserlerden Kepçe ve kevgir

tünlüğünün sürdürüldüğünü izleyebilmekteyiz: Bugünkü konumunda ilimiz nasıl ki yolların düğüm noktası ise, 5000 yıllık süre içinde de aynı konumda olduğunu göstermektedir. Bulundurduğu kazı buluntuları arasında: Pişmiş toprak sanatının tarihini; mermer sanatının tarihi; para ve ticaretin tarihini; dokuma, giyim, kilim, halı sanatının tarihi ile ölü gömme geleneklerini; tanrı ve tanrıça kavramlarının yansıması ile canlı insan, hayvan veya bitki heykel ve heykelcikleri ile kabartmaları, ayrıca mimari parçalardan oluşan koleksiyonlar, kısacası yaşam ile yaşanmışlık ile ilgili herşey bulunmaktadır.

İlçelerimizin yoğun eser vermeleri, buralarda da müzelerin açılması gereğini ortaya koymuştur Bolvadin Belediye Müzesi, Dinar, İncehisar ve Sandıklı Açık hava Müzeleri oluşturulmuştur. Şuhut'ta da bu tür çalışmalar yapılmaktadır. Yine Müze Müdürlüğü denetiminde, Dinar'da APAMEİA ve Emirdağ'da AMORİUM Örenyerlerinde Bilimsel kazılar yapılmaktadır. Ayrıca bir Frigya bölgesi kaya yerleşim yoğunluğu nedeniyle de, İhsaniye Ayazini/METROPOLİS antik kenti, Bakanlığımızca yaptırılan Çevre Düzenlemesi Projesi kapsamında, Valiliğimiz öncülüğünde bölgenin tanıtım merkezi konumunu almıştır.

1928 yılından 1970 yılına kadar Taş Medrese'de karma müze (Arkeoloji ve Etnografya) olarak hizmet veren kurum; 1971 yılında Konya yolu kavşağında, Kurtuluş caddesi üzerinde modern bir müzenin yapılması ile arkeolojik eserler ve idari bölümler buraya, yani, yeni binaya taşınarak sergileme ve idari işler hizmet vermeye başlamıştır.

Aslında, 1971 yılından itibaren, arkeolojik eserlerin yeni yapıya taşınması sonucu burada bırakılan etnografik eserlerin deposu özelliğinde kalan Taş Medresenin, etnografik eserlerin yoğunluğu ve çeşitliliği nedeniyle **Türk-İslam Eserleri Müzesine** dönüştürülmesini sağlamış ve böylece **Arkeoloji ve Etnografya Müzeleri olarak iki ayrı yapıda** halkımıza hizmet vermesi gerçekleştirilmiştir.

Türk-İslam Eserleri kapsamında 1978 yılından itibaren Taş Medresede onarıma başlanmış, ancak, yapının onarımı ve sergilemesi olan teşhir tanzim işleri, 1993 yılına kadar sürdürülmüştür. Sonunda **Türk-İslam Eserleri Müzesi olarak, 25.02.1995 yılında, Bakanımız Timoçin Savaş ile valimiz Yahya Gür'ün katılımlarıyla açılışı** yapılmıştır.

Ne yazık ki, müzenin açık kalma süresi çok kısa olmuştur. Yapı, onarım sırasında oldukça titizlikle onarım görmüş, çevresi drenajlanmış, avlu kuyusu temizlenmiş olmasına rağmen, kapı ve pencerelerin sürekli kapalı tutulması sonucu, nemden bir türlü kurtarılamamıştır. Bu da, çok kısa sürede eserlerin bozulmalarına neden olmuştur. Bu durumda eserler birer birer teşhirden alı-

narak, daha uygun ortamlardaki depoya kaldırılmıştır. Zamanla bu nemin, yapının bünyesine zarar vereceği endişesiyle, müze kapatılarak, eserler, Arkeoloji Müzesi depolarına konulmuş, mezar taşları da yeni yerindeki bahçede sergilenmişlerdir. Böylece Taş Medrese yapısının, kapı ve pencerelerin açılmasıyla doğal hava girişi çıkışına uğratarak nemden kurtarılması sağlanmıştır.

Arkeoloji Müzesinde, bu eserlerin sergilenmesi için yer aranması bir sonuç getirmedir. Üstelik bahçede açık teşhir olarak sergilenen eserlerin, hava kirliliği nedeniyle de oldukça etkilendiğinin görülmesi üzerine, müzenin tamamen dışarı taşınması gündeme geldi. Yeni yer arayışları sonucunda, ulaşımı kolay, anayol üzerindeki, Çakır mahallesi kavşağına, karma özelliğinde yeni müzemiz yapılmaktadır. Artık bu taşınmanın son olmasını dileriz.

Bu yazımızda müzemiz koleksiyonlarından önemli bir grup olan, **Mevlevi Dergahı/ Türbe Camisi'nden olduğu bilinen ve müzemize kazandırılan dergah eşyalarını** tanıtacağız.

Eşyalardan bir bölümü, Afyonkarahisar'lı kişilerden müzeye kazandırılmış Mevlevi Dergahı kaynaklı 6 adet kepe ve kevgirdir.

Diğer bölümü de, Mevlevi Dergahı kaynaklı olup da Konya Mevlana Müzesine devredilmiş iken, Müdürlüğümüzce istenerek müzemize devralınmış 29 adet çeşitli dergah eşyasıdır.

Böylece, toplam 35 adet eşya, Afyonkarahisar Mevlevi Dergahı eşyalarından olarak envanterimize girmiştir.

Afyon İli Tarihi adlı eserinde Süleyman Gönçer, ilk grup eserler olan kepe ve kevgirlerden söz etmektedir. Karahisar Beylerbeyi olarak göreve başlayan Morali Ahmet Paşa için: 'Karahisar'a valilikle H.29 Ramazan 1188 (M.5 Aralık 1774) de gelmiş olan Ahmet Paşa, Mevlevi dergahı aşure kazanı için bakırdan büyük kepe ve kevgirler yaptırmıştır. Şimdi Afyon Müzesi'nde bulunan bu bakırların saplarında şu yazı vardır.

"Vakf-ı Moravi Ahmet Paşa H.7, Fİ 1189

Vakf-ı Sultan Divani Mehmet Efendi"

"Yedi adet büyük ve orta boy kepe ve kevgirlerin üçünü gelir gelmez 1188 sonlarında, dört adedini de aşure gününden üç gün önce yaptırmış ve vakfetmiştir. Bundan maksadın hayır yapmak değil halka gösteriş olduğu çok geçmeden anlaşıldı. Celali ayaklanmalarında şehre yerleşmiş olan köylüleri köylerine sürmeye kalkmış, halkın ve kadıların feryatları üzerine azledilerek sürgüne gönderilmiştir. Esnafa olan borçlarının ödenmesi için mallarına el kondu ve defter edilerek 4598 kuruş tutan malı esnaf başlarına teslim edildi (H.25 Safer 1189/M.28. Nisan 1775 tarihinde)." denilmektedir. (S. Gönçer, Afyon İli Tarihi C.2,s.21 ve 272)".

Bu yazıdan anlaşıldığına göre, Morali Ahmet Paşa,

Kudümler

Mevlevihaneye ait şamdan

yaklaşık 5 ay gibi kısa süreliğine valilik yapmış ve bu kısa sürede Mevlevi Dergahına bu kepçe ve kevgirleri vakfetmiştir.

Müzemizde 2 kevgir ve 4 kepçe olmak üzere 6 adet büyük bakırdan kepçe ve kevgir bulunmaktadır.

-E.1442 uzunluğu 73 cm., çapı 19 cm., kevgirin sapında, Vakfı Sultan Divani Mehmet Efendi 1188, Vakfı Moravi Ahmet Paşa sene 1189 yazılı,

-E.1441 uzunluğu 74,5 cm., çapı 20 cm., kepçenin sapında Moravi Ahmet Paşa sene 1189 yazılıdır,

-E.1439 uzunluğu 104 cm., çapı 22,5 cm. kepçenin sapı üzerinde Moravi Ahmet Paşa Vakfı sene 1189; uc kısmında ise, Vakfı Sultan Divani Mehmet Efendi 1188 yazılıdır. Bir başka yazı da ise Ba süda essebi Abdullah yazılıdır,

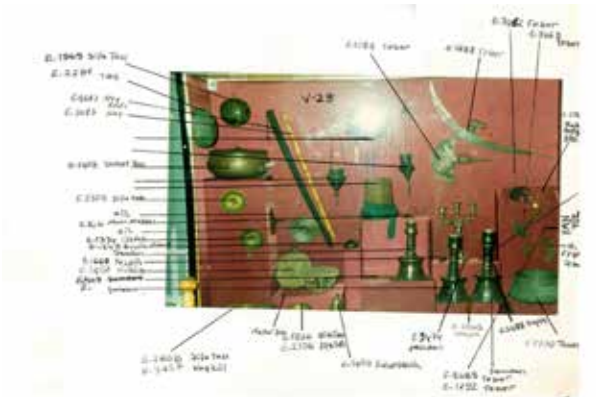
-E.1438 uzunluğu 96,5 cm., çapı 23,5 cm. kevgirin

Neyzen Fevzi Dedeye ait ney

Türk-İslam Eserleri Müzesi Mevlevi eserleri sergileme vitrini-1995

Türk-İslam Eserleri Müzesi sergileme vitrini-1995

sapında Moravi Ahmet Paşa sene 1189; ucu kısmında ise Vakfı Divani Mehmet Efendi 1188 yazılıdır,

Env.1438,1439,1440,1441,1442 ve 1443 de

-E.1440 uzunluğu 90 cm., çapı 19,40 cm., kevgirin sapında Moravi Ahmet Paşa Vakfı sene 1189; bir başka yazı ise Sahibül Hayrat es Seyyit Halil Emin Bekir 1214 (M.1799) ve Vakfı Divani Mehmet Efendi,

-E.1443 uzunluğu 76 cm., çapı 16 cm. kepçenin sapında, Vakfı Divani Mehmet Efendi, Sahibül hayrat es Seyit Halil Emin Bekir sene 1209 yazılıdır.

Süleyman Gönçer, Moravi Ahmet Paşa'nın 7 adet kepçe ve kevgir vakfettiğini belirtiyorsa da, müzede 6 adet olduğu görülmektedir. Bunlardan birinde (E.1440) hem Moravi Ahmet Paşa vakfı denilmekte, hem de Seyit Halil Emin Bekir'e ait hayrat olduğu yazılıdır. Bir diğerinde (1443) ise, Seyit Halil Emin Bekir hayratı olduğu görülmektedir. Buna göre 5 adedinin Divani Mehmet Efendi vakfı 1188' na vakfedilmiş olduğu yazılıdır.

Yusuf Ilgar ise, "Moralı Ahmet Paşa, 1774 yılında beylerbeyi olduktan sonra Ramazan ayında Afyonkarahisar'a geldiğinde büyük ve orta boy ikişer adet bakır kepçe ve kevgir yaptırarak Sultan Divani Mehmet Efendi için vakfetmiştir.... Diğer kepçe ve kevgirler Seyyit Halil Emin Bekir tarafından, XVIII.yüzyıl sonlarında yaptırılmıştır." denilmektedir.

Mevlevi Dergahı eşyaları olarak müzece, E.1438 nolu kevgir, Bekir Gümüş'den 03.10.1956 yılında; diğerleri Mustafa Kösem'den 15.10.1956 yılında satın alınmış olan kepçe ve kevgirlerin, gerek Süleyman Gönçer ve gerekse Yusuf Ilgar tarafından sözü edilen bilgilerin kaynakları verilmediği için, tarafımızca da kesin bir bilgi sunulamamaktadır.

Konya Mevlana Müzesinden devralınan eşyalar:

Konya Mevlana Müzesinden Karahisar Mevlevi Dergahı kaynaklı oldukları gerekçesiyle, 29 adet dergah eşyası, 29.12.1987 yılında müzemizce devralınmıştır. Bunlar arasında, 3 teber, 1 kalemtraş, 2 barutluk, 1 keşkül, 1 zikir teşbihi, 2 mum makası, 1 elifi named (kuşak), 1 destegül tennure, 1 destar sarık, 5 pirinç şamdan, 2 cam şamdan, 2 pazarıcı maşası, 1 buhurdan, 1 akşap yazılı pano, 1 çift çalpara, 1 anahtarlı kilit, 1 devekuşu yumurtası, 1 çift kudüm ve 1 ney bulunmaktadır. Müzemiz kayıtlarında E.3462- 3490 numaralarda kayıtlanmışlardır. Bu eşyalar arasında ney vardır ki, bu kişiye özel bir müzik aletidir. Afyonkarahisarımız'ın önemli isimlerinden, Neyzenbaşı Fevzi Dede'ye ait şahsi neydir.

Kaynakça

Afyonkarahisar Müzesi Arşivi

Süleyman Gönçer, Afyon İli Tarihi C.2,s.21,272

Yusuf Ilgar, Karahisari Sahib Sultan Divani Mevlevihanesi ve Mevlevi Meşhurları, Genişletilmiş 2. Baskı, Afyonkarahisar Belediyesi Yayını, Afyonkarahisar 2012, s.76,77

BOLVADIN'DE BİR İSLÂM MÜCAHİDİ: ABDÜLVEHHAB GAZİ

Fevzi KAYA*

Mevlüt ÜYÜMEZ**

Abdülvehhab Gazi, hayatını hem ilmi çalışmalarla hem de cihat aşkı ile geçirerek Anadolu'nun İslamlaşması için mücadele etmiş bir şahsiyet,¹ Halife Hişam b. Abdülmelik zamanında (M. 724-743) Emevi ordularının Anadolu Seferlerine katılmış, Mesleme b. Abdülmelik komutasında Bizans üzerine yapılan seferlerde, arkadaşı ve can dostu Battal Gazi'yle birlikte mücadele etmiş ve kendisini göstermiş bir kahramandır.²

Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Abdülvehhab Gazi'nin asıl adı Abdülvehhab b. Buht el-Cezerî', künyesi ise Ebû Ubeyd veya Ebû Bekr'dir. Kaynaklarda ismi Abdülvehhab Sol bin Buht es-Sunevî, Abdülvehhab es-Savli, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde "Şeyh Hazret-i Suhayb-i Rumi" olarak anılır. Mervan ailesinin azatlısı olup İbn Asâkir ve İbn Kesîr'e göre Mekkeli, Yahya b. Maîn ve Mizzi'ye göre ise Şam'lıdır. Daha sonra Medine'de evlenerek orada yerleşmiştir.³

Abdülvehhab Gazi, gaza yapması dışında mescide devam etmeye, Allah'ı zikretmeye çok bağlı, takva sahibi, cömert bir Müslüman idi. Çok sayıda hac ve umre yaptığı gibi hadis rivayetiyle de meşgul olmuş, Malik b. Enes, Yahya b. Said el-Ensârî ve Ubeydullah el-Ömerî ondan hadis rivayetinde bulunmuşlardır.⁴

* Uzm. Öğt. Araştırmacı-Yazar.

** Arkeolog, Afyonkarahisar Müze Müdürü.

¹ Mücahit Yüksel, "Bizans Topraklarında Bir Mücahit: Abdülvehhab Gazi", Mütefekkir, Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, C. 5, S. 10, Aksaray Aralık 2018, s. 465.

² Filiz Teker, "Bizans-İslâm Mücadelesi'nde Baskil ve Çevresinde Önemli Bir Şahsiyet: Abdülvehhab Gazi", Her Yönüyle Baskil (Editörler: Hasan Kürüm, Korkmaz Şen), Elâzığ 2020, s.1108; Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, C. III, Meydan Yayınevi, İstanbul 1990, s. 208.

³ Teker, a.g.m., s. 1109; Yüksel, a.g.m., s. 465-466.

⁴ İbn Kesîr, el-Bidaye ve'n-Nihâye, Büyük İslâm Tarihi, terc.

Abdülvehhab Gazi'nin Sandukası

İmam-ı Mâlik onun hakkında: "Çokça hac ve umre yapar, gazaya giderdi. Nihayet şehit oldu, yükünün içindeki eşyalara arkadaşlarından ve yoldaşlarından başka hak sahibi olan kimse olmadı. Cömert ve eli açık bir kimseydi. Emir Ebu Muhammed Abdullah el-Battal'la birlikte Rum illerinde şehit edildi ve oraya defnedildi."⁵ demektedir.

H. 113/ M. 732 senesinde Müslümanlar, Malik b. Şebîb ve Şübeyb el-Bâhilî, liderliğinde 8.000 askerle Bizans topraklarının içlerine kadar girdiler. Bizans İmparatoru Leon'un 100 bin kişilik bir orduyla saldırıya geçmesi üzerine yapılan savaşta Müslümanlar; komutanları Malik bin Şebib, Battal Gazi ve Abdülvehhab Gazi ile birlikte çok sayıda kayıp verdiler. Bu savaşta Battal Gazi'nin etrafındaki askerler bozguna uğrayıp dağıldıkları zaman Abdülvehhab Gazi, nefesine hitap ederek "Senden daha korkağını görmedim, eğer ben senin kanını dökmezsem, Allah benim kanımı döksün" diye bağırarak atını ileri sürdü. Sonra da başındaki miğferi atarak, "Ben Abdülvehhab b. Buht'um! Ey Müslüman-

Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul ty. C. 9, s. 498; Yüksel, a.g.m., s. 466,468, Teker, a.g.m., s. 1117.

⁵ İbn Kesîr, el-Bidaye ve'n-Nihâye, C. 9, s. 499; Yüksel, a.g.m., s. 499.

Abdülvehhab Gazi'nin Mezarı-Genel Görünüş

Abdülvehhab Gazi'nin Sandukası

lar, Cennete gelin, Cennetten mi kaçıyorsunuz? Yazıklar olsun size! Nereye gidiyorsunuz, Siz dünyada kalıcı ve ebedi değilsiniz” diye bağırды ve düşmana doğru ilerledi. Bu sırada çok susadığını söyleyen bir adama rastladı, ona da “İlerle! Suyu kanmak önündedir” dedi. Sonra düşmanın arasına daldı, hem kendisi hem de atı öldürölerek ⁶ şehit oldu.

Abdülvehhab Gazi'nin şehit olduğu tarihi, Ali b. Abdülazîz, H. 111/ M. 730, İbn Hibban, İbni Hacer el-Askalânî, es-Sehâvî, ve Taberi ise H. 113/ M. 732, Fatih Erkoçoğlu da H. 122/ M. 740 olarak verirler.⁷

Evliya Çelebi, Abdülvehhab Gazi'nin Hz. Mu-

⁶ İbn Kesîr, el-Bidaye ve'n-Nihâye, C. 9, s. 499; Şahin Uçar, Anadolu'da İslâm-Bizans Mücadelesi, İşaret Yayınları, İstanbul 1990, s. 121; İbn Asakir, Tarihi Dimeşk, XXXIII, s. 405-406 ('dan naklen Fatih Erkoçoğlu, “Hamideli Tarihi Coğrafyası ve Battal Gazi'nin Hayatına Dair Bazı Notlar”, İlahiyat Araştırmaları Dergisi, S. 1, Haziran 2014, s. 76); Yüksel, a.g.m., s. 467.

⁷ Erkoçoğlu, a.g.m., s. 79; Yüksel, a.g.m., s. 464; Teker, a.g.m., s. 1109.

ammed (sas)'in huzurunda Müslüman olduğunu, Hz. Ali'nin kendisine kemer bağlayarak onu debbağlara pir yaptığını ve bütün ahilerin soyunun da ona bağlı olduğunu belirtir.⁸

Battal-nâme'de Abdülvehhab Gazi'nin kendi ağzından Hz Muhammed (sas)'i gördüğü ve 300 yıl yaşadığı belirtildiği gibi Battal Gazi'ye Hz Peygamberin tükürüğünü ulaştırmış, bu tükürük sayesinde Battal Gazi, bütün dilleri konuştuğu gibi keşiş kılığında manastırlara girmiş, İncil'den vaazlar vermiş, rahiplerle tartışarak onları mağlup etmiş, onların İslâm dinine girerek Müslüman olmalarına vesile olmuştur.⁹

Battalnâme türünden menâkıbnâmeler ve Evliya Çelebi, Abdülvehhab Gazi'den sahabi olarak bahsederken tarih, terâcim ve tabakâta dair kaynak eserler onun tâbiîn'den olduğunu söylerler. Son sahabe, Ebü't-Tufeyl Âmir b. Vâsile b. Abdillâh el-Leysî olup H. 110/ M. 728-29 yılında Mekke'de vefat etmiştir. Abdülvehhab Gazi'nin sahabi biyografisini anlatan hiçbir kitapta adı geçmediği gibi rivayet ettiği hadislerin senetlerine bakınca onun Hz peygamberden doğrudan rivayet ettiği bir hadis de bulunmamaktadır. Bütün bunlardan dolayı onun bir sahabi değil, bir tabiîn olduğunu söylemek daha doğru olur.¹⁰

Bolvadin İlçesi'nde, Tekke (Ağlönü) Mahallesi'nde bir tepe üzerinde bulunan Abdülvehhab Gazi'nin mezarı, Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 22.06.1992 tarih ve 1359 sayılı kararla tescillenerek koruma altına alınmış, Bolvadin Belediyesi başkanlarından Ahmet Naci Helvacı dönemi (2004-2009) 'nde mezar ve çevresinin tamir ve bakımı yaptırılarak yeniden düzenlenmiştir.

Abdülvehhab Gazi'nin Bolvadin haricinde Sivas'ta, Yukarı Tekke (Akkaya) Tepesi üzerinde, Elazığ'ın Bas-kil İlçesi, Kale Köyü'nde, Bursa'nın İznik ilçesinde, Bayburt'ta Erenli mevkiinde¹¹ ve daha birçok yerde mezar ve türbeleri bulunmaktadır.

⁸ Teker, a.g.m., s. 1109.

⁹ Ahmet Yaşar Ocak, “Battalnâme”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 206; Yüksel, a.g.m., s. 469, 471.

¹⁰ Dinî Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 571; Mehmet Efendioğlu, “Sahâbe”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s. 492,494;Yüksel, a.g.m., s. 470, 471, 472.

¹¹ Teker, a.g.m., s. 1117; Yüksel, a.g.m., s. 468.

Günümüzde değil bahçedeki ağaçlara, kaldırımdaki ağaçlara dahi tahammül edilmiyor

Röportaj: Hasan Özpinar

Bu sayımızdaki röportajımızı dergimiz okurlarının yakından tanıdığı bir isimle yapalım istedik. Fevzi Kaya her sayımıza emek veren isimlerden biri.

Hocam kendinizden bahseder misiniz?

1963 yılında Afyon merkez ilçeye bağlı Küçükkekicik Köyü'nde doğdum. İlkokul yıllarıma kadar çocukluğum köyde geçti. Sonrasında babamın işi sebebiyle Afyonkarahisar merkeze, Taciahmet Mahallesi'ne taşındık. Üç erkek, dört kız, yedi kardeşiz. Erkekler okudu, bir kardeşim Milli Eğitim Müdürlüğü'nde Şube Müdürü, diğeri Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde öğretim üyesi. İlkokulu Cumhuriyet İlkokulu'nda okudum. 4. sınıftan 5. sınıfa geçtiğim sene babam vefat etti. O yıllarda ilkokuldan mezun olmak için sınavlara giriliyordu. Hatırladığım kadarıyla okullar tatile girince bazı derslerden (Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi vb) sınavlara girdik, başarı göstererek okuldan mezun olmaya hak kazandık. Sanıyorum bizim girdiğimiz yıl son sınavlar oldu, bizden sonra da bu sınavlar kaldırıldı.

Allah rahmet eylesin, zor olmuştur acısına dayanmak?

Allah'ın takdiri. Babamın erken vefatı nedeniyle ailenin yükü de omuzlarımızdaydı. Bu sebeple ilkokul yıllarımızdan itibaren okul döneminde dersten sonra geç saatlere kadar, yaz aylarında da daimi olarak çıraklık yaptık, hep çalıştık. Çalışırken haftalık ne vereceği, ne alacağımız sorulmazdı. 1973 yılından itibaren öğretmenliğe başladığım 1986 yılına kadar Millet Caddesi'nde (Uzunçarşı) şekerleme dükkânında tezgâhtarlık yaptım. İlk yıllarda şehirlerarası otobüsler Anıtpark'ın çevresinde bulunan terminallerden kalkardı. Mola veren otobüslerden inen yolcular Uzun Çarşı'daki şekerlemeci ve diğer esnafı doldururlardı. Esnaf çok iyi iş yapardı. 1970'lerin sonunda şimdiki ParkAfyon'un olduğu yere otogar yapıldı, otobüsler şehir içinden oraya çekildi.

Eğitim hayatı nasıl devam etti?

1973 yılında Şemsettin Karahisari Ortaokulu'na kaydoldu. Zira o tarihte Afyon'da iki ortaokul vardı. (Diğeri Orduevi arkasındaki Merkez Ortaokulu idi.) Ortaokulda iyi bir eğitim aldık. O tarihte Şemsettin Karahisari Ortaokulu nitelikli eğitim veren bir yerdi. Hatırladığım kadarıyla Mehmet Demir, Mahmut Yaman, Zeynel Canbaba, Hasan Şen, Mehmet Döner, Sevinç Gümüşkesen, Recep Yaşayacak gibi hocalarımız vardı. Okul bahçesinin batısı zeminden çukurda idi. Ali Tufan Kaptan isimli Beden Eğitimi öğretmenimiz vardı. Erkek öğrencilere Beden Eğitimi derslerinde el arabasıyla kalorifer kazanından çıkanları attırarak bu çukur kısmı doldurttu, sonra üzerine toprak atıldı, ağaçlar dikildi. Bir yönden beden derslerini uygulamalı olarak yaparken diğer yönden yararlı bir iş de yapmış oluyorsunuz. Şimdi bir öğrenciyi bu şekilde çalıştırsanız ne derler, nasıl bir tepki alır, takdirinize bırakıyorum. Zeynel Canbaba öncülüğünde okul bahçesine yeni ağaçlar diktik. Diktiğimiz bu ağaçların çoğu büyüdü, yetişti. Ancak birkaç yıl önce yeni bina yapılırken ağaçların bir kısmının kesilmiş olduğunu gördüğümde içim sızlamadı desem yalan olur.

İlkokul Yılları

Ortaokuldan sonra İmam Hatip Lisesi'ne yazıldım. İmam Hatip Lisesi'nde de Niyazi İplikçioğlu, Abdül-gaffar Erdem, Nevfel Dinç, Fikri Yazıcıoğlu (Hokkabaz), Emine Topçu, Nesrin Kale, Hasan Çelikkale gibi iyi hocalarımız vardı. Okuduğum dönemde 3 yıl okul mehter takımında çalıştım. Mehteri bilirsiniz çok ses çıkartır, bazen hocalarımız; "Gürültünüzden ders yapamıyoruz, gidin ilerde, tarlalarda çalışın" derlerdi.

O dönem Dumlupınar Mahallesi bahçeli evler, yeni yapılmaya başlanan 3-4 katlı apartmanlardan oluşuyordu. Sınıfta sıralarımızda otururken çevre yolundan (şimdiki Atatürk Caddesi) geçen otobüs ve kamyonları görürdük. İmam Hatip Lisesi çevresinde haşhaş, buğday, şeker pancarı ve ayçiçeği tarlaları vardı. Şimdi o boş alanlar hep binalarla doldu.

Bu arada aklıma geldi, birkaç yıl önce bazı mahalle muhtarları zamanın Belediye Başkanını ziyaret ederek mahallelerine park ve oyun alanı istiyorlar. Başkan da muhtarları yüksek bir yere çıkararak "Mahallenizde boş yer gösterin, 1-2 saat içinde ekiplerimi göndereyim, istediğiniz park ve oyun alanını hemen yapalım" diye cevap veriyor. Diyeceğim o ki neden park, bahçe ve oyun alanları o dönemlerde planlanmadı. Maalesef şimdi de benzer sıkıntıları yaşıyoruz. Bugün etrafı bahçeli evleri, apartmanları bırakın, bir kısım insanlarımız kaldırımdaki ağaçlara dahi tahammül gösteremiyor. Kimisi evinin, kimisi dükkânının görüntüsünü kapatıyor diyerek bir şekilde ağaçları yok ediyor. Toplum olarak buna bir çözüm bulmamız gerekiyor.

Mehter Takımı ile 23 Nisan, 19 Mayıs, 27 Ağustos ve 29 Ekim törenlerine katılırdık. Mehter Takımı törenlerinde halktan büyük rağbet görüyordu. Yine hayatımda unutamadığım olaylardan biri de Afyon Şeker Fabrika-

Üniversite Yılları

sı ile SEKA Kâğıt Fabrikası'nın açılış törenlerine mehter takımı olarak davet edilerek katılmamız oldu. Cumhuriyet tarihinde Afyonkarahisar'a Çimento Fabrikası haricinde yapılan iki büyük fabrikanın açılışında bulunmuş olduk.

Gençlik yıllarınız 12 Eylül öncesine denk gelmiş. O dönem ilimizde durum nasıldı?

Lise öğrenciliğimiz 12 Eylül öncesi günlere denk geldi. Çok şükür Afyonkarahisar'da başka illere kıyasla anarşik olaylar, karışıklıklar olmadı veya

bizim haberimiz olmadı. Çünkü yukarıda belirttiğim gibi okul haricinde çalıştığımız için dışarıda pek bulunmuyorduk. Ancak 1980 yılı Mayıs ayı içinde, eski Gümrük ve Tekel Bakanı Gün Sazak şehit edilmişti. Okuldan bazı arkadaşların yönlendirmesiyle okul olarak (diğer liseler de dâhil) Emek İşhanı, Anıtpark civarında protesto gösterilerine katılmıştık.

Lise öğreniminden sonra yükseköğrenim için İzmir'e gittik. O zamanki adıyla Yüksek İslam Enstitüsü'ne kayıt olduk. 1982 yılında çıkan kanunla Eğitim Enstitüleri, Eğitim Fakültesi olduğu gibi Yüksek İslam Enstitüleri de İlahiyat Fakültesine dönüştürüldü. Bizim Yüksek İslam Enstitüsü de İzmir'de yeni kurulan Dokuz Eylül Üniversitesi'ne bağlandı.

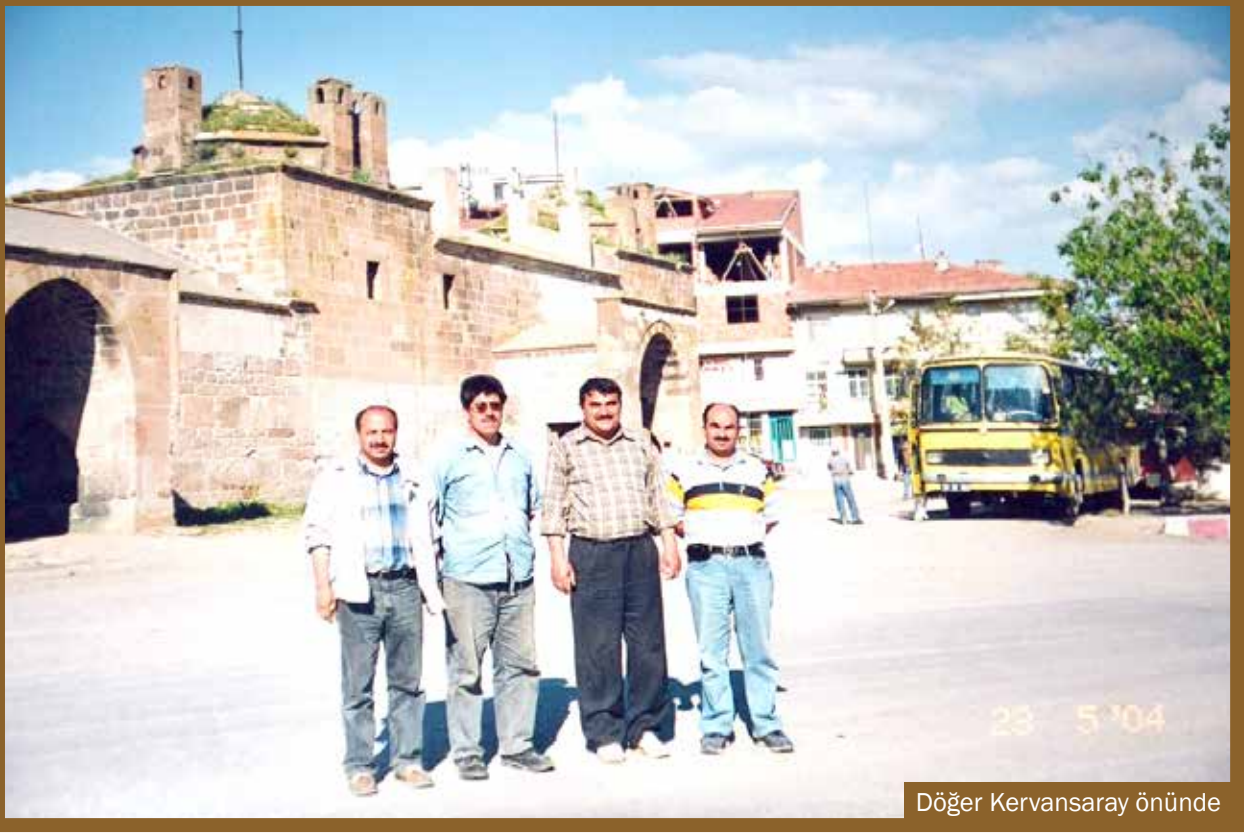
Yine üniversite bitirme tezimi Hocam Niyazi İplikçioğlu seçmişti. Ben tez konusu olarak "Afyonkarahisar Evleri" konusunu alsam, nasıl olur diye sormuştum. Hocam da, "En az 8-10 evi incelemen gerekir. Bir eve giren diğerine giremezsin, adamın özel mülkiyeti problem çıkar, hem evlerin planlarını, krokilerini çizdirmen gerekir. Bir yıllık süre de yetmeyebilir. Gedik Ahmet Paşa Külliyesi, çalışılmadı, onu al" demiş, birkaç gün sonraki görüşmemizde de külliye ile ilgili bazı kaynaklardan çektiği fotokopileri vermişti. Neticede bu tezi hazırlayarak 1985 yılında Fakülteden mezun olduk. Hazırladığımız bu tez de yıllar sonra Afyonkarahisar Belediyesi tarafından bastırılarak kültür hayatına kazandırıldı.

Hemen atanabildiniz mi?

Bizden bir sene önce mezun olanlardan görev için müracaat edenler hemen atandılar. Fakat bize gelince bir kanun değişikliği oldu. İlk defa öğretmenlik sınavı yapıldı. Nasıl olacak, ne sorulacak hiçbir şey bilmiyoruz, çalışabileceğimiz bir kaynak yok, varsa da o günkü şartlarda biz ulaşamadık. Şimdi hiç olmazsa KPSS'de ne tür sorular sorulacağı belli, adayların çalışabilecekleri materyal çok. Neticede sınava girdik, Rabb'im nasip etti, sınavı kazandık. 1986 yılı başında da atamamız yapıldı.

1979-1980 İmam Hatip Lisesi Mezuniyet Albümü

Döğler Kervansaray önünde

Nereye?

Şanlıurfa Siverek İmam Hatip Lisesi'ne. O tarihe kadar güneydoğuyu hiç görmemişiz, bilmiyoruz. Bazıları gitme, ne yapacaksın oralarda? Burada aç mı kaldın, diyor. Rahmetli Niyazi İplikçioglu Hocam ise "Git, sen gitmeyeceksin, ben gitmeyeceğim de kim gidecek? Gidersek oralar bizim olacak, gitmezsek bizim yerimize başkaları gidecek. Ben Tunceli'ye gittim. Sen de Urfa'ya gideceksin" dedi. Gittik, 26 Şubat 1986'da göreve başladık, öğrencilerle tanıştık, kaynaştık.

İlginç hatıralarınız var mı?

Olmaz mı? Göreve başlamak için Siverek'e vardığımızda İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne gittik. Hükümet Binası içinde, koridorun duvarlarında "Vatandaş Türkçe Konuş" diye büyük harflerle yazılar asılmış. İlk defa görüyoruz, şaşırdık, İlçe merkezinde yaşayan halkın çoğu Zaza, buna bağlı olarak da Zazaca konuşuyor. Tabii sonra alıştık.

Yine bir gün dersten çıktım, öğretmenler odasına doğru gidiyorum, bir öğrenci geldi. Fizik kitabını açmış, içinden bir problem soruyor "Bilmiyorum, lise yıllarından beri fizik derslerini görmedim, gördüklerimi de unuttum." diyerek okuldaki fizik öğretmenine gitmesini söyledim. Bunun üzerine öğrenci, "Hocam, ayıp olmuyor mu? Hem kitap yazıyorsunuz, hem de kitabınızdaki problemi bilmiyorum diyorsunuz" deyince, "Ne kitap yazması? diyerek öğrenciye sorduğumda, öğrenci elindeki kitabın baş kısmını gösterdi. Baktım, Fizik kitabı yazarlarından birisinin adı Fevzi Kaya.

Okulda göreve başlayalı 1-2 ay oldu. İlçe merkezinde 16-17 tane cami var. Merkez Ulu Cami'den verilen vaaz ses sistemi ile iki camiye ulaştırılıyor. Diğerlerine

imkânsızlıktan ses sistemi ulaştırılamıyor. Zamanın ilçe müftüsü çağırdı, durumu anlatarak yardımlarınızı bekliyoruz dedi. Ramazan ayı süresince arkadaşlarla birlikte 27-28 gün camileri dolaşarak teravihten önce vaazlar verdik. Bir gün de yakın bir köye vaaz etmeye gittik. İftardan sonra vaaz verdik, teravih namazını kıldıktan sonra cami avlusunda bizi almaya gelecek arabayı beklerken imamla sohbet ediyoruz. İmam bir ara "Hocam, karşıdaki kişiler seni konuşuyorlar" dedi. "Ne konuşuyorlar?" diye sorunca, "Seni beğenmişler, çok güzel vaaz ettiğini söylüyorlar" deyince "Faydalı olabildi isek ne mutlu bize" dedim. Bunun üzerine İmam, "Hocam, onlar Türkçe bilmezler" deyince ben şaşırarak Türkçe bilmiyorlar da benim güzel konuştuğumu nereden çıkarıyorlar" demem üzerine İmam, "Sizden önce vaaz için gelen arkadaşların bazıları konuşmaları esnasında sehpaye ellerini vurmuşlar, fazla el ve kol hareketleri yaptıkları gibi yüksek sesle bağırır gibi konuşmuşlardı. Siz öyle yapmadınız, sakın ve yumuşak sesle konuşunca sözleriniz hoşlarına gitmiş" dedi.

Bu arada 1988 yılında evlendim. Tuğba, Büşra ve Betül isminde üç kızım var.

Sonrasında nerelerde görev yaptınız?

Şanlıurfa Siverek'te 3,5 yıl çalıştıktan sonra tayin istedim. Aslında çıkacağını da sanmıyordum. Çünkü bulunduğumuz bölgede çalışma zorunluluğu 3 yıl (o zaman için) olmasına rağmen 5 yılı doldurmadan pek tayin çıkmıyordu. O yıl dilekçe verin dediler, verdik, nasıpmış, dilekçeler işleme kondu. Afyon'a tayinimiz istesek de çıkmaz diye Bursa, Eskişehir ve Manisa gibi illeri istedik. Bursa-Karacabey Kız Meslek Lisesi'ne tayinimiz çıktı. Biliyorsunuz Bursa, Osmanlı'nın başkenti, ecdat yadigarı eserler çok, fırsat buldukça tarihî yerleri gezdik, inceledik.

tain istedim. Yaz tatillerini saymazsak 10 yıl sonra Afyonkarahisar'a kavuştuk.

Bu sefer memlekete gelebildiniz.

Evet, İlk önce bir zamanlar öğrencisi olduğumuz İmam Hatip Lisesi'ne tayinim oldu. Üç yıl orada çalıştık, 1999 yılında mecburi olarak Kadınana İlköğretim Okulu'na bir yıl sonra da Ticaret Meslek Lisesi (Ahi Evran Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi)'ne tayinim çıktı. Bu okulda on yıl çalıştıktan sonra kendi isteğimle Zübeyde Hanım Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ne tayin oldum, bu okulda da beş yıl çalıştıktan sonra şimdiki görev yerim Toki Sosyal Bilimler Lisesi'ne tayin istedim. Yedi yıldır da Sosyal Bilimler Lisesi'nde görev yapıyorum.

Alanınız Din Kültürü, İlahiyat ama biz sizi Taşpınar'da yayınlanan Afyonkarahisar'a dair makaleleriniz, araştırmalarınızla tanıyoruz. Bu merak nasıl ortaya çıktı?

Çocukluğumda tarihi romanları severek okurdum. Özellikle Abdullah Ziya Kozanoğlu, Bekir Büyükarkın, Oğuz Özdeş, Yavuz Bahadıroğlu'nun kitapları elimizden düşmezdi. Haliyle roman yolu ile de olsa bir alt yapımız oluştu dersek yalan olmaz herhalde. Yine İmam Hatip Lisesi'nde okurken rahmetli Niyazi İplikçioğlu tarih öğretmenimizdi. Biliyorsunuz lakabı "Herodot"tur. Tarihin babası. Bizim de tarihe farklı gözle bakmamızı sağlayan kişidir. Onun derslerini severek takip ederdim. Derslerde tahtaya kalkar, bir taraftan konuyu anlatır, diğer taraftan da kafama takılan soruları sorardım. Hocamız da soruları tüm detayına varıncaya kadar anlatırdı.

Yine Niyazi Hocam o yıllarda köy ve kasabalarda oturan arkadaşlarımıza "Dedelerinize Kurtuluş Savaşı hatıralarını, işgal yıllarında yaşadıklarını anlattırın, not alarak yazın. Bugün onlar bugün canlı birer tarih. 20-30 yıl sonra onları bulamazsınız" diyerek ödevler verirdi. Sonraki yıllarda bazı arkadaşlarla konuştuğumuzda Niyazi hocamızın söylediklerini o zaman anlayamamışız, keşke yapsaydık" diye pişmanlıklarını dile getirenler oldu. Ne yazık ki pişmanlıklar geçmişe geri getirmiyor. Hocamız sonraki yıllarda arkadaşları Abdullah Bozok ve Abdurrahim Çelik ile birlikte bu hatıralardan oluşan bir kitap yayınlamıştır.

Emekli arkeolog, kıymetli ağabeyim Ahmet Semih Tulay, "İnsanların ekmeğini yiyip suyunu içtikleri topraklara borcu vardır. Bunu bir şekilde ödemeleri gere-

Kaç yıl kaldınız orada?

1989- 1996 yılları arasında, 7 yıl kaldım. Bu arada Siverek'te iken askerliği tehir için Ek-7 belgesi doldurduk. Tayin çıkınca otomatik olarak tehir belgesi iptal oluyor. 1990-1991 yılları arasında Körfez krizinde sırasında İzmir-Bingöl-Muş-Mardin-Midyat'ta kısa dönem askerlik görevimizi yerine getirdik.

Bursa güzel şehir, orada görev yapmaktan büyük keyif aldık. Ama bir taraftan da memleket gözümüzde tutuyor. Şair Ali Türk Keskin, "Kusura kalma beyim ben gidemem Afyon'dan" der ya işte bizimkisi de o misal. Afyonkarahisar'dan fazla uzak kalamadık. 1996 yılında

Sosyal Bilimler Lisesi öğretmenleriyle Döğer Kervansarayında.

Karacabey Kız Meslek Lisesi'nde okul programında sunum yaparken

kir” der. Biliyorsunuz, rahmetli Mehmet Sadettin Aygen aslen Çanakkale’li. Doktor olarak ilimize gelmiş. İstese sadece doktorluğunu yapar, para kazanır, kimse- nin de bir itirazı olmazdı. Ama hastasını muayene ediyor, param yok diyene canın sağ olsun derken hastaya reçete yazıyor, ilaç alacak param yok diyene de ücretsiz ilacını veriyor. Afyon’un “Lokman Hekimi.” Yine doktorluğunun yanında bir taraftan gazete çıkarırken diğer taraftan Zülali Camii Dernek Başkanlığı ve Turizm Derneği Başkanlığı gibi görevler üstleniyor, öte yandan Afyonkarahisar tarihi ve kültürüyle ilgili bugün kaynak eser duru- munda olan yirmiye yakın kitabı ferdi veya grup olarak yazdığı gibi matbaasında da basımını yapıyor.

Bizi Afyonkarahisar tarihi ve kültürünü araştırma- ya iten ana etken, Çanakkale’li bir doktor Afyon’a ge- lerek Afyonkarahisar tarihini ve kültürünü araştırırken biz Afyonlu olarak bir şey yapamaz mıyız? düşüncesi- dir. Yine rahmetli hocam Niyazi İplikçioğlu, bir görüş- memizde, “Fevzi, yazıların değeri sayfası ile ölçülmez. Yerine göre 3-5 sayfalık bir makale 300-500 sayfalık bir kitaptan daha fazla değer taşıyabilir” demişti. Biz de ka- rınca misali bu yazdığımız makale ve kitaplarla Ahmet Semih Tulay’ın dediği gibi ekmeğini yediğimiz, suyunu içtiğimiz bu topraklara az da olsa borcumuzu ödediği- miz inancındayız.

Okuldan sonrada görüştünüz mü Niyazi Hoca ile?

Vefat edinceye kadar her fırsatta görüşürdük der- sem yalan olmaz. Hocamız, zaman zaman Afyon Tica- ret ve Sanayi Odası’ndaki lokalde arkadaşlarıyla top- lanırlardı. Her zaman “Çekinmeden gel” derdi. Fırsat buldukça yanına gider, uzun uzun sohbet ederdim. Bu şekilde çok şeyler öğrendiğimi söyleyebilirim. 1996 yı- lında Afyonkarahisar’a geldikten sonra görüşmeler arttı. Hocamız üniversiteye geçmişti. O sıralarda “Afyonka- rahisar Kütüğü” adında bir eser hazırlanması gündeme geldi. Bu eser için AKÜ bünyesinde bir kurul oluşturul- du. Bir görüşmemizde, “Fevzi, sana da camilerle ilgili bir yazı verebiliriz” demişti. Sonradan ne oldu bilmiyo- rum, kurul dağıldı, kütük yazımı da gerçekleşmedi. Yıl- lar sonra rahmetli İbrahim Küçük Kurt’un önderliğinde AKÜ tarafından yeni bir ekip oluşturularak Afyonka- rahisar Kütüğü’nün iki ciltlik yazımı gerçekleştirildi. Bu kütükte, Müze Müdürü arkadaşım Mevlüt Üyümez’le birlikte “Afyonkarahisar Su Mimarisi” adıyla bir makale yazmak nasip oldu.

Şuhut Şehitliği'nde öğretmenlerle - 2019 yılı

Yazı hayatınız nasıl devam etti?

Afyonkarahisar’a geldikten sonra Mevlüt Bey’le bir vesile ile tanıştım. O zamanlar kafamda “Afyonka- rahisar Su Mimarisi” üzerine bir çalışma düşüncesi var. Konu ile ilgili olarak “Yardımcı olabilir misin? diye sor- duğumda tabii olurum, hatta istersen birlikte çalışabiliriz dedi. Bu şekilde ortak çalışmamız başladı ve yukarıda belirttiğim Afyonkarahisar Kütüğü, 1. cildinde “Afyon- karahisar Su Mimarisi” isimli ortak makalemiz yayın- landı. Rabbim nasip ederse bu makaleyi de kitap haline getirme çalışmalarımız sürüyor.

Eski müze müdürlerinden rahmetli Ahmet Topbaş’ın kısmen hazırladığı ve 1990’lı yıllarda yerel bir gazetede yayımladığı “Afyonkarahisar Camileri”ni Müze Müdürü Mevlüt Üyümez’le birlikte ele alarak ta- mamladık. Şehir merkezindeki tüm camileri kapsayan hacimli bir kitap olarak yayınlanmasına vesile olduk. “Tarihi ve Günümüz Afyonkarahisar Camileri” isimli bu prestij eser sayın İbrahim Alimoğlu tarafından 2007 yılında bastırıldı.

Bir de Çeşmeler kitabı vardı.

Evet, Arkadaşım Müze Müdürü Mevlüt Üyümez’le birlikte su mimarisi ile ilgilenirken bu kültürün yansı- ması olan çeşmeleri ayrı olarak araştırılmalı dedik. Bizim düşüncemiz tarihi çeşmeleri yazmak idi. Bir çeşmeyi incelerken bir vatandaş, “Falan yerde de çeşme var bi- liyor musunuz” diye sorduğunda, “Evet biliyoruz, fakat o yeni bir çeşme” deyince “Yazmak için eski mi olması gerekiyor, yeni bir çeşmenin değeri yok mu?” diye söy- leyince hak verdik, düşüncemiz değişti. Afyonkarahisar şehir merkezindeki gerek tarihi, gerekse yakın zamanda yapılmış bütün çeşmeleri konu alan bir kitap hazırladık. “Geçmişten Günümüze Afyonkarahisar Çeşmeleri” adı- nı verdiğimiz bu eser de 2015 yılında Afyonkarahisar Belediyesi tarafından yayımlanarak kültür hayatına ka- zandırıldı.

Öğrencileriyle Çay-Çayıryazı Köyü'nde bir türbe ziyareti

Sadece araştırma ile de ilgilenmediniz sanırım?

Aslına bakılırsa Afyonkarahisar'da boş durmadım. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gerek merkezi ve gerekse de mahalli birçok kurs ve seminerlere katıldım, belgeler aldım. 2005 yılında Uzman Öğretmenlik sınavına katıldım, başarı göstererek Uzman Öğretmen oldum. Bunun yanı sıra bildiğiniz gibi yerel tarih araştırmalarına yöneldim. Sempozyum ve panellere katılarak gerek ferdi ve gerekse Mevlüt Bey'le ortaklaşa bildiriler sunduk. Yine Mevlüt Bey'le birlikte 2013-2014 yıllarında bir yerel TV kanalında "Afyonkarahisar'da Tarihi Mekânlarımız" adıyla program yaptık. Bir dijital gazetede ilimizdeki tarihi camileri tanıttı yazılar yayınladım.

Bir dönem izci liderliği de yapmıştınız galiba. Bir de alan Kılavuzluğu var.

Evet, 1999 yılından itibaren çalıştığım okullarda 10 yıl kadar "Oymakbaşı Çevre İzci Liderliği" ve iki dönem "Oymakbaşı İl Önderliği" yaptım. Daha önceleri Milli Eğitim Bakanlığı Spor ve İzcilik Daire Başkanlığı'na bağlı olarak okullarda izcilik faaliyetleri yapılyordu. Bu süreç içerisinde izcilik yapan öğrencileri İl İzci Kurulu Başkanı Abdullah Erten Bey'in destekleriyle hafta sonu ve yıl sonu kamplarına

götürdük. Şimdi bu faaliyetler Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından yürütülüyor.

Bildiğiniz gibi 2009 yılında Afyonkarahisar'da "Başkomutan Tarihi Milli Parkı Alan Kılavuzluğu Kursu" açıldı. Hatırlarsanız sizinle de bu kursta tanışmıştık. Bu kurs sonunda başarı göstererek belgemizi aldık. Ondan sonra da gerek Milli Eğitim Bakanlığı Ticaret ve Turizm Öğretimi Genel Müdürlüğü'nce "Cumhuriyet Eğitim Gezileri" adı altında ve gerekse Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından "Cumhuriyetin Kazanıldığı Topraklar" adı altında Başkomutan Tarihi Milli Parkı'na düzenle-

nen gezilere katılan okulların öğrenci ve öğretmenlerine beraber rehberlik yaptık. Bu alandaki anıt ve şehitlikleri tanıttık. Yeni yetişen gençlere milli tarih ve kültür şuuru kazandırılan bu geziler bildiğiniz gibi bazı nedenlerden dolayı iptal edildi. Birtakım tedbirler alınarak bu eğitim gezilerinin devam ettirilmesinin faydalı olacağı kanaatindeyim.

Çalışmalarınızı nasıl hazırlıyorsunuz?

Evde küçük bir odam var, derslerden arta kalan zamanlarda fırsat buldukça çalışıyorum. Yaptığımız şey, dinlenmemiz, eğlenmemiz ve ailemize ayırmamız ge-

Sosyal Bilimler Lisesi'nde öğrencilerle

reken zamandan feragat ederek çalışıyoruz. Bu şekilde hareket etmezsek de olmuyor, olması da mümkün değil. Yine çalışırken de adeta iğne ile kuyu kazıyoruz. Sizin de bildiğiniz gibi bu tür çalışmaların maddi bir getirisi yok. Hatta çevremizdeki bazı kişilerden “Maddi bir getirisi yoksa boşuna uğraşıyorsunuz, yaptığınız delilik” diyerek tenkit edenler oluyor. Evet, çalışmamızın maddi bir getirisi yok, ama manevi getirisi bize yeter. Biz, “Baki kalan bu kubbede hoş bir sada imiş” misali arkamızdan hoş bir sada bırakmak istiyoruz.

Yeni eserler var mı?

Evet, Makaleler haricinde birkaç çalışmamız var. Bunlardan birincisi; basıma hazır durumda olan “Afyonkarahisar Mutasavvıfları” isimli eser.

İkincisi, Mevlüt Bey’le birlikte hazırlamakta olduğumuz “Anadolu Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Tescilli Afyonkarahisar Camileri” isimli kitap çalışması.

Bu kitabın 2007 yılında İbrahim Alimoğlu’nun bastırıldığı kitaptan farkı ne?

2007 yılında basılan Afyonkarahisar Camileri isimli kitapta sadece şehir merkezindeki tescilli ve tescilsiz camiler tanıtılmaktadır. Mevlüt Bey’le bizim bu kitaba katkımız Arkeoloji Müzesi eski müdürü Ahmet Topbaş tarafından yapılmakta olan ancak ilk önce Antalya’ya tayini ve daha sonra da vefatı üzerine yarım kalan bir çalışmayı tamamlamak olmuştur.

Yazmakta olduğumuz bu kitapta ise Afyonkarahisar’ın gerek şehir merkezinde gerekse ilçe, kasaba ve köylerindeki Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tescillenerek koruma altına alınmış camiler incelenmekte olup bu camilerin yarısının inceleme ve yazımı tamamlanmış, diğer yarısı da inşallah yakın bir zamanda tamamlanarak basım aşamasına gelecektir.

Bu arada köy ve kasabalarımızda mimari değeri olan ahşap ve taş işçilikli cami ve mescitlerimiz var. Ancak bu cami ve mescitler ya kaderine terk edilerek harap olmakta veya yeni-betonarme cami yapmak düşüncesi ile yıkılarak yok edilmektedir. Kanaatimizce bu cami ve mescitlerin tescili yapılarak koruma altına alınması gerekir.

Yine camilerin etrafında cemaatin namaz öncesi ve namaz sonrası oturup dinlendiği, arkadaşı ile sohbet ettiği, nefes aldığı ağaçlar kesilerek baraka tarzı ilave eklentiler yapılmaktadır. Cami, zamanla cemaatin artmasından dolayı yetersiz kalabilir, yapıya yeni eklemeler yapılabilir. Ancak bu yapılırken bir mimar tarafından iyi etüt edilmeli, caminin ilk yapısı ile eklenen yapı birbiriyle uyumlu olmalıdır. Hele bu tarihi bir cami ise daha dikkatli hareket edilmelidir.

Üçüncüsü; Afyonkarahisar Türbeleri. Ortak çalış-

Afyonkarahisar Valisi Mustafa Tutulmaz'a kitap takdimi

mamız devam ediyor.

Dördüncüsü; Afyonkarahisar Kütüğü’nün 1. Cildinde yayınlanan “Afyonkarahisar Su Mimarisi” isimli makaleyi yeniden ele alarak genişletiyoruz. Ömrümüz el verirse kitap olarak yayınlayacağız inşallah.

Son olarak neler söylemek istersiniz?

Bugün üçüncü devresini yaşayan Taşpınar Dergisi, alanında tek, Afyonkarahisar’ın tarih arşivi, kültür kaynağı durumunda ve önemli bir boşluğu dolduruyor. Afyonkarahisar Belediyesi, Taşpınar’ı sahiplendi. Taşpınar, Afyonkarahisar Belediyesi ile özleşti, bu beni mutlu ediyor. Çünkü Taşpınar, birinci ve ikinci devrelerdeki gibi bir kesinti yaşamayacak. Dilerim ki Taşpınar, Hasan Özpınar gibi editörleri ve isimlerini sayamayacağım şiir ve yazılarıyla destek olan yazarları, arkasındaki kale gibi güçlü ve kuvvetli destekçisi Afyonkarahisar Belediyesi ile uzun yıllar Afyonkarahisar’ın tarihi ve kültürü alanında kaynak olmaya devam eder.

Bizler de ömrümüz oldukça çalışmaya devam edeceğiz. Makaleler haricinde yukarıda belirttiğimiz kitap çalışmalarını tamamlayarak arkamızda hoş bir sada bırakmak istiyoruz.

- Bize zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz hocam.

- Ben teşekkür ederim.

100.Yıldönümünde

27 MART 1921

AFYONKARAHİSAR'IN İLK KEZ İŞGALİ¹

ÖMER FEVZİ ATABEK

Düşman kuvvetlendi,adım
adım Anadolu'nun
içerisine kadar sokuluyor,
hatta Uşak'ı işgal ettikten sonra
Banaz Ovası'nı geçerek Oturak'a
kadar gelmişti. Bu sırada
Mebus, Hoca İsmail Şükrü Efendi
hükümetten bi'il-istizan hükümetin
nakdi muavenetiyle gönüllü
asker toplayarak Çelikalay adıyla
Oturak Boğazı'nda cephe tuttu.
Mutasarrıf Ethem Beğ'in yerine
Sezai Beğ adında bir zat geldi. Bu
sırada Çerkes Reşit Bey (Çerkes
Ethem'in kardeşi) maiyetinde
bir takım Araplar ve Hecin
Develeri ile bazı çeteler ellerinde
muhtelif silahlar ve üzerlerinde
bombalar, fişekler oldukları halde
çarşı, Pazar, mahalle aralarında
gezmekte idiler. O zaman Kolordu
Kumandanı Miralay Fahreddin Bey
(Fahrettin Altay) idi.

Sabahleyin Dumlupınar cephesinin halini, ahalinin
ileri gelenlerine göstermek için Kuva-yı Milliye heyeti
ile ahaliden de arzu edenleri mahsusu bir katar hazır-
lanarak hareket edileceği bir sırada gelen çetelerin mü-
sellah olarak dolaştıkları herkesin nazar-ı dikkatini cel-
betmekle beraber Kolordu Kumandanı'nın da gözünden
kaçmamış bulunduğu cihetle mezkur müsellah kimse-
lerin burayı terk etmelerini merkez kumandanı vasıta-
sıyla emir verilmiş, çeteler de şehirden ayrılmak üzere

¹ Atabek Ömer Fevzi, Afyon Vilayeti Tarihçesi, yayına hazır-
layan Yrd. Doç. Dr. Turan Akkoyun, AKÜ Yayını Afyon 1997

iken hazır bulunan katara davetlilerle birlikte binilmiş,
Dumlu'ya varılmıştır. Ve hayvanlarla civarda bulunan
Eyyup Çamı denilen bir tepeye çıkılmıştır. Burada bulu-
nan asker 300-400 arasında idi. Zabitanla görüşüldükten
sonra Heyet askere de nasihat ve teşyi yollu cümleler
sarf edildi. Askere “metanet ve kahramanlığınıza sığı-
narak düşmanlarımızı vatanımızdan sürüp çıkarmaya
azmettik. Eğer sizler, kahraman ve yiğitler metanetle
burada göğüs gererek canınızı feda edercesine düşma-
na karşı Türk'ün kahramanlığını gösterdiğiniz takdirde
düşmanın ayaklarının altında kalmayız,” denildikten
sonra, bir nefer müsaade alarak şöyle demiştir.” Bu da-
ğın başında soğuktan durulmuyor, gıdamız az, gördüğün-
üz gibi her tarafımız perişan, top var mermi yok, silah
var cephane yok” Bunun üzerine heyette bulunan müftü
efendi (Hüseyin Bayık);

// Oğlum halinizi tahmin
ettikte sizleri görmeye geldik,
Halinizi bildiğimiz için sizlere
çeşitli hediyeler getirdik.
Vagonlarla ekmek, pirinç,
tütün ve asker elbisesi tedarik edinceye
kadar da 1000 kepenek, ayakkabı
tedarik oluncaya kadar da 2.000 çift
yemeni ve bunlardan başka yine
vagonlarla top mermisi, silah, cephane
getirdik. Buradan Afyon'a kadar
istasyonlarda ki vagonlar, bütün askeri
teçhizat ile doludur. Başka bir arzunuz
var mı?” Deyince; o zaman asker hep
bir ağızdan “bizim arzumuz yerine
gelmiştir. Bunun için bizim canımız
bu gövdede oldukça bu dağdan
ayrılmayacağımıza Allah ile ahd
ediyoruz. Sizler de şahit olunuz. Zaten
vatanın böyle tehlikeli günleri için

yaratıldığımızı öğrendik" demişlerdir. Bir müddet sonra katarla Afyon'a avdet edildi.

Cephe halini gören Afyon halkı bir kat daha gayrete gelerek gönüllüler 1300 kişiyi buldu. Halbuki Hoca Şükrü Efendi'nin askerlerinden başka 300 kadar efrat görünmüyordu. Uşak'ı işgal eden düşmana karşı hazırlanan kuvvet Uşak tarafına sevkedilmek üzere iken Konya, Akşehir isyanı üzerine Uşak'a gidilmeyip kolordunun elinde bulunan askerlerle Konya tarafına hareket edildi. Hoca Şükrü Efendi'de askerleriyle birlikte Akşehir'e giderek isyan bastırıldı. Uşak'ta bulunan düşman fırsattan istifade ederek kuvvetini toplayıp Uşak'tan hareketle Sinanpaşa'yı işgal etti. Bizim kuvvetimiz Kırkaloğlu Bel'i'nde bulunuyordu. Tekrar müsademe başladı. Kolordu kumandanı ahvali müşahede için memleketden ileri gelenlerden bazı kimseleri bu cepheye de götürdü. İki taraftan mütemadiyen topçular ateş etmekte idiler. Bizim bu noktada bulunan topçu kumandanından ahval sorulunca" hiç korku yoktur, müsterih olunuz" cevabı verildi. Fakat verilen emir üzerine gece yarısı memleketten, mutasarrıf ve sair inzibat memurları memleketi terk ederek Çay tarafına çekilmişlerdir.

21 Mart 1337-1921'de ikinci defa düşman İnönü'ne saldırdı. Bu defa ağır bir mağlubiyete uğrayan düşman yine Bursa'ya çekildi. Böylelikle Garp Cephesinde de Milli Ordu'nun kurulduğu ve bir müdafa'a harbini yapacak kudrete geldiğini düşman da anladı.

26 Mart 1337-1921'de düşman Güney Cephesinde ve Afyon önündeki Balmahmut Mevziimize kat'i taarruz üzerine Balmahmut mevzii düşmüş ve 23. Fırka ile 8. Fırka Afyon'un kuzeyine ve Eskişehir'e giden güzergah üzerine, 57. Fırka ile Adana Cephesinden yeni getirilen

41. Fırka, Konya istikametini kapamak üzere Afyon'un doğusuna çekilmişti. Bunun üzerine düşman ilk defa;

27 Mart 1337-1921

Pazar günü sabahı Afyon'u işgal etmiş bulunuyordu. İşgal edilir edilmez, her kimde silah ve cephaneye varsa Yunan Merkez Kumandanlığı'na teslim etmezse şiddetli ceza görecekları ilan edildiğinden bazı kimseler silahlarını teslim etmeye mecbur olmuşlardır. Fakat düşmanın güney cephemizi bozması ve Afyon'un düşmesi İnönü'ndeki muharebeye hiçbir tesir yapmamıştı.

Yunan Fırka Kumandanı şehirde evvelce teşekkül etmiş heyeti celp ederek, şöyle ifade de bulunmuştur;

//Anadolu'ya gelen bu ordu, Halife'nin emrine muhalefet eden Anadolu Halkını te'dip için gelen bir ordudur. Hiçbir devletin kabul etmediğini ancak Yunan Devleti kabul etmiştir. Eğer bunlardan bir neferin burnu kanarsa, o kan bu memleketin en münevverlerinin kanıyla silinecektir." **Dediği zaman heyetten biri,' buradaki halk ancak hastanede bulunan insanlar gibidir, çünkü memleket halkı silahtan tecrit edilmiştir. Silahlı bir kısmı ise ordu ile birlikte gitmiştir. Onun için sizin askerlerinizden tecavüz eden olmazsa ahaliden de zarar eden olmaz" derken, bir çoban elinde çomağı ile geliverdi. Benim önümdeki sürüyü tekmil sürüp götürdüler deyince; kumandanın çaresine bakılır demesiyle bir halk kalabalığı gürültü ile bu hanede çete var bahanesiyle eve girip, içindikileri öldürdüler. Bununla beraber yine birisi bu hal böyle devam ederse bu halk askerleri dişleriyle boğazlar" demiştir.**

Kumandan, yine çaresi görülür diyor; bu sırada bir delikanlı göğsü açık, kanlar akarak iki koltuklarından tutarak getirdiler. Yunan askerleri kama soktu, dedi. Diğer biri de bizde kabahat kalmadı, çünkü mal, can ve ırza tecavüz olunursa Türk tahammül edemez öldürür. Her iki taraf için çok telefât verilir. Kumandan hala her şeyin çaresi görülür cevabını verince orada toplanan kimseler ayrıldılar.

OSMAN YAVUZ

ERDOĞAN EMRE*

Afyon'un eski ve uzun soluklu müteahhitlerinden olan Osman Yavuz döneminde yap-sat benzeri işler olmadığından müteahhit deyince devlet ihaleleri akla gelir.

Çimentonun talis torbalarla İtalya'dan ithal edildiği, inşaat demirinin kıt olduğu dönemlerde inşaat yapmanın ustalık ve beceri gerektirdiği, Rum ve Ermenilerden öğrenilen yapı inşa teknikleri; becerikli, ileri görüşlü ustaların elinde geliştikçe, “..gavur yapsın, sen otur” fikri mecburen terk edilmiş ve genç Cumhuriyetin üçüncü 10 yılında Anadolu'nun her köşesinde yetişen Osman Yavuz'lar bu açığı büyük fedakarlıklarla kapatmaya çalışmışlardır.

Bu dönemde ekip kurup; yolu, suyu, elektriği ve hiçbir altyapısı olmayan en ücra yerlerde, korkmadan, usanmadan, adeta kelle koltukta, yoklukta, bir dereceye kadar para-pul düşünmeden, hatta zararına iş yapan ve çoğunlukla kimseye yaranamıyan taşeron ve müteahhitler en az cephede savaşın can veren askerler kadar vatanseverdirler.

Bütün bürokratik engellere göğüs geren; yeteneksiz, beceriksiz ve haris kontrol mühendislerinin kahrını çeken, olmayan ödenekleri beklerken ekibi dağılan, bütün bunlara rağmen hırsız diye anılan geçmiş zaman müteahhitlerini saygıyla anırım. Sözüm elbette; bu saygıyı hakeden, Allah'tan korkan- kuldan utanan, dürüst müteahhitlerdir.

Afyon- Erenler (Kumartaş) köyünde 28 Mart 1928 de doğan Osman Yavuz'un çocukluğu Kumartaş'da geçmiştir. İlkokulu bu köyde tamamlayıp sonra duvarcı ustası olan babası Veli Çavuş'un yanında çalışmaya başlayarak inşaatcılığa adım atmıştır.

Babası Haliller Sülalesine mensup H.1310 doğumlu Yemen ve İstiklal savaşı gazisi olan Veli Çavuş, barutçu (barut döver) ve aynı zamanda duvar ustasıdır. Annesi Şavkılar Sülalesinden Havva hanımdır.

Zaman-zaman anlattığı ilginç anılardan biri de babası Veli Çavuş'un, Kurtuluş Savaşı sırasında yaralanıp cephe gerisine trenle götürülürken, açık vagonda diğer yaralılarla beraber hava hücumuna uğrayıp, Yunan uçak-

larının makineliyle taranıp yeniden yaraları ve bazılarının ilistir gibi delik-deşik olduklarına dairdir.

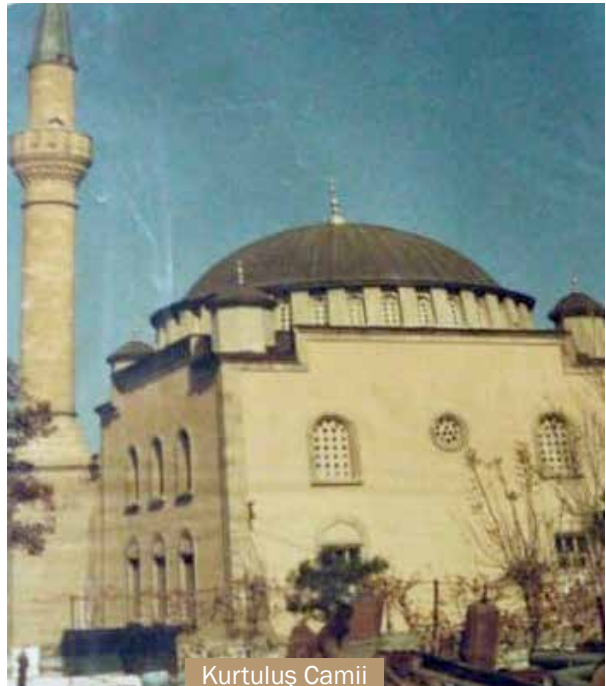
1900'lü yılların ortalarına kadar Kumartaş köyünde yerleşik ailelerin yanı sıra Afyon, Merkezde ikamet eden ve ziraatla uğraşan ailelerin çiftlikleri bulunurdu. Bu ailelerin bazı fertleri ziraat dönemlerinde köyde kalırdı. Zamanla bazı aileler köye yerleşmiş, köy yerlisi ile karışmışlardır. Dolayısıyla köy halkı ile merkez arasında uzak göbeklerden akrabalık durumları oldukça yaygındır.

Osman Yavuz, Çanakkale Savaşında bir kolunu kaybettiği için kolsuz lakaplı Eyüp Sağlam'ın kızı Neslihan hanım ile 1947 yılında evlendiler. 8 çocukları oldu.

Askerliğini 1948 yılında Afyon Hava Taburunda çavuş olarak yapan Yavuz'un dönem (tertip) arkadaşları: Şükrü Göbel (elektrikçi), Bahattin Şemşimoğlu (elektrikçi), Hakkı Şehribanoğlu (keresteci), Hilmi Büyükçavuş (terzi), Hüseyin Altıntuğ (elektrikçi). Asker arkadaşları ile dostluklarını ömür boyu sürdürmüşlerdir.

İş Hayatı:

Askerlikten sonra Bayındırlık Vekaleti'nin açtığı Kalfalık Kursu'na katılmıştır (1954). Kursu başarı ile tamamladıktan sonra Sabri Şemşimoğlu ile ortak olarak

Kurtuluş Camii

* Mimar- aeremre@hotmail.com

Başaran Sitesi

Uğur Un Fabrikası

müteahhitliğe başlar. Afyon merkezinde muhtelif ev inşaatları, Kızılay Madensuyu inşaatı, Keçiborlu Kükürt Fabrikası inşaatlarını yaparlar.

Bu ortaklık sona erince tek başına işler yapmaya başlar. Atatürk İlkokulu'nu, Belediye Sucukhanesi'ni, Afyon Gar Camii ve çeşitli özel inşaatları bu dönemde yapar (1957-60).

Daha sonra, İsmail Küçükaksoy (Poker İsmail-Çiftfil Kiremit Fab.), Necmettin Özmen (Ankara'da ikamet eden inşaat müh.), İsmail ve Halil Çaylıoğlu, Fehmi Uysal (kuyumcu), Muzaffer Sayıoğlu ile birlikte geniş bir ortaklık kurarak Afyon dışında inşaat işleri alırlar. Emirdağ Hükümet Konağı ve Balmahmut - Sivrihisar arası karayolu bu ortaklık zamanında eşzamanlı olarak yapılmıştır (1960-64).

Bu işlerin ardından ortaklardan bazıları ayrılmış; Osman Yavuz, Necmettin Özmen ve İsmail Küçükaksoy ile ortak çalışmaya devam etmiştir. 3 ortak Niğde Hükümet Konağı, Niğde-Ulukışla-Pozantı karayolları ve Emet-Gediz-Simav arası karayollarını yapmışlardır. Sonrasında, karayolları inşaatları ile ellerinde olan araçları değerlendiren 3 ortak 7 yıl boyunca Kütahya Azot Fabrikasına klinger nakliyat işlerini yapmıştır. PTT inşaatları (Banaz, Sincanlı ve Bolvadin'in çeşitli kasabalarında ve köylerde) su deposu yapımları, ayrıca münferiden, Emirdağ-Karacalar Türbesi vb yapımını gerçekleştirmiştir.

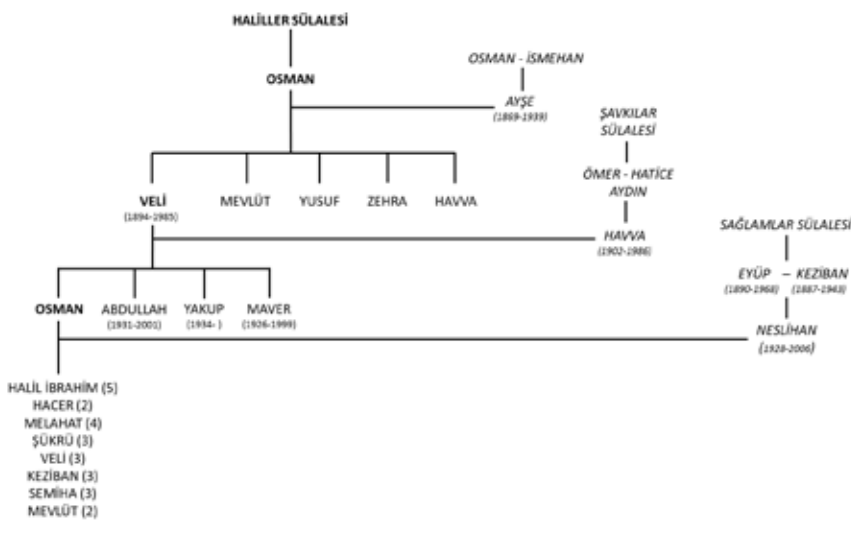
Bu 3 ortak da ayrılınca Afyon'a dönmüş; Uğur Un Fabrikası ikinci bina inşaatı ve diğer ilave ve tamir işleri sonrasında Osman Uğur ile anlaşarak Zafer İnşaat ortaklığını kurarak çeşitli inşaat işleri yapmışlardır (1972-82).

Afyon Yarı Açık Cezaevi, Zafer İşhanı, Ambaryolu'nda Enfiyecioğlu İşhanı, Lise arkası Oruç Apt., Yeşilyol-Ambaryolu köşesinde Tiryakioğlu+Yavuzlar Apt, karşıda Lale Apt. bu dönemde yapılmıştır. Ayrıca tamamen hayır amaçlı yapılan ve Y.Mimar M.Ülküer Abi tarafından planlanan Müftülük Sitesi de bu dönemin inşaatlarındandır.

Zafer İşhanı; Afyon'un özel sektör eliyle yapılan ilk yüksek katlı, asansörlü ve kaloriferli binası olmuştur. Bu yoğun dönemde aynı anda 27 şantiyenin faal olduğu zamanlar olmuştur. 16 daire Ata Yapı Koop. (Zafer mah), 150 daire Başaran Yapı Koop. (Zafer mah), 32 daire Dikmen Yapı Koop. (Cumhuriyet mah), 48 daire Dilek Yapı Koop. (Cumhuriyet mah), 48 daire Özen Yapı Koop. (Cumhuriyet mah), 56 daire Yavuz Yapı Koop. (Harbiş mah), 48 daire Emniyetçiler Yapı Koop. (Harbiş mah), 32 daire Valilik Yapı Koop. (Harbiş mah), 48 daire Seçme Yapı Koop. (Cumhuriyet mah), 48 daire Yeter Yapı Koop. (Cumhuriyet mah), 32 daire Tarımcılar Yapı Koop. (Mecidiye mah), 32 daire Evren Yapı Koop. (Harbiş mah), Demiryolcular Yapı Koop. (Harbiş mah), Öğretmen Evleri (Esentepe) gibi site inşaatları ve birkaç yap-sat bu dönemin eserleri arasında sayılabilir.

Osman Uğur'un vefatından 3 sene önce, 1982 de bu ortaklık da sona erince 2 küçük kardeşi (Abdullah ve Yakup) ile birlikte ortak Yavuzlar İnşaat A.Ş.'ni kurmuştur. Bu tarihten 1990'a kadar yap-sat tipinde muhtelif taahhüt işlerinin yanında 1983'de Yeşilyol – Ambaryolu köşesinde açtıkları büyük mağazada Yavuzlar Yapı Malzemeleri olarak toptan ve perakende hırdavat sektöründe de faaliyeti göstermiştir.

Yavuzlar A.Ş. birçok kez Afyon kurumlar vergi rekortmeni olmuştur. Bu mağazanın açılışından sonra Çanakkale Seramik ürünlerinin Afyon bayiliğinin alınması sırasında muhasebe sorumlusu Baki Şensoy ve teknik eleman sıfatıyla benim de dahil olduğum 3-4 kişilik ekibimizi, rahmetli İbrahim Bodur fabrikanın bulunduğu Çanakkale-Çan kazasında birkaç gün misafir etmiş ve Çanakkale'deki tüm şehitlikler, anıtlar ve tabyaları gezdirmişti.

Şirketin işlerini, ekonomik sebeplerle; artan enflasyon ve günün değişen şartlarına ayak uyduramayınca, 1992’de tüm faaliyetleri sona erdirerek emekli olmuştur.

Şirket bünyesinde 150 kadar çalışan yanında, her şantiyede birçok usta ve ekibi taşeron usulü çalışmıştır. Şantiyelerde inşaatın büyüklüğüne göre kendi ekibinden 5-10 kişilik şirket çalışanı; malzeme tedariki, iş takibi ve kontrolünü yaparken, taşeron ustalar kendi ekipleriyle çalışırdı.

Osman Uğur, (Emirdağ-Karacalar’dan) Kadir Şahbaz ve asker arkadaşları ile, teknik kadrosu olan; mimar Erdoğan Emre, mimar Y Müh. Ülküer Abi, İnş.Y. Müh. Cahit Serteser, Mak. Y Müh. Tuncer Kurşun, Muhasebeci Baki Şensoy, Dr. M. Emin Büyükerkmen yakın arkadaşları arasında sayılabilir.

Sıkı bir Afyonspor taraftarı olan Osman Yavuz futbol maçlarını hiç kaçırmaz, deplasmanlara dahi otobüs kaldırarak taraftar götürürdü. Hergün 4-5 gazetye baştan sona okur, bulmaca çözmeyi severdi. Meydanöğlü-Zafer İşhanı, bütün kadronun yer aldığı merkez ofis durumunda idi. Zemin katı pasaj, 1.ci Katı Noterlik ve muhasebe-emlak ofislerinin bulunduğu binanın 2.ci katı, yaklaşık 400 m2 de kendi ofisi ile diğer mühendislerin büroları, adeta bir aile bütünlüğü içinde yıllarca faaliyet gösterdiler.

Futbol ve siyaset ile iştiğal edip konuşmayı severdi. Karşısındakini sonuna kadar dinleyip sonra fikrini söyler, yaşı ne olursa olsun kişilerin ilmîne-kültürüne saygı gösterirdi.

Karargâh binasının karşısındaki İmren Lokantası’ndan misafirlerine siparişle yemek getirtmeyi adet edinmişti. İhsan ustanın işkembe çorbası, Afyon kebabı, keşkeğinin müdavimiydi. Emirdağ-Karacalar köyündeki arkadaşı Kadir Şahbaz’ın yanına sık sık gider ve yatılı kalırdı. Aşık Yoksul Derviş’in şiirlerini ve atışmalarını severdi.

Kardeşleri ve aile efradı tara-

findan daima saygı ile karşılandı, özellikle kendinden sonra en büyük biraderi olan Abdullah usta her zaman en yakın yardımcısı olmuştur.

Sağlığında önemli bir hastalığı olmayan Osman Yavuz 2000 yılında kalp krizi geçirdi ve by-pass ameliyatı oldu. Ertesi yıl, 26 Şubat 2001’de 73 yaşında geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etti.

Çektiği bütün sıkıntılara rağmen, az şikâyet eden, tecrübeli, sabırlı ve temkinli tabiatını bozmadı. Bütün ilişkilerinde etrafını dinlemesine rağmen gene de çoğunlukla bildiğini okur, muhasebecisinin ve teknik ekibinin yerine göre ikaz, ihtar ve tavsiyelerine rağmen, bir tür “afe-rin delisi” huyu yüzünden son dönemleri mâli krizlerle geçen Osman Yavuz’un sadece kooperatif mensubu olan onbinlerce insandan aldığı hayır duaları ile mahşerde mahzun olmayacağına inanıyorum. Allah hayırlarını makbul ve-varsa- günahlarını affetsin, cennetiyle müjdelesin.

Not: Yazının hazırlanmasındaki katkılarından dolayı merhumun oğlu Halil İbrahim Yavuz ve Hasan Özpınar’a teşekkür ederim.

Büyük Utku (Zafer) Anıtının Hikâyesi

HASAN TAHSİN GÜNEK

Utku Anıtı, Afyonkarahisar'ın ve Milli Mücadele'nin simgelerinden biridir. Avusturyalı Heykeltıraş Heinrich Krippel tarafından Viyana'da yapımına başlanmış ve yine Viyana Vereinigte Metallwerke'de (Birleşik Maden İşletmeleri) bronz olarak dökülerek 1935 yılı Ekim ayında Afyonkarahisar'a getirilmiş ve önceden hazırlanmış olan kaidesine yerleştirilmiştir. Afyonkarahisar halkının Türk ordusuna şükranının bir ifadesi olan anıt 24 Mart 1936 tarihinde törenle açılmıştır.

ANITIN YAPIMINA İLİŞKİN İLK ÇALIŞMALAR VE YER TESPİTİ

Anıtın yapımına karar verilme süreci ve ön hazırlıkların başlaması 1929 yılı öncesine kadar uzanır. Abidenin heykel kısmı Ankara İmar Müdüriyeti delaletiyle Heykeltıraş Krippel'e (1883-1945) verilir.¹

Daha önce memleketin birçok şehrinde abideler inşa etmiş olan Krippel'in 1929 senesinde Afyonkarahisar'a gelerek anıtın yeri ile ilgili olarak ön tespit çalışmaları yaptığını 30 Teşrinisani (Kasım) 1929 tarihli İkdâm gazetesinin haberinden öğreniyoruz. Gazete haberinde 28 Teşrinisani'de heykeltıraş Krippel'in Afyonkarahisar'da olduğunu ve Krippel'in Gazi hazretlerinin heykelinin konulması düşünülen yeri beğenmediğini ve en uygun yer olarak özel idarece bahçe haline konulmakta olan elektrik santrali civarındaki yeri seçmiş olduğunu yazıyordu. Gazete ayrıca heykelin ödeneğinin evvelce özel idare bütçesine konulduğunu ve hazır olduğunu okuyucularına duyuruyordu.²

Zafer Abidesinin inşası için düşünülen yerler arasında anıtın bugün bulunduğu Anıt Park alanı da vardı. Ancak Krippel, burası ile ilgili olarak hükümet meydanının dar olduğunu, oraya konulacak heykelin gelip geçenler tarafından layıkıyla tam olarak görülemeyeceğini, Afyonkarahisar gibi zaferin müjdeleyicisi olan bir şehre dikilecek olan heykel ilmi ve tarihi mahiyette olacağından, herkesin huzur içinde ve rahatlıkla görebileceği bir yer tahsisinin lazım olduğunu düşünmektedir.³

Keza o tarihlerde Afyonkarahisar valisi olan Fahrettin Kiper'de hatıralarını anlattığı kitabında, Heinrich Krippel'in çekincelerinden bahsederken: *"Heykelin hemen kendisine yaslanmış gibi durduğu dağ sıvrisinin baskısı altında kalacağı, binalar arasında etraf sokaklardan gelip gidenlerin adeta heykeli görmeden geçecekleri, ziyaretçilerin düşüncelerini, abidenin hatırlatacağı tarihi ve milli olayları derinlere yaymaya elverişli rahat bir ufuk bulamayacağını düşünüyordu."*⁴ demektedir. Ancak Heinrich Krippel'in tüm itirazlarına ve çekincelerine rağmen Utku anıtının şimdiki bulunduğu yere konulmasına karar verilir.⁵

Zafer Abidesinin inşası için plan, proje ve yer tespiti gibi ön hazırlık ve çalışmalar devam ederken, heykelin yapımına başlanabilmesi için Krippel'le bir sözleşme yapılması ve bunun içinde bir yetki alınması gerekmektedir. Bu yetki talebi için 1930 senesinde vilayetçe hükümete gerekli başvurular yapılır. Başvuru talebinde:

Reis-i Cumhur Hazretleri namlarına Afyon'da tesis edilecek Zafer Abidesi için Afyon Vilayetiyle, Heykeltıraş Krippel arasında 27.000 dolarlık sözleşme yapılabilmesi amacıyla, 4/12/929 tarihli karnameden istisnaen yetki verilmesi istenilir. Yetki talebi İcra Vekilleri Heyetinin (Bakanlar Kurulu) 28/5/930 tarihli toplantısında uygun bulunarak kabul edilir. Böylece vilayetin, Heykeltıraş Heinrich Krippel'le bir sözleşme yapabilmesi için talep ettiği yetki verilir.⁶

³ "Afyon'da Gazi Heykeli" İkdâm (Cumhuriyet için halk için) Gazetesi, 30 Teşrinisani 1929, s.2

⁴ Fahrettin Kiper, "Afyon Karahisar Valilik Notlarından Birkaç Hatıra", İstanbul 1945, s.30-31

⁵ "Afyon'da imar faaliyeti", Arkitekt Dergisi, Cilt: 1932 Sayı: 1932-05 (17) s.160

⁶ Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, "Afyon'da Reiscumhur Hazretleri için bir zafer abidesi yaptırılması", BCA, 30-18-1-2 / 11-39-3 Tarih: 28/05/1930

Heykeltıraş
Heinrich Krippel

Yapımı tamamlanan
Utku Anıtı Viyana'da.

¹ "Afyon'da İmar Faaliyeti", Arkitekt Dergisi, Cilt: 1932 Sayı: 1932-05 (17) s.160

² "Afyon'da Gazi heykeli", İkdâm (Cumhuriyet için halk için) Gazetesi, 30 Teşrinisani 1929, s.2

Krippel tarafından yapılan eserlerden biri olan "Diriliş Anıtı"

Krippel tarafından yapılan ve Ober St.Veit mezarlığında bulunan bir başka anıt mezar.

Alınan yetkiyle Afyon Valiliği ve Krippel arasında bir anlaşma yapılır. Krippel işi aldıktan sonra heykelin yapım hazırlıklarına başlamış ve abidenin iki senede yapılması planlanmıştır. Heykelin konulacağı kaide ise vilayet mimarı Süreyya Beyin (Yücel) nezareti altında yapılacaktır.⁷

ABİDENİN PLANLANAN BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

Krippel'in hazırladığı taslaklara göre, yapılacak abidenin başlıca özellikleri şu şekilde olacaktır:

Abide basit bir kaide üzerinde Afyon kayalarını temsil eden bir kısım ve üzerinde iki alegorik heykelden ibarettir. Bu heykellerden biri Türk, diğeri Yunan'ı temsil etmektedir. Kaide üzerinde üç rölyef vardır. Dördüncü satır üzerine ise yazı yazılacaktır.⁸

Heykelin kaidesinin dört tarafına kabartma olarak yapılacak resimlerde Afyonkarahisar da geçen muazzam tarihi vak'aları binlerce sene sonraya bütün azamet ve heyecanıyla nakledecek bir mahiyette olacaktır.

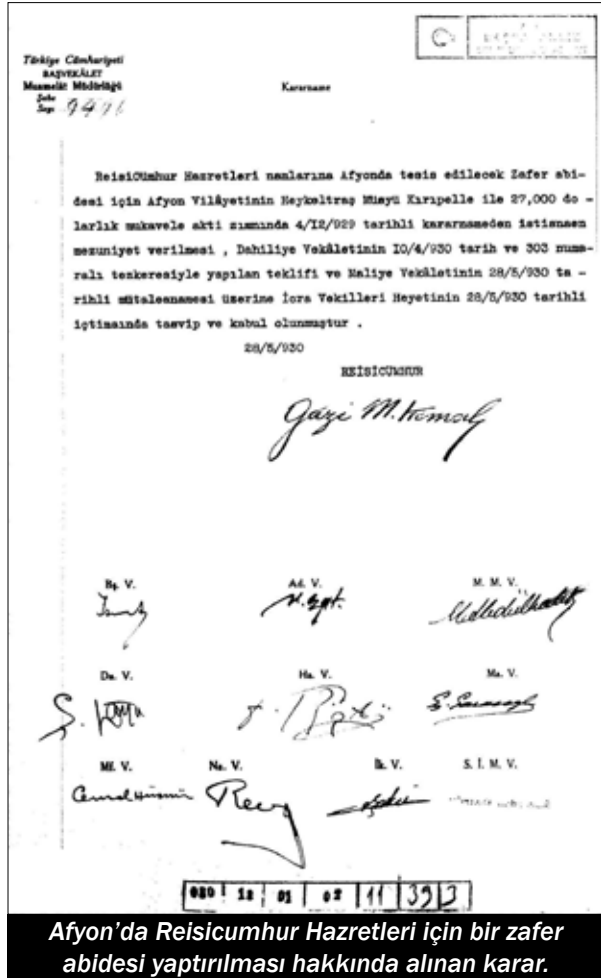
Krippel, krokiye mahalli kıyafeti çok güzel resmetmiştir. Yaptığı krokiye yakın zamana kadar Afyonkarahisarlıların giydiği uzun çoraplı şalvar ve çepken kıyafetini tercih etmiştir. Heykeltraş, Afyonkarahisarlıyı tamamıyla gösterebilmek için, bu elbiselerden buldurmuş ve bu elbise ile çekilen fotoğraflardan tedarik etmiştir.⁹

Anıtın konulmasına karar verilen alanda yapılması düşünülen park ve çevre düzenlemesi için civarda bulunan bazı arsa ve binaların istimlak edilmesi veya sahipleriyle anlaşarak karşılıklı olarak takas edilmeleri gerekir. Yapılan yazışma ve kayıtlardan görüldüğü kadarıyla istimlak çalışmaları ile abidenin konulacağı yerin etrafının duvarla çevrilmesi gibi işler aynı anda yürümüştür. Alanın etrafının duvarla çevrilmesi için 1931

⁷ "Afyon'da İmar Faaliyeti", Arkitekt Dergisi, Cilt: 1932 Sayı: 1932-05 (17) s.160

⁸ "Afyon'da İmar Faaliyeti", Arkitekt Dergisi, Cilt: 1932 Sayı: 1932-05 (17) s.160

⁹ "Afyon'da Abide nasıl yapılacaktır", İkdâm (Cumhuriyet için halk için) Gazetesi, 3 Kânunuevvel 1929, s.2

senesi Mart ayında ihaleye çıkılmış, Gazi Hazretlerinin heykeli için alınan arsanın etrafına yapılacak 7.370 lira keşif bedelli duvarın 26 Mart 1931 Perşembe günü saat on dörtte kapalı zarf usulüyle ihalesinin yapılacağı gazetelerde ilan olunmuştu.¹⁰

BÜYÜK UTKU ANITININ YERİ İÇİN YAPILAN BAZI ARSA TAKAS VE İSTİMLAKLARI

Heykelin Küçük Bey Çeşmesi civarındaki yapı ve binaların istimlak ve o yere konulması hakkında gönde-

¹⁰ "Afyonkarahisar Vilayetinden", Yarınl Gazetesi, 16 Mart 1931, s.6

HÜKÜMET ÖNÜ İLK YAPILAN PARK

rilen 13/2/933 tarih ve 12 numaralı vilayet encümeni emirnamesi, Belediye Meclisinin 15 Şubat 1933 günkü oturumunda görüşülerek ele alınır. Görüşmeler sonunda: “Gönderilen emirnamenin teşekküre layık görülmeyle beraber, inşa edilecek abide mahallinde pek çok istimlâk yapılması gerekeceği ve istimlâk bedelinin belediye bütçesinden karşılanmasına imkân görülmediği, Özel İdarece bu işe sarf edilmek şartı ve yardımı suretiyle rekj edilecek abidenin bu mahalle konulmasının çok muvaffık olduğunun yüksek vilayet makamına arzına oy birliğiyle karar verilir.”¹¹

Yine mübadeleye konu hususlardan olan İl Bayındırlık Dairesinin Kadınana Okulu karşısındaki arsasının, Büyük Utku Anıtı civarındaki belediyeye ait olan arsa ile mübadelesi yolundaki vilayet havaleli olarak gelen bayındırlık müdürlüğünün yazısı, Belediye Meclisinin 1 Şubat 1935 tarihindeki oturumunda okunarak görüşülür. Mübadele işinin ne şekilde yapılabileceğinin tetkiki için evrakın bütçe ve dâhiliye encümenine havalesine karar verilir.¹²

İl Bayındırlık Dairesi ile Belediyenin sahip oldukları arsaların karşılıklı takas edilmesi hakkındaki maddenin görüşülüp karara bağlandığı Belediye Meclisinin 8/2/1935 tarihli oturumunda, İl Bayındırlık Dairesinin Kadınana Okulu karşısındaki 425 m² arsasının, Utku anıtı çerçevesindeki 225 m² arsa ile baş başa

UTKU ANITININ KAIDE İNŞAATI

mübadele edilmesi hakkında ki daimi encümen kararı ve bu bapta ki Nafia Müdürlüğünün yazısı ile bütçe ve dâhiliye encümeninin müşterek mazbatasını okunduktan sonra:

Baş başa değiştirilmek istenilen ve krokide görülen bu arsaların miktarında olduğu gibi kıymetinde de belki bir fark bulunduğu, ancak Utku anıtı çevresinde açılacak arsalar hususi bina yapmaktan ziyade, çevrenin anıt şerefi ile münasip resmi dairelerle zinetlendirilmesi keyfiyetinin bayındırlık ve güzelleştirilmesi noktasında çok uygun görüldüğünden bu arsaların bedelsiz baş başa değiştirilmesine ve tapuya tesciline karar verilir.¹³

Utku anıtı çevresindeki arsaların istimlâk ve takasları hakkındaki görüşmeler 1935 yılı Şubat ayı boyunca devam eder. 15 Şubat 1935 Cuma günü Belediye Meclisi oturumunda ise; “Tekitler yönetiminin Kadınana ilkokulu binası yanındaki 800 m² arsa ile Belediyeye ait Büyük Utku Anıtı alanı çerçevesi dâhilinde arsa ve depo yerinin mübadele edilmesi yolundaki Tekitler Müdürlü-

¹¹ Afyon Vilayeti Belediye Meclisi Zabıtnamesi, 15 Şubat 933, Esas No:246, Karar No:4, “Özü: Gazi Hazretlerinin rekji mukarrer heykeline dair.

¹² Afyon Vilayeti Belediye Meclisi Zabıtnamesi, I/II/ 935 Cuma, Karar No:126

¹³ Afyon Vilayeti Belediye Meclisi Zabıtnamesi, 8/II/ 935 Cuma, Karar No:128

Yapım aşamasında abideyi ziyaret eden heyet. 1934 senesi.

günün yazısı ile bu husustaki belediye encümen kararı ve komisyonun kıymet mazbatasını okunarak incelenir. Toplantı sonunda bahsi geçen yerlerin mübadele edilmesi uygun görülür.¹⁴

Büyük Utku Anıtı kaidesi ve duvarlarının bulunduğu utku anıtı alanının genişletilebilmesi için anıt etrafında bulunan bina ve arsaların istimlakları 1935 yılı sonuna doğru tamamlanır.¹⁵ İstimlak ve mübadele işlemlerinin tamamlanması işi yaklaşık olarak iki yıl sürer.

HEYKELİN KONULACAĞI KAİDENİN TEMELİ ATILYOR

Heykel kaidesinin temeli 15 Teşrinisani (Kasım) 1933 günü atılarak inşasına başlanılır.¹⁶ Kaide vilayet mimarı Süreyya Bey (Yücel) nezaretinde yapılır. Heykelin temel kazığı ve kaide yapımında Köprülü (Köprülü) taşı kullanılır. Afyonkarahisar şehrinin 10 km batısında İzmir Demiryolu üzerinde bulunan koyu renkli ve yoğun olan bu taşlar, bazalt bileşimindedir. İnşaat işlerinde çok yararlanılmaktadır. Kara ve morumsu renkli olan bu taşın suya ve hava etkilerine karşı direnci fazladır. Çoğunlukla koyu kırmızı renklileri bina köşelerinde, pencere sövelerinde, merdivenlerde ve döşemelerde kullanılmaktadır. Utku Anıtı'nın tabanı ve postane binası bu taşın daha sert olan kara renklisinden yapılmışlardır. Bu taş belediye binası ve Afyon Kız Sanat Enstitüsünde de kullanılmıştır.¹⁷

Bu arada zaman ilerlemekte ve anıtlı ilgili işlerde

¹⁴ Afyon Vilayeti Belediye Meclisi Zabıtnamesi, 15/II/ 935 Cuma, Karar No:135

¹⁵ "Özel İdare İşleri", Taşpınar Dergisi, Cilt:3, sayı:36, 29 Birinciteşrin 1935, s. 208)

¹⁶ Ömer Fevzi Atabek, "Ömer Fevzi Atabek ve Afyon Vilayeti Tarihçesi", Yayına Hazırlayan; Turan Akkoyun, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No: 8, Afyon 1997, s.242

¹⁷ Volkanik Tüfler "Köprüülü Taşı", Afyonkarahisar İl Yıllığı 1967, s.305

peş peşe tamamlanıp bitirilmektedir. Sırada abide çevresindeki duvar ve merdivenlerinin inşası vardır. 2.415 lira 60 kuruş keşif bedeli olan Zafer abidesi duvarı ve merdivenlerinin inşası işinin 1 Temmuz 1934 tarihinden itibaren ihaleye konulduğu gazetelerde ilan edilir.¹⁸ Ancak bu iş için talimli çıkmadığından tekrar ilana çıkılır.¹⁹ Heykel kaidesi ve etraf duvarlarının inşası belirlenen kısa zaman içine sığdırılır ve 1934 yılı sonunda tamamlanarak hazır hale getirilir.²⁰

HEYKELİN VİYANA'DAKİ KALIP VE DÖKÜM İŞLERİNİN TAMAMLANMASI

Afyonkarahisar'da anıtın konulacağı alanla ilgili istimlak, mübadele, park alanının düzenlenmesi, çevre duvarlarının ve son olarak anıtın konulacağı kaidenin inşası işleri sırasıyla yapılırken, heykelin yapım çalışmaları ise Viyana'da sürmektedir.

Krippel çalışmalarına başladığı Utku Anıtının taslaklarını hazırladıktan sonra, kalıp işlemlerini 1932 yılında Avusturya'nın başkenti Viyana'da bulunan kendi çalışma stüdyosunda tamamlar. Taslak ve kalıplar üzerindeki çalışmaları bittiğinde döküm aşamasına geçer. Krippel bronzdan dökülecek Utku Anıtı heykelinin döküm işini, yine kendi eserleri olan Ankara ve Samsun'daki anıtlarının dökümünün yapıldığı Viyana'daki Verineigte Metallwerke İşletmesinde (Birleşik Maden İşletmeleri) yaptırır. Böylece 1934 yılında Utku anıtının döküm işleri tamamlanır.

¹⁸ "Afyon Vilayetinden", Hakimiyeti Milliye, 7 Temmuz 1934, s.6

¹⁹ "Afyon Vilayetinden", Hakimiyeti Milliye, 31 Temmuz 1934, s.7

²⁰ "Bir yıl içinde vilayetimizde neler yapıldı? Diğer şehir işleri", Taşpınar Dergisi, Cilt:2, Sayı:24, 29 Birinciteşrin 1934, s.220

Başbakan İsmet İnönü ve beraberindekiler Utku Anıtını açmaya giderlerken. 24 Mart 1936

UTKU ANITI İÇİN KANUN

Viyana'da yapımı sürmekte olan heykelin yurda getirilmesi sırasında gümrük ve saire resimlerden istisna olması için Afyonkarahisar milletvekili Haydar Bey ve diğer üç arkadaşı Afyon milletvekilleri İzzet Ulvi Bey, Cemal Bey ile Burdur milletvekili M. Şeref Beyler tarafından TBMM'ye konuyla ilgili bir kanun teklifi sunulur. Sunulan kanun teklifi mecliste görüşülerek 23/6/1934 tarih ve 2537 sayılı "*Afyon Karahisarındaki zafer heykelinin gümrük ve saire resimlerinden istisnası hakkında kanun*" kabul edilir.²¹

Bu kanun yürürlüğe girmesinin üzerinden 54 yıl geçtikten sonra, 27/10/1988 tarihinde kabul edilen "3488 Sayılı Uygulama İmkânı Kalmamış Olan Kanunların Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun" ile yürürlükten kaldırılır.²²

BÜYÜK UTKU ANITININ KAİDESİNE KONULMASI

Valilikçe Viyana'da yaptırılmış olan Büyük Atatürk Utku Anıtı 4 Ekim 1935'te Afyonkarahisar'a getirilir.²³ 5-26 Ekim 1935 tarihleri arasında daha önce bitirilen kaidesi üzerine Krippel tarafından konularak montajı tamamlanır.²⁴

²¹ Mecliste kabul edilen 23/6/1934 tarih ve 2537 sayılı "*Afyon Karahisarındaki zafer heykelinin gümrük ve saire resimlerinden istisnası hakkında kanun*" 03/07/1934 tarih ve 2742 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girer. Kanun üç maddeden oluşmaktadır.

²² "3488 Sayılı Uygulama İmkânı Kalmamış Olan Kanunların Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun" 27/10/1988 tarihinde kabul edilerek 8 Kasım 1988 tarih ve 19983 sayılı resmi gazete de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

²³ "*Afyon'a Dikilecek Atatürk Anıtı*", Cumhuriyet Gazetesi, 6 Birinciteşrin 1935, s.3

²⁴ Atabek, a.g.e., s.243; Keza "*Özel İdare İşleri*" Taşpınar

Heykelin kaidesindeki yerine konulması 1 Kasım 1935 tarihinde Avusturya basınında da haber olur. Yayınlanan haber de, Heinrich Krippel tarafından inşa edilen kurtuluş anıtının Afyon'da açıldığı okuyuculara duyurulur.²⁵

Anıt gerek inşa edilirken gerek inşasından sonra ulusal ve yerel basında kendisinden sıkça bahsettirmiş, çıkan haberlerde Krippel'in beyanatlarına ve düşüncelerine de yer verilmiştir. 21 Birinci kanun (Aralık) 1935 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde Krippel kendi eseri hakkında:

"Zaferi temsil eden heykel, ayakta sağlam bir duruşla kollarını açmış, başını öne eğmiş, kendinden daha kuvvetli olan bir düşmanı altına almış, bir eli açık, diğer eli kapalı ve bütün nazarlarıyla perişan bir halde yanan ve kaçan düşmanı takip ediyor. Heykelin çıplak olmasının sebebi, azamet ve kudreti göstermek içindir." diyor.

Gazete aynı haberde, Krippel'in, bundan başka Akşehir'e dikilmek üzere de bir heykel yapacağı ve buradaki heykelinde çok büyük bir kıymeti haiz olacağı, Atatürk'ün büyük zaferin planını Akşehir'de hazırladığı ve heykelin bu tarihi planın hazırlanışını temsil edeceğini yazıyordu.²⁶

Anıtın 1935 yılında kaidesine konulmasına ilişkin Afyon Lisesi Müdürü Sami Akyol tarafından kaleme alınan ve Taşpınar Dergisinde yayınlanan yazısında: *Bu ayın 28'nci günü (Ekim) Afyon'da Utku Anıtı büyüklerimiz eliyle açılıyor. Bu anıt bugünün nesline, kazanılan ulusal utkunun ne büyük emek ve ne çetin bir savaşıla*

Dergisi, Cilt:3, sayı:36, 29 Birinciteşrin 1935 s.208

²⁵ Avusturya, Freie Stimmen Gazetesi, 01 Kasım 1935, s.6

²⁶ "*Kükremiş Bir Arslan Gibi.*", Cumhuriyet Gazetesi, 21 Birincikanunu 1935, s.1

ANIT ve ÇEVRE DÜZENLEMESİ

Utku Anıtının açılışını görmeye gelen halk. 24 Mart 1936

yaratıldığını ve o kutsal günlerin önemli andaçlarını canlandırıyor...²⁷ diyordu.

Aynı hususta Behçet Görktan ise yine Taşpınar Dergisinde: “Bu anıt Türk kahramanlığının bir timsalidir. İşte bu anıt anayurda göz dikenin gözlerini çıkarmak, el uzatanların ellerini kırmak ve ayak basmak isteyenlerin akıbetinin yere serileceğini ihtar ediyor. Bundan böyle Utku Anıtı, Türk topraklarına göz dikmeyin, el uzatmayın, ayak basmayın diyerekten daima haykıracaktır ve uyutmak isteyenlerin uykusunu kaçıracaktır. Tekmil ulusu uyanık bulunduracak olan bu anıtı Türk gençleri her zaman için ziyaret etsin ve düşünsünler diyerekten dikilmiştir...”²⁸ demek suretiyle anıtlı ilgili duygu ve düşüncelerini ifade etmekteydi.

BÜYÜK UTKU ANITININ AÇILIŞI

Büyük Utku Anıtının resmi açılışı devlet ricalininde katıldığı büyük bir merasimle yapılır. Anıtın, 24 Mart 1936 Salı günü saat 13.30’da başlayan açılış merasimine Başbakan İsmet İnönü ve Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya, Ekonomi Bakanı Celal Bayar, Finans Bakanı Fuat Ağralı, Genel Sekreter Recep Peker, Meclis Başkanı ve milletvekilleri, Danıştay ve Sayıştay Başkanları, Bakanlıklar Heyetleri, Emniyet Genel Müdürü, Basın ve Vakıf-

²⁷ Sami Akyol, “Utku Anıtı”, Taşpınar Dergisi, Cilt:4 sayı:37, 27 İkinciteşrin 1935, s.2

²⁸ Behçet Görktan, “Afyonun Eski ve Yeni Tarihdeki Değeri”, Taşpınar Dergisi, Cilt:4, sayı:37, 27 İkinci teşrin 1935, sayfa:15-16

lar Genel Müdürleri ve Gazeteciler gelirler. Afyon halkı, görevliler, asker ve mektepliler istasyondan itibaren anıt meydanına kadar dizilerek gelen konukları büyük sevinç ve saygı gösterileri içinde selamlarlar. Başbakan, Bakanlar ve Milletvekilleri ve diğer konuklar doğruca Belediyeye gitmişler bir müddet dinlendikten, şehir ve şehir işleri hakkında izahat aldıktan sonra anıtın bulunduğu alana geçmişlerdir.

Törene katılanlar alanda yerlerini aldıktan sonra istiklal marşı ile tören başlamış ve Halkevi Başkanı Galip Demirer kürsüye gelerek bir söylev vermiştir. Daha sonra Vali Evrendilek, Başbakan’dan anıtın açılmasını dilemiş ve binlerce Türk’ün alkışları, yaşa sesleri arasında Başbakan anıtın üzerindeki kurdeleyi kesmiş ve anıt yavaş yavaş açılarak meydana çıkmıştır. Anıtın kaidesindeki kabartma levhalar ve anıt gezildikten sonra Başbakan İnönü bir söylev vermiştir.²⁹

Ulu Önder Atatürk ise, Afyonkarahisar’a son gelişi olan 20 Kasım 1937’de Zafer Abidesi önünde abideyi uzun uzun tetkik ederek beğenmiş ve “Bu abide, zaferi ve kurtuluşu canlandıran en manalı abidemizdir...” demiştir.³⁰

AÇILIŞINDAN SONRA ANIT VE ÇEVRESİNDE YAPILAN BAZI DEĞİŞİKLİKLER

Anıtın yerine konulup açılışının yapılmasından sonra anıtta bazı değişiklikler yapıldığı bilinmektedir. 20 Kasım 1937 tarihindeki Afyonkarahisar ziyaretleri sırasında Atatürk Utku Anıtını ziyaret etmiş ve beğenmiş, ancak Krippel’in anıtın güney yüzünü tamamen kaplayan imzasından hoşnut olmamıştır. Bunun üzerine Krippel’in imzası madeni bir tablo eklenerek kapatılmıştır.³¹

Bu iş için 6 Ocak 1940 tarihinde, şehir merkezinde bulunan heykeltıraş Ziczek Karoly’e 325 lira bedelle Utku Anıtı kaidesi arkasındaki yazının silinip yerine görülebilecek şekilde yazı yazması ve Belediye Meclis salonunda Atatürk’ün rölyefi ve etrafındaki iki adet meşalenin yaptırılması karara bağlanmıştır.³²

Utku anıtı ve çevresinin elektrikle ışıklandırılmasına karar verilmiş ve ihtiyaç duyulan malzeme için 2.612 lira muhammen bedel üzerinden ihaleye çıkılmış, 195 lira 90 kuruş geçici teminatı olan ihalenin 11/7/1939 Salı günü saat 14.00’te belediye encümeninde yapılacağı ga-

²⁹ “Utku Anıtı Açılma Töreni”, Taşpınar Dergisi, Cilt:4, Sayı: 42, 29 Nisan 1936, s.117-120

³⁰ Galip Demirer, “Ebedi Şefimiz Atatürk’e Ait Hatıralar”, Taşpınar Dergisi, Cilt:7, Sayı:73, İkinciteşrin/1938, s.5

³¹ İbrahim Yüksel, “Afyonkarahisar’da Canlanan Tarih”, Afyonkarahisar Valiliği Yayın No:23, Ankara-2005, s.59-60

³² “Belediye Binamız 50 Yaşında” Beldemiz Dergisi, Nisan-Mayıs-Haziran 1990, Yıl:6, Sayı:19, s.41-42

Utku Anıtının
açılış merasimini
görebilmek için
anıt civarındaki
binaların çatı ve
pencerelerine
çıkan vatandaşlar.
24 Mart 1936

zete ilanıyla isteklilere duyurulmuştu.³³

Sonraki dönemlerde yapılan bu ışıklandırma halk tarafından çok beğenilip kabul görmüş olacak ki, 1942 yılında muhtemelen sürmekte olan savaş şartları nedeniyle anıt alanındaki lambalar yakılmamış, bunun üzerine Afyon halkının toplanma yerlerinin başında gelen alanın lambalarının hiç olmazsa geceleri iki saat yakılması ahalî tarafından belediyeden istenilmişti.³⁴

Krippel'in, abidenin konulduğu bugünkü yerin verilmesi istenilen tarihi mesajları yeterince yansıtmayacağı ve gerekli etkiyi oluşturamayacağı yönünde kaygılar taşıdığından daha önce bahsetmiştik. Krippel'in heykelin bugün bulunduğu yerle ilgili düşüncelerini gözönüne aldığımızda, kendisinin bu kaygılarında haklı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bugün Anıtpark önünden gelip geçen, gerek şehirde yaşayan ve gerekse şehir dışından gelmiş pekçok kimsenin parkın orta yerindeki heykeli fark etmeden gelip geçtiğini müşahade ediyoruz. Hatta kimi yabancı misafirlerin parkın önünden geçerken heykeli farketmeyerek aksi istikametlerde anıtın nerede olduğunu öğrenmeye çalıştıklarına tesadüf etmekteyiz.

Bunda 1935 yılından beri Anıtpark alanında yapılan ağaçlandırma ve yeşillendirme faaliyetlerinin etkisi bulunmaktadır. Zira o yıllarda ve sonrasında diki len pekçok fidanın her biri bugün epeyce büyük ağaçlar haline gelerek bölümler halinde koruluk halini almıştır. Bitki örtüsü, abideyle çevresinde bulunan binalar arasındaki görüntü akışını kesmektedir. Öne çıkan bu hususlar, Krippel'i kaygılarında haklı çıkartırcasına park alanının görünümünü ve dolayısıyla heykelin fark edilebilirliğini olumsuz yönde etkiler hale gelmişlerdir.

Anıtın ihtiyaç duyuldukça bakım ve restorasyon işleri de ilgili kurumlarca yapılmaktadır. En son Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu

Müdürlüğü'nün 22.06.2018 tarih ve 6576 sayılı onay kararına istinaden, Ankara Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarı Müdürlüğü uzmanları ile Afyonkarahisar Belediyesi teknik elemanları denetiminde, anıtın bakım ve onarım çalışmaları tamamlanmıştır.

Utku Anıtı Büyük Taarruzun, zaferin, bağımsızlığın, onur ve gururumuzun bir timsali olarak, yüzyıllar süren geri çekilişin sona erdiğini dün olduğu gibi bugünde Anadolu'nun bağrından Afyonkarahisar'dan tüm dünyaya duyurmaktadır.

Utku (Zafer) Anıtı

³³ "Afyonkarahisar Belediyesinden" Cumhuriyet Gazetesi, 4 Temmuz 1939, s.10

³⁴ "Afyonda zafer abidesinin elektrikleri neden yakılmıyor" Tasviri Efkâr Gazetesi, 18 Ağustos 1942, s.2

BİR FOTOĞRAFIN HİKAYESİ

Hasan ÖZPINAR

afyon76@gmail.com

Afyonkarahisar'ın sembollerinden birisi Utku (Zafer) Anıtı. Dergimizin bu sayısında kapsamlı bir makalede okuyacağınız yapım öyküsü var. 86 yıldır ayakta duran bu anıt Türk milletinin vatanın haremisi ismetine el uzatan düşmanı ayaklar altına aldığını ifade ediyor.

Fotoğrafımız, anıtın arka cephesinde eskilerin deyimiyle söylev veren, nutuk irad eden bir zata ait. 1937 yılı Zafer Bayramı törenlerinde çekilmiş. Cumhuriyetin ilk yıllarının verdiği coşku beden dilinden anlaşılıyor. Anıtın keskin köşeleri lambalarla süslenmiş, buradan şunu anlıyoruz; anıt akşamları da aydınlatılıyor.

Fotoğrafın en önemli detayı ise anıtın arka cephesinde (güney yüzünde) bulunan düz zeminde göze çarpıyor. Düz zeminde koskoca bir "HEINRICH KRIPPEL-VİYANA 1934" yazısı oldukça dikkat çekici. Heykeltıraşın Türkiye'de yaptığı eserlerin hiç birisinde bu kadar büyük bir imza, isim bölümü yok. Üstelik anıtın kaide kısmındaki kuzey yönlü (Zafer Müzesi'ne bakan) Atatürk rölyefinde de gayet okunaklı, büyük harflerle "KRIPPEL" imzası bulunuyor. Bugün anıta yolu düşenler arka cephede başka bir yazı ile karşılaşıyorlar. Peki, bu imzaya ne oldu?

Atatürk 20 Kasım 1937 tarihindeki Afyonkarahisar ziyareti sırasında Utku Anıtını ziyaret etmiş ve beğenmiş, özellikle 30 Ağustos Zaferinin planlarının hazırlandığı bugünkü Zafer Müzesi'nin karşısına yapılmasını takdir etmiştir. Alt kısımdaki rölyefleri de dikkatle inceleyen Atatürk, Afyon Lisesi öğretmenlerinden merhum Edip Ali Baki Hoca'nın anlattıklarına bakılırsa

anıtın arka cephesine geçince oldukça sinirlenmiştir.¹ Buna sebepte buradaki fotoğrafta da göreceğiniz gibi arkadaki düz zemini kaplayan Krippele'in oldukça büyük imzasıdır. Atatürk "Bu imza abideden daha büyük olmuş" diyerek tepkisini dile getirmiştir. O günlerde bir öğrenci olarak uzaktan bu olaya şahit olan ünlü bir sanayicilerimizden Asım Kocabıyık, bu durumu Atatürk'ün anıtı beğenmediği şeklinde yorumlar.²

Atatürk'ün kızmasına sebep olan bu görüntü birkaç yıl sonra kapatıldı. Afyonkarahisar Belediyesi'nin şehre davet ettiği Macar heykeltıraş Ziczek

Karoly, Utku anıtının arka yüzünde Avusturya'lı meslektaşının "HEINRICH KRIPPEL VİYANA 1934" yazılı imzasının bulunduğu alanı 2 metal parça ile kapattı.

Bir zamanlar Krippele'in imzasının bulunduğu alanda bugün şunlar yazıyor;

AFYON ŞEHİRİ

DÜŞMAN ORDULARI TARAFINDAN

İLK DEFA

28 MART 1921'DE

VE İKİNCİ DEFA

13 TEMMUZ 1921'DE

İŞGAL EDİLMİŞ

27 AĞUSTOS 1922'DE KURTARILMIŞ VE BU ANIT

MİLLİ ORDUYA VE BÜYÜK MİLLİ KAHRAMAN

ATATÜRK'E

AFYONLULARIN ŞÜKRAN HATIRASI OLARAK

DİKİLMİŞTİR.

¹ Dr.M.Saadettin Aygen Muzaffer Görktan "Atatürk Afyon'da" Afyon 1982 s.122-123

² Asım Kocabıyık. "Tazlar Köyü'nden Borusan'a" Doğan Kitapçılık. İstanbul 2004

AFYON KALESİ

Afyon kalesine dönsem yönümü
Dağılsa bulutlar görsem günümü
Afyon'un yoluna sersem gönümü
Yıkılın kaleler sılam göreyim

Afyon kalesine döndüm yüzümü
Kimse bilmez içte yanan közümü
Duymazlar sılaya hasret sözümü
Yıkılın kaleler sılam göreyim

Afyon kalesine diksem gözümü
Kaleden nazlıma etsem sözümü
Sılamı görmekte bulsam çözümümü
Yıkılın kaleler sılam göreyim

Afyon kalesinin biter mi taşı
Zafer için verdi Mehmetçik başı
Göllerini besler hasretin yaşı
Yıkılın kaleler sılam göreyim

Afyon kalesinde biter mi bahar
Akar çayı coşar baharda akar
Sılamda nazlı yar yollara bakar
Yıkılın kaleler sılam göreyim

Afyon kalesinden görünür ova
Kartallar kaleye yaparlar yuva
Sılamda keklikler takılmış ağa
Yıkılın kaleler sılam göreyim

Afyon kalesine bayrağı taktım
Ahtım bahtım diye fallara baktım
Hasret kaldığıma türküler yaktım
Yıkılın kaleler sılam göreyim

Afyon kalesinin bulunmaz eşi
İnci mercan mıdır ağzında dişi
Sılamdan ayrılmak feleğin işi
Yıkılın kaleler sılam göreyim

Afyon kalesinden görünmez bağlar
Öksüz Abdil'im de doğduğu'na ağlar
Yeşil Çay'ındaki çağlayan çaylar
Yıkılın kaleler sılam göreyim

ABDİL KORKMAN

KIZILKİLİSE (HEYBELİ) KAPLICASI

Dr. MUHARREM BAYAR

Araştırmacı-Yazar

Bolvadin'in sembolüdür Heybeli kaplıcası. Bir rivayete göre kutlu bir türbenin eteklerinde fişkıran sıcak sulara türbenin ismi verilerek *Heybeli Kaplıcası* denmiştir. Bu ismi yalnız halk arasındadır. Kayıtlarda Kızılkilise Kaplıcası olarak geçer. Dertlere düşenler, çocuğu olmayanlar bu ulu kişiye gelmişler adakları takdim etmişler, güzelliğin ilacı olan sıcak sularında yıkanmışlar. Dertlerine çare bulmuşlar.

Arşivimizdeki kayıtlara göre Frigya Döneminden günümüze kadar Bolvadin Kazası sınırları içinde kalmıştır. Halen Bolvadin İlçe sınırları içindedir. Kaplıca'yı, Bolvadinlilerden başka hiçbir il, ilçe ve kuruluş kullanmamıştır. O tarihte Bolvadin İlçe, Çay Bolvadin'e bağlı Nahiye, Değirmendere ve Çobanlar Afyon'a bağlı köydür. Kaplıcanın arşivimizdeki tapusuna göre Mülkiyeti Bolvadin halkına, tasarrufu Bolvadin Belediyesine aittir.

1.KAPLICAYI SATIN ALIŞ HİKAYEMİZ

1.1.Başarımızı Küçülten Yalan, Tavla Oyunu:

Güya biz kaplıca'yı düzenle hile ile almışız. O devrin İl Genel Meclisi üyelerinden Mehmet Sinan Özkan¹ Afyon İl Encümeninde 13 Nisan 1944 günü yapılan ihaleye katılmaya gelen arkadaşı Çay Belediye Başkanı İsa Çetin'i tavla oyunu ile oyalamış, daha önce garsona para vererek saati geriye aldırılmış. İhale saati geçince buyurun ihaleye demiş, alaylı alaylı... Bir marifetmiş gibi, aslında bizi küçülten bu hikaye ile avuna gelmişiz, bu zamana kadar. Ve hala söz sırasında böbürlene böbürlene avunuruz. Kaplıcanın alınması ile ilgili olayları düzmece yalanlar ile gayretimizi, çabamızı, gücümüzü göz ardı ederiz, o günün yiğit insanların, cesaretleri ile akılları ile, maddi güçleri ile kazandıkları başarıyı gölgeleriz.

Bizim görevimiz doğru olanı, bizden sonrakilere eksiksiz ve doğru olarak aktarmaktır. Bizden sonra gelen bizden öncekilerle, bizlerle öğrenme mutluluğunu yaşasınlar. Bizden öncekiler ve bizler gibi anlamsız. manasız yalanlarla övünme gaffetine düşmesinler. Kara Haber gibi, tavla oyunu gibi bizi küçülten, değerlerimizi aşağılayan rivayetlerle oyalanmasınlar. Arşiv kayıtlarını inceledikçe böyle pek çok şüursuz yalanları başarı gibi

¹ Mehmet Sinan Özkan, ataları Erkmen Köyünden, Erkmen Mahallesi'ne göçmüş Derviş oğullarındandır. Bazı kayıtlara göre *Yahnicioğulları* ismi ile çıkar. Harp Hatıralarından bir kısmını günümüz alfabesine ve diline çevirerek yayınladım. 40 bin baskı yaptı.

benimsediğimiz görülecektir.

Konu ile ilgili evrakları toplamak için bir yıl çalıştım. Çeşitli arşivlerden binlerce evrak içinden Kızılkilise Kaplıcası ile ilgili dosyalardan 55 kayıt çıkardım beş tanesini aşağıda sunuyorum. Bu belgeler bize Bolvadinlilerin ihalede kıran kıran fiyat artırımını yaparak, her ne pahasına olursa olsun kaplıca'yı satın aldıklarını gösterir..

1.2.Bolvadin Belediyesinin Tarihi kararı:

Belge:1-Belediye Meclisi 28 Şubat 1944 tarihi-ne rastlayan pazartesi günü saat 09.00'da Reis Hasan Türkmen'in başkanlığı altında azadan Ahmet Özyayın, Mevlit Balıatla, Ali Karakaya, Salih Kelekçi, Gani Boyacı, Bayram Kara, İsmail Taktak, Yusuf Dede, Osman Pektaş, Şerafettin Karademir, Mehmet Dortlu, Enver Özkal, Hüseyin Telli, Mevlüt Terzier, Mustafa Türk, Abdil Karagüven, Sadık Durmuş, Rüştü Neslioğlu, İz-zet Gemici, Basri Telli oldukları halde fevkalade olarak toplanmışlardır.

Reis: Ekseriyetimiz vardır. Meclisi açıyorum.

Umum:Muvafıktır.

Reis (Hasan Türkmen'in tarihi konuşması) Vilayet Hususi Muhasebesine ait Kızıl Kilise namı ile maruf asri ve sıhhi şekle ifrağı için belediyece bir tedbir alınması icap etmekte ise de bu tertibin alınmadı çünkü hamamın mülkiyeti elimizde olmadığından ileri gelmektedir. Hamamın kasabamıza yakınlığı dolayısıyla bütün halkımız bu hamam gitmektedir. Yukarıda arz ettiğim veçhile hamam sıhhi ve mazbut olmadığı için giden halkımız menfaat temin başka bilakis hastalık almaktadır. Halkın sıhhatini korumak belediyenin en önemli görevidir. Belediye kanuna göre mecburi vazifelerin başında gelmektedir. Bu nedenle hamamın mülkiyetinin belediye namına devri hususunda şifahen vilayet yüce katına müracaat ettim. Münacatımdan sonra vilayette yapılan görüşmede belediyemiz heyetince münasip bir fiyatın teklifi muvafık görüldüğü takdirde umumi meclis azaları tarafından bildirilmiştir. Bu cihetle yüksek heyetinizce de tasvip buyurulursa da bir fiyat takdir edelim ve vilayet yüce katına sunalım.

(Belediye Başkanı Hasan Türkmen'in bu tarihi konuşmasını onaylar bir konuşmayı Belediye Meclis Azası Mustafa Türk yapar.)

Umum: (Belediye Meclisin Kararı): Gerek riyaset makamının izahatından ve gerekse arkadaşımız Mustafa Türk'ün beyanatında bildirildiği veçhile bu teşebbüs çok

hayırlı ve önemli memleket halkı ve belediyeye nafi bir teşebbüstür. Hakikaten sıhhi ve mazbut şekle ifrağı için mühim miktarda para sarf etmek lazımdır. Bu münasebetle hamamın evvela mülkiyetini almak üzere her sene bin lira taksit vermek üzere on senede ödemek üzere onbin liraya mülkiyetini almak şartıyla vilayet katına bir fiyat teklifi hususunda temenni mazbatasının tanzimi ve kaymakamlık kanalı ile vilayet makamına arzı muvafık görülerek ittifakla kabul edilmiştir.

Reis:Kızıl Kilise hamamının mülkiyetinin yukarıda yazıldığı veçhile belediye namına alınması kabul edilmiştir.

Reis: Vilayet Umum meclisinde belediye heyetince takdir edilen fiyat fazlasına teklif vaki olduğu takdirde ne yapalım?

Umum: Muvafıktır. Böyle bir teklif vaki olduğunda teklif edilen fiyat hususunda umumi heyetle görüşelim bir karara bağlayalım.

Bolvadin adına ihaleye İl Genel Meclisi üyemiz Hasan Gemici ve Mehmet Sinan Özkan, Çay Nahiyesi adına Çay Belediyesi Başkanı İsa Çetin ve Belediye Meclisi üyesi Ali Kaleli katılmışlardır. Afyon Belediyesi 13 Nisan 1944 tarih ve 164 numaralı Encümeni Vilayet Kararında belirtildiği harap olan kaplıcanın tamine cesaret edemediği için ihalede Bolvadin'in verdiği fiyatı geçmemiştir. Kızılkilise Kaplıcasına verdiğimiz 10.000 lira fiyata karşılık Çay Belediyesi 20.000 lira verince olay Bolvadin Belediyesine telgrafla bildirir. Hasan Türkmen ivedi Belediye Meclisini 28 Şubat 1944 günü toplayarak aşağıdaki kararı alıp, telgrafla Afyon'da ihaleyi takiple görevli İl genel Meclisi üyemiz Hasan Gemiciye bildirir

Belge.2- Telgraf

Tarih 9 Mart 1944 Çıkış Afyon No:578 saat.17.40 No:83

Belediye Başkanlığına
Bolvadin

Hamamı otuz bin liraya talip olduğumuzu ve mazbatanın postada bulunduğunu vilayete acele telle bildirin.

Hasan Gemici
İl Genel Meclisi Azası

Belge.3-Vilayete ait Kızılkilise hamamının belediyemiz namına taksitle ödenmek şartıyla 10.000 lira mukabilinde 10 sene müddetle mülkiyetimize alınması hakkında 28 Şubat 1944 tarihli kararımız yeterli görülmüştür.28 Şubat 1944 tarihinde kabul edilen şartlar dahilinde fiyatı artırıp 30.000 lira bedelle mülkiyetinin alınması kabul olduğundan işbu mazbata arzına ittifakla karar verildi. 13 Mart 1944

Başkan:Hasan Türkmen

Belediye Meclis Üyeleri: Ahmet Özaydın, Mevlit Balıatla, Ali Karakaya, Salih Kelekçi, Gani Boyacı, Bayram Kara, İsmail Taktak, Yusuf Dede, Osman Pektaş, Şerafet Karademir, Mehmet Dortlu, Enver Özkal, Hüseyin Telli, Mevlüt Terzier, Mustafa Türk, Abdil Karagüven, Sadık Durmuş, Rüştü Neslioğlu, İzzet Gemici, Basri Telli ve İzzet Eren

Belge.4-

T.C.

Bolvadin Belediye Reisliği

No:60

Bolvadinli Hasan Gemici

Meclis Umum Azalarından Ferah Otel

AFYON

İstenilen mazbata yarın postada olduğuna dair tel makamdan bu gün vilayete çekildi.Takibi ve neticenin telle ışıarı rica

Belediye Reisi

Hasan Türkmen

1.3.Bu tarihi kararı alan yiğit Bolvadinliler:
Başkan:Hasan Türkmen

Belediye Meclis Üyeleri: Ahmet Özaydın, Mevlit Balıatla, Ali Karakaya, Salih Kelekçi, Gani Boyacı, Bayram Kara, İsmail Taktak, Yusuf Dede, Osman Pektaş, Şerafet Karademir, Mehmet Dortlu, Enver Özkal, Hüseyin Telli, Mevlüt Terzier, Mustafa Türk, Abdil Karagüven, Sadık Durmuş, Rüştü Neslioğlu, İzzet Gemici, Basri Telli ve İzzet Eren

İl Genel Meclisi Üyeleri: Hasan Gemici, Mehmet Sinan Özkan

Katip: Ahmet Uyar

Muhasip: Galip Bülbül

Belge.5- Encümen-i Vilayet Kararı:

13 Nisan 1944 Varidat No:119

Karar No:164

Hülasa: Kızılkilise Kaplıcasının rüsum ve temetuatının Bolvadin Belediye terki arazi ve emlakinin ati olduğu mülkiyetinin keza bu belediyeye verilmesi Hk.

Sıhhi esaslar dahilinde yeniden ihya ve imarının bir an evvel temin edilecek esas ve şartların ve bedelinin ödenmesi şeklinin vesair hukuki cihetlerinin tetkiki ile fazla fiyatla talip olan Bolvadin Belediyesine verilmesi için daimi encümen salahiyyet itası hakkındaki Vilayet Umumi Encümenin 13 Mart 1944 tarihli ve 23/119 sayılı kararı ve bu kaplıca mülkiyetinin 30.000 lira bedelle alacağı hakkındaki Bolvadin Belediyesi Meclisinin mazbatasını ile evrakı sairesinin sunulduğuna dair olan M.H.Müdürlüğünün 29 Mart 1944 tarihli ve 1/1285 sayılı birleştirilerek okundu. Tetkikatı vakaya nazaran

akareti hususiyeden Kızılkilise Kaplacısı mülkiyetini Bolvadin Belediyesinin 10.000 lira talep etmesi üzerine Çay Nahiyesi Belediyesi 20.000 lira teklif ettiği ve mukabilinde Bolvadin Belediye Meclisinin 10.000 lira fazlası ile 30.000 lira bir fiyat verdiği ilişik iki belediye meclisinin mazbataları münderecetından anlaşılmıştır.

Vilayet dahilinde hususi idareye ait Gazlıgöl, Gecek, Ömer ve Kızılkilise namlarında dört adet sıcak madden suları mevcut olup kuruluşları zamanındaki ibtidai vaziyetleri muhafaza etmekte, bina ve müştemilatları ahşap olduğundan her sene tamirlerine lüzum gösterilmekte ve getirdikleri varidat ise ihya ve imarlarına değil en ufak tamirlerine bile kifayet etmemekte ve Vilayet Bütçesinden de ancak amirlerine muktazi mühim bir tahsisatı terfi idilememesinden gün geçtikçe harabeye yüz tutan bu hamamların oldukları halde muhafazalarına imkan görülmemektedir. Bu sebepten dolayı Kızılkilise Kaplıcasının üç senelik icarı 10.500 lira bedelle müteahhidine ihale edilmiş en mümrem ve lüzumlu kısımlarının tamiri keşif namesine göre 11.886 liralık bir masrafın ihtiyazını istilzam ettirdiğinden ve diğer hususi idare emlakinin tamiratı da nazara alınarak 3 senelik icar bedelle karşılanamayan böyle mühim bir tesisatın bütçeden teminine imkan görülemediğinden 13 Nisan 1944 tarihli ve 101/163 sayılı kararımızla bu babdaki ihale ve mukavelenin feshine mecburiyet hasıl olmuştur.

Bolvadin Kazası ve Çay Nahiyesine yakın bir mevkide olan bu kaplıcaya şifa umarak en çok bu kaza ve nahiyedeki vatandaşların geldiği ve binaların sıhhatlerini korunması ve esbab-ı istirahatlarının temini çin burasının bir an evvel imar ve ihyası arzuya şayan bulunduğundan kaplıcasının bu günkü durum ile hususi idare elinde bulundurulmasından ziyade Çay Belediyesinin nazaran geliri çok olan ve Çay Belediyesinden fazla fiyat veren Bolvadin Belediyesine kaplıcanın terk edilmesi her bakımdan faideli olacağından buraya kadar sayılan muhik ve mucip sebeplere ve Vilayet Umum Meclisinin vermiş olduğu salahiyetle binaen icabı bi'l-müzakere:

1.Kızılkilise Hamamının mümkün olduğu kadar suretle ve sıhhi bir şekilde imar ve ihyası,

2.Bolvadin Belediyesinin 1943 bütçesinden 5000,1944 bütçesinden 5000, 1945 bütçesinden 10.000 ve 1946 bütçesinden 10.000 lira olmak üzere dört taksitle 30.000 lirayı Vilayet Hususi Muhasebe veznesine tediyesi ve bu suretle son taksidin tediyisini müteakip ferağ ve istikal muamelesine ifa ve ikmal,

3.Hamamın 31 Mayıs 1944 tarihine müsadif Çarşamba günü teslim ve tesellüm muamelesinin yapılmasına, bu üç maddedeki esas ve şartlar dairesinde Kızılkilise Hamamı işletilmesi hakkını, rüsum ve temettünün Madenlerin Aranma ve İşletilmesi Hakkındaki 4269

sayılı kanunun 2.maddesinin son fıkrasına tevfiikan Bolvadin Belediyesine terki ve 2490 sayılı artırma, eksiltme ve ihale kanunun 66.maddesine mucibince de 12 Ekim 1934 tarihli ve 81/54 sayılı tapu senesinde hudutları gösterilen hamama ait 241230 metre murabba arazi ile mülkiyetinin de 30.000 liraya gibi en çok fiyat veren keza Bolvadin Belediyesine verilmesi muvafık görülmekle bu dairede gereken muamelenin ifa ve ikmal için evrakın M. H. Müdürlüğüne tevdiine 13 Nisan 1944 tarihinde ittifakla karar verildi.

Reis aza aza az aza

28 Şubat 1944 günü Belediye Başkanı rahmetli Hasan Türkmen'in başkanlığında toplanan bu yiğit insanlar hamamın 10 bin liraya taksitle alınmasına karar vermiş. Yapılan ihalede Bolvadin Belediyesinin 10 bin liralık teklifine, Çay Nahiyesi Belediye 20 bin lira vererek teklifimizi iki misli geçmiştir. Bu artırmayı onur meselesi yapan Bolvadin Belediyesi teklifi 3 katına çıkarak 30 bin lira teklif etmiştir. Bu teklifi kimse geçememiştir, İhale Bolvadin Belediyesine kalmıştır. Kıran kırana geçen bu ihalede Afyon Belediyesi Gecek, Ömer ve Gazlıgöl kaplıcalarını almayı düşündüğü ve harap olan Kızılkilise Kaplıcasının onarımına cesaret edemediği için Bolvadin Belediyesinin teklifini geçememiştir. Yukarıdaki belgelerde de görüldüğü gibi gayr-i sıhhi, harap olarak 1944 yılında devir aldığımız kaplıcayı, bugün modern bir tatil köyü haline getirilmesinde bütün belediye başkanlarımız çaba göstermişlerdir. Allah ecirlerini zayi etmesin.

2.KIZIL KİLİSE KAPLICASININ TARİHİ

Bolvadin ve civarına iskan 10 bin sene önce başlamıştır. Çevrede bulunan antik malzemeler bunun kanıtıdır. M.Ö.295 yılında meydana gelen büyük depremde sonunda, yer kabuğunun kırılması ile sıcak sular fişkırdı. *Heybeli Kaplıcası* bu devirde meydana gelmiştir. M.S.222 ve235 yıllarındaki depremde *Polybotum* yıkıldı. Bolvadin Ovasının her yerinden sıcak sular fişkırdı. Bu sular zamanda kayboldu. Dura Yerindeki sıcak su yakın zamana kadar pınar halinde akıyordu. Dipevler yakınındaki sıcak su kaynağı da uzun süre kullanıldı. Hamamlar yapıldı. Bu sular 200 sene öncesine kadar kullanılıyordu. Bu nedenle bu bölgeye *Hamamlı* deniyordu. Daha sonra bu sularda kayboldu. Antik devirde Termal tesislerinin sıralandığı bu vadiye antik devirde *Phrygia Salutaris (Şifalı Frigya)* deniyordu

Kızıl Kilise Kaplıcaları Tarihi ve Efsaneleri:

Kaplıcanın kapladığı arazi tektonik kökenli bir havzadır. Neojen Jeolojik zamanda meydana gelmiştir. Açık sarımtırak renkli eski göl kalkerleri, marnlı killi

kalkerler ve volkanik ara tabakaları kalkeri hakimdir. Bu devirde kaplıcanın suları kendi halinde az bir şekilde akıyordu. Bu sıcak su kaynakları Kızıl Kilise'den başlayıp, Kızıl Hüyük, Elmalı mevkisine kadar uzanıyordu. ²

Antik devirde, Kral yolu üzerine kurulmuş bir yerleşim merkezidir. Hamamın batısındaki höyükte bulunuyordu.³ Roma devri kaynaklarında bu şehrin ismi Leontes Come'dir Bu devirde Polybotos (Bolvadin), Synnada (Şuhut) yolu yapıldı. Bu yolun geçtiği Jüpiter Nehri (Akarçay) üzerine büyük bir taş köprü yapıldı.⁴ Köprü'nün üzerindeki kitabede Polybotos'un civara hakim bir hüyük bir yerleşim merkezi olduğu yazılıdır.⁵

Antik Anadolu'nun ana tanrıçası KYBELE Frikyalılar zamanında ANGDISSİS ismi ile ün salmıştır. Frikyalıların dini merkezi olan PESSİNÜS'e (Ballıhisar) büyük bir mabet yaptırmıştır. Ayrıca hemen her köye ve kasabaya küçük mabetler, dağ mabetleri, su naklar yaptırılmıştır. Mabetlere adak taşları konmuştur. Bu adak taşlarının en güzeli Bolvadin müzesindedir.⁶ Durayerin'de (Antik Polybotos harabelerinin olduğu yer kuzey tarafında kayalara oyulmuş; bir dağ mabeti halen bugün vardır. Halk arasında (KIZLAR EVCİĞİ) ismi ile anılır.

Büyük dini merkez PESSİNÜS'de şehir paraları basılmıştır. Özel arşivimdeki koleksiyonların da bulunan bu şehre ait paranın bir yüzünde şehrin hakiminin portresi, diğer yüzünde çift başlı kutsal yılan motifi vardır.

(Tanrıça AĞDISSİ), çok güzel, yakışıklı bir çobana aşık olur. O'nu PESSİNÜS'deki büyük mabede bekçi yapar. Ve hiçbir kadınla evlenmesini yasaklar. Kral Midas'ın güzeller güzeli, aydan aydınlık, günden parlak, mavi gözlü, uzun sarı saçlı bir kızı varmış; kızın güzelliği dillere destanmış. Güzel kız tanrıçaya dua için gittiği PESSİNÜS mabedin de, çobanı görünce aşık olur. Zamanla bu aşk kara sevdaya dönüşür. Gönül bu ya, çaresiz, ümitsiz çobanda aşkını bir türlü açıklayamaz. Çünkü Tanrıça AĞDISSİS'in hışmından korkmaktadır.

Sonunda aşk her şey den üstün gelir. Güzel prentese aşkını açıklar, iki sevgilinin temiz aşkları dilden dile dolaşır. Bunu duyan Tanrıça gazaba gelir. Gök gürültüsü ile PESSİNÜS'ün üzerine belirir. Bir bakışı çobanın aklını başından alır. Çıldıran çoban, dağlara kaçır, çılgınca dağdan dağa dolaşır. Nihayet eline geçirdiği bir çakmak taşı ile vücudunu keser ve ölür. Bu olaya acıyan Tanrıça AĞDISSİS, çobanı bir çam ağacına dönüştürerek sürekli

yeşil kalan ölümsüz kutlu bir ağaç yapar.

Kitabenin çevirisi:

*Makedon'un oğlu Papias
Halkın iyiliği için dua edip,
ANGDISSİS tanrıçasına
Bu adak taşını sundu⁷*

Bu olay üzerine bütün AĞDISSİ mabedindeki kahinler, mabetlerin etrafına Fallus adı verilen, küçük mantarimsı mermer sütuncuklar dikerler. Bolvadin müzesinde iki tane vardır. Kral Midas, bütün yalvarmalarına rağmen dünya güzeli kızını Tanrıça AĞDISSİS'in gazabından kurtaramaz. O güzeller güzeli kız, çaresiz derde yakalanır. Bütün vücudunu siyah, irinli, ağırlı, sızılı çıbanlar kaplar. Herkes ondan kaçır. Bütün Anadolu seferber olur. Binlerce hakimler, büyücüler, kahinler akın akın PESSİNÜS'e gelirler. Fakat kızı iyi edemezler. Zavallı kız günden güne ağırlar, sızılar içinde erimiş yok olmuş, o altın gibi sarı saçları dökülmüş, etleri lime lime olmuştur.

Günlerden bir gün Kral Midas'a rüyasında nur yüzü bir ihtiyar: "Ey Midas kızının şifası Yazılı kayadaki Büyük KYBELE MABETİNDEDİR". Oraya git, orada bir müddet kal. Sonra bir gün boyu güneğe yürü, kutlu sıcak sularla karşılaşacaksın. Kızını o sular iyileştirecektir. Kral Midas korku ile uyandı. Hemen hazırlandı. Kızını yanına alarak Yazılıkaya'daki KYBELE MABETİNE geldi. Yanındaki adamlarına burasını tamir ettirdi.⁸

Zavallı kız, burada da acıları dinmeyince bir gece mabetten kaçtı. Çılgınca Olympus dağlarındaki (Paşa Dağı) ormanda koşmaya başladı. Aç, susuz, uykusuz, devamlı koşuyordu. Çalı çırpı elbiselerini yırtmış, ellerini ayaklarını parçalamıştı. Nihayet kaynayan suların bulunduğu bataklığa geldi. Akşam olmak üzereydi. Güneş uzakta Leontes Come kasabasının üzerinden batıyordu. Gün sona ererken, hayatına son verip, acılardan, ağırlardan kurtulmak için; kendisin sulara attı. Çılgınlıkları Pareo Phiriqia (Bolvadin) Ovasından yankılandı ⁹

Sıcak şifalı sular vücuduna değdikçe, rahatsızlıkları azalıyor, yorgunluğu. Gidiyor, hafifliyor, ucuuyordu. adeta. Ölümü beklerken, hayata yeniden dönmenin sevine ile saatlerce sıcak sulara daldı, avuç avuç sıcak: suların içti. Aylardan ilk defa rahatlamış; yeniden doğmuş gibiydi adeta. Sudan çıktı. Kenardaki çimenlere uzandı. Uyuya kalmış; uyandığında öğle olmuştu onu arayanlar bulduklarında kızdaki değişikliği fark etmişler, hemen Midas'a sevinç haberini ulaştırmışlar. Kız bir zaman buralardan ayrılmamış; bu şifalı sularda hemen her gün

² Chaput, E(1941): Phrygie, Tom. 1 Geologie et geographie physique, Ins. Francais D'Arche d'Istanbul, Paris, s. 9-12

³ Gönçer, Süleyman (1971) Afyon İli tarihi, c.1, s.40

⁴ Kanside Aziz Ignatius: Act Concil XVI.s.235

⁵ Manimanta, Asia Minoris Antiqua-1, s.200

⁶ Bolvadin Müzesi, Envanter No:15 (Adak taşındaki yazının çevirisi: Makedon'un oğlu Papias halkın iyiliği için dua edip AĞDISSİS tanrıçasına bu taşı sundu.

⁷ Adaktaşı Bolvadin Müzesindedir.

⁸ Gönçer, Süleyman a.g.e. s.113

⁹ Prof. Dr. V.M.Ramsay Asia minör Exploration rund. s.151

bir kaç defa banyo almış; çıbanlar iyileşmiş, ağrılar dinmiştir.

Midas'ın dünyalar güzeli kızı eski haline dönmüş, gazel mavi gözleriyle, sarı uzun saçlarıyla, aydan aydınlık, günden pak bir kız olmuş. Midas kızına şifa veren bu suların olduğu yere hamamlar yaptırmıştır.

Bu hamamlar uzun yıllar kullanılmış, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde yer yer tamir edilmiş; zamanla hamamların yerleri değiştirilmiştir. Eski hamama ait mimari parçalar, mermer ve tuğla bloklar, yapılan hafriyatlarda çıkmaktadır.

Bizans devri efsanelerine göre: Kızıl kilise kaplıcalarının batısındaki hüyükteki Leontes Come Kasabasına, ünlü havari "Saint Michel" bir gün, doğan güne bakarken, doğan günün kıpkızıl ışıklarının şarıl şarıl buz gibi akan sulara, sulardan da kilisenin mermer duvarlarına yansıdığını görür. Hayretler içinde kalır, okur üfler. O anda buz gibi soğuk sular; nefesin ateşi ile tutuşup kaynamaya başlar, buharlar ağlar gibi yükselir, sıcak ve şifalı sular akmaya başlar. Dönüp günün kızılıllığına boyanmamış kiliseye bakar: "Hayret KIZIL KİLİSE" der.

Bizans devri kaynaklarında, Selçuklu ve Osmanlı kaynaklarında "Kızıl Kilise" olarak geçer. Bugün yine "Kızıl Kilise" diye anılır, kilise kaybolmuş. Höyüğün çevresindeki kayalar oyulmuş haç işaretleri kalmıştır. Yalnız...M.S. I. yüzyılda Bolvadin civarında çok büyük deprem olur. Tarihi Polybotos şehrinin surları yıkılır, mabetleri, çarşıları, yerle bir olur. Yer kabuğunun derin kırıklarından sıcak sular fışkırır¹⁰ M.S. VI. yüzyılda Leontes Come gelişir. Polybotos'a bağlı kasaba olur. Constantinople 11. meclisinin 787 tarihli listelerinde Leontes Come'deki "Kızıl Kilisenin" ismi geçer.¹¹ 717 (H.98) Seyyit Battal Gazi ve Mesleme'nin Orduları Amorium'u (Hisar-köy/Emirdağı) zaptetti Burada yakaladığı 42 din adamını getirip Kızıl Kilise'ye hapsedti. Daha sonra Fırat Nehri kenarındaki Samarra şehrine götürdü. Bu olay 6 Mart günü olduğu için bugün bile Hristiyanlar, bu günü kutsal sayıp, suya haç atarlar ve yas tutarlar. Kays-ter Gölü (Eber Gölü) bu tarihten sonraki Bizans kaynaklarında "Kırk Şehit Gölü" ismi ile geçer¹² 1032'de Diogenes Romanus'un Sefernamesinde, Anna Comnena'nın "Alexiad" (11.329) isimli eserinde "Kırk Şehit Gölü" ismine rastlarız

1116 tarihinde Bizans Kralı Alexi Comnenus ile Selçuklu Sultanı Melik Şah arasında meydana gelen "Bolvadin Savaşlarında" ve bu savaşlardan sonra yapılan "Bolvadin Anlaşması" ile bu civar kesin olarak Türklerin eline geçti.¹³

¹⁰ Pauls Realeencyclopedia der classis chen Altermam Svıssens chafd. s. 1994

¹¹ Prof. Dr. V.M.Ramsay. s. 242. a.g.e

¹² Anna Comnenaus, Alexad. C.11. s.329

¹³ Süleyman Gönçer"a.g.e."s.242

Selçuklu ve Osmanlı devri "Tahrir defterlerinde, Kadı Sicillerinde" Kızıl Kilise, isminde bir köy olup "Şehrabat Nahiyesine" bağlı olduğu yazılıdır. Kaplıca bu kayıtlara göre faaliyetine devam etmektedir. 1635 (H. 1046) tarihli Kadı sicillerinde halkının azaldığı nede-niyle Hekim Mustafa Ağa'ya satıldığı kayıtlıdır.¹⁴ 1674 (H. 1085) tarihli Kadı sicilinde, harap olduğu, kimsenin oturmadığı, yalnız yaz mevsimlerinde hamamların çalıştığı görülmektedir.¹⁵ Bu dağılma olayına o devirde meydana gelen "Celâli isyanları" sebep olmuştur.¹⁶

Bugün köyün olduğu yerde antik bir höyük bulunmaktadır, çevresi eski mezar kalıntıları, bina temelleri ile doludur, hamam hafriyatı için yapılan kazılarda çok önemli mimari parçalar çıkmaktadır. Eski mescidin giriş kapısı üzerinde. Antik "Kızıl Kilise"nin mimari parçaları vardı..

Ama arşiv kayıtları böyle demiyor. Kaplıca'nın batısındaki küçük höyükteki mermerin üzerindeki kitabe *Frigia Salutaris* (Şifalı Frigia), Ünlü Bizans Tarihçisi Anna Comneneus *Alexia* isimli eserinde *Kızıl Kilise* ismi ile geçer. Osmanlı Dönemine ait arşiv kayıtlarında Bolvadin Kazası'na bağlı *Kızıl Kilise Köyü* olarak geçer.

İstanbul Üniversitesi Hidro-klimatoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin 02.Aralık.1992 tarih ve 92 sayılı raporlarına göre. Heybeli Termal Suyu **Ca.Na. HCO3 ve SO4** içeren su olduğu belirlenmiştir. Buna göre termal su romatizmal hastalıklar, sindirim sistemi hastalıkları ve metabolizma hastalıklarına faydalıdır.

TESİSTE BULUNAN ÜNİTELER VE ÖZELLİKLERİ(2004 YILI)

Tesisin Adı	Daire sayısı	Oda sayısı	Yatak Sayısı	Özelliği
300 Evler	12	24.	36	Havuz, oturma gurupları,buzdolabı,ocak
400 Evler	16	32	48	Havuz, oturma gurupları,buzdolabı, ocak
500 Evler	18	36	54	Havuz, oturma gurupları,buzdolabı,ocak
600 Evler	20	20	60	Havuz,oturma gurupları,buzdolabı,ocak
Halk Tipi Ev	60	60	180	Havuzsuz ve banyosuz
Otel Termal		25	60	Yüzme

Şimdi çok modern bir "Termal Tesis" doğmuştur. Ve hizmet vermektedir. Bolvadinliler Dayanışma Vakfı'nın (Bol-Dav) önderliğinde yaptırılan devre mülk tesisler ayrı bir güzellik katacaktır. Pek çok hastalığa şifa olan ve birden fazla termal tesise yetecek su rezervine sahip olan kaplıcanın suları, zamanla çevre yolu kenarına kadar getirilip, ikinci bir Turistik Termal Tesis kurulursa; Bolvadin hızla kalkınacak, herkes ve her yerin bildiği, tanındığı bir yer olacaktır.

¹⁴ AŞS.11/66

¹⁵ AŞS. 1/72 ,11/1 ,16/431

¹⁶ Mühimme Defteri.nr.71 s.31

BOYALI KÜLLİYESİ

Fevzi KAYA*

Boyalı, Sinanpaşa İlçesine bağlı bir köy olup il merkezine 17 km, ilçe merkezine ise 18 km mesafede yer alır.¹ Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre 2020 yılı sonu itibariyle 687 kişinin yaşadığı köyde,² ekonomik gelir, tarım ve hayvancılığa dayanır.

Makalemize konu teşkil eden ve bir hanıkahla iki türbeden oluşan külliye,³ Boyalı Köyü'nde, 24. pafta, 1968. parselde yer alır.

Boyalı Külliyesi, Anadolu'da Türk yerleşmesine işaret eden eserlerden olup Orta Asya'dan gelen Türk (Horasan) boylarının iskânları ile ilgilidir. Yine külliye-nin bahçesinde üstlerinde insan, hayvan ve av tasvirleri ile süslü İslami dönem mezar taşlarının olması, bu taşların bir kısmının Afyon Müzesi'ne götürüldüğünün söylenmesi külliyenin bu bağlantısının bir göstergesidir.⁴

Evliya Çelebi, Karahisar-ı Sahib'den İzmir istikametine doğru giderken Boyalı'ya da uğramıştır.

*Uzm. Öğrt. Araştırmacı-Yazar.

¹ https://www.illerarasimesafe.com/sinanpasa-afyonkarahisar_boyalı-koyu-sinanpasa-afyonkarahisar/

² <https://www.nufusune.com/1388-afyonkarahisar-sinanpasa-boyalı-koy-nufusu>

³ Abdullah Kuran ve Emre Madran külliye-nin kuzeyinde ve köyün içinde bulunan hamamı da külliye-nin bir parçası olarak kabul ederler. Bkz: Abdullah Kuran, Anadolu Medreseleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1969, s. 44; Emre Madran, "Afyon Sincanlı Boyalıköy Yapı Grubu", Rölöve ve Restorasyon Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Ankara 1974, s. 145.

⁴ Semavi Eyice, "Boyalıköy Külliyesi", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 315.

Seyahatnamesi'nde Boyalı ile ilgili olarak: "Mezkûr Ali Dağı dameninde yüz evli Müslüman kariyesidir. Ve Osman Paşa Zadenin zeametidir. Anda bir bağı irem misal bir âsitenede Sultanı kafi kanaat ve alem-darı hazreti Kurtebi bir kube-i pür envar içinde medfundur kim acib ziyaretgâhı has âmdır. Fukaraları cümle Bektaşiyandır ve bu mahalle Sincanlı Kazası hudududur ve bu sahrayı azîm içre hâlâ âbâdân kuralardır ve Boyalı kariyesi hakinde

bir güne kırmızı kök hasıl olur. Uşak alıçelerinin boyası bundandır. Anın için Boyalı derler: Yedi saatde bu sahralar içre yetmiş pare kuraları ubur idüb".⁵ diye söyler.

Evliya Çelebi, Boyalı'nın Ali Dağı eteğinde kurulmuş, 100 haneli bir köy olduğunu, köyüm adını da bu bölgede yetişen ve Uşak halıların boyanmasında kırmızı renk veren bitkiden aldığını söyler.

Süleyman Gönçer, "Külliyeyi, 1210 yılında Altıgöz köprüsü'nü yaptıran Oğuz oğlu İlyas Bey'in diğer oğlu Kureyş yaptırmıştır. Oğuz oğlu İlyas Bey'in iki oğlu Hacı Mehmet ve Kureyş Beyler, Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1196 ve 1204-1210) zamanında Karahisar ve Kütahya illerinin valileridir. Oğuz Han'ın soyundan ve Akkoyunlu beylerinden olan İlyas, Hacı Mehmet ve Kureyş beylerin hayırsever olarak adlarından başka tarihi bir bilgimiz yoktur"⁶ der.

Boyalı Külliyesi, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 08.05.1981 tarih ve A-2805 sayılı kararla tescillenerek korunma altına alınmış, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1970-1972 yılları ile 2008 yılında restore edilmiş, kanaatimizce bugün yeniden restorasyonu yaptırılarak külliye işlerlik kazandırılmalıdır.

Külliyeye yapıları şunlardır:

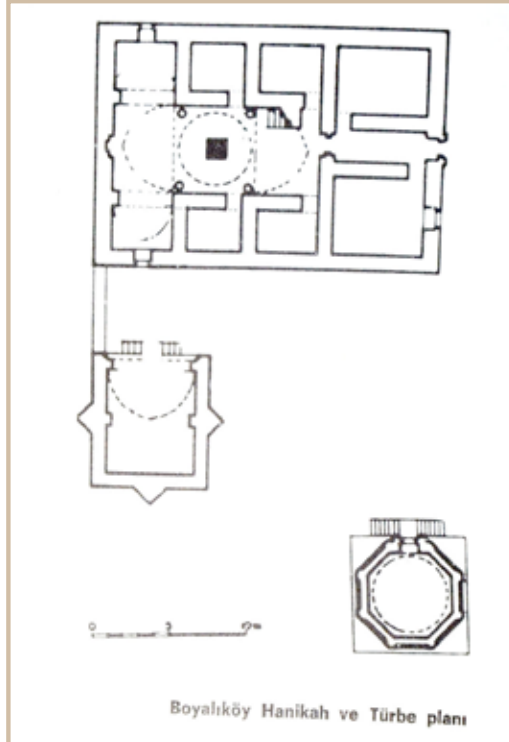
1- HANIKAH

Külliyenin en büyük yapısı olan hanikah,⁷ kuzey-güney doğrultulu, 15x22 m. ebadında ve dikdörtgen planda, duvarlarında yontma taş, kemerlerde ise tuğla kullanılmış olmakla birlikte Roma ve Bizans dönemi devşirme taşların da kullanıldığı görülür.

⁵ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. IX, Devlet Matbaası, İstanbul 1935, s. 36.

⁶ Süleyman Gönçer, Afyon İli Tarihi, C. I, Karınca Matbaası, İzmir 1971, s. 266.

⁷ Tekke manasına gelen Farsça hangah'dan Arapça'ya hankah olarak geçmiş, Türkler tarafından hanikah şekline dönüştürülerek tarikat müesseselerinin merkezi yerinde kullanılmıştır. Bazı tarikatlarda hanikahlara "Pir Evi", "Pir Makamı" da denilmiştir. Hanikaha bağlı olanların büyüklüklerine "Tekke", küçüklerine de "Zaviye" adı verilir. Tekkeler ve zaviyeler bağlı oldukları hanikahlar vasıtasıyla maddi ve manevi ihtiyaçlarını temin ederlerdi. Bu sebeple hanikah postunda oturan şeyh tarikatın en büyük önderi sayılır. Bkz: Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s. 730.

Boyalı Külliyesi Planı (Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler'den)

1210 veya 1224 yılında yapıldığı⁸ söylendiği gibi XIII. yüzyılın ilk yarısında yapıldığı da belirtilen hanikah, plan bakımından Diyarbakır'ın Eğil İlçesi'ne bağlı Tekke Köyü'ndeki yapı ile büyük benzerlikler gösterir.⁹

Evliya Çelebi'nin ziyaretinde Bektaşî tekkesi,¹⁰ olarak kullanıldığını gördüğü hanikaha¹¹ giriş kuzey cephede bulunan mermer söveli kapıdan sağlanır. Giriş kapısının solunda ve kuzey cephede sivri ve taş kemerli bir pencere vardır. Kuzeyden girişteki dar ve basık koridorun sağ ve solundaki iki kapıdan yapının kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerindeki dikdörtgen planlı yan odalara geçilir. Dar ve basık koridorun sonundaki sivri kemerli

kapıdan üzeri beşik tonozlu ana mekâna ulaşılır. Kare planlı ana mekâna giriş kapısının mermer söveleri ile ana mekânın dört köşesinde birer tane kubbeyi taşıyan devşirme mermer sütun vardır. Sütun başlıkları üstlerindeki ahşap gergilerle birbirine bağlanır. Ana mekâna girişin sağ tarafındaki taş merdivenle girişteki dar ve basık dehlizin üzerindeki bir oda ile dama çıkışı sağlanır. Kıble duvarında mihrap nişi bulunan ana mekânın doğu ve batı duvarlarında üzeri sivri kemerli ikişer kapıdan yan odalara geçilir. Yan odaların dış duvarlarına kare formlu pencereler yerleştirilmiştir.

Semavi Eyice, kare planlı orta bölümünün ortasında aydınlık fenerli bir kubbe ile örtülü olduğunu, bu kubbeli mekânın kapalı avlu olarak tasarlandığını, ortasında da bir şadırvanın bulunması gerektiğini söyler.¹²

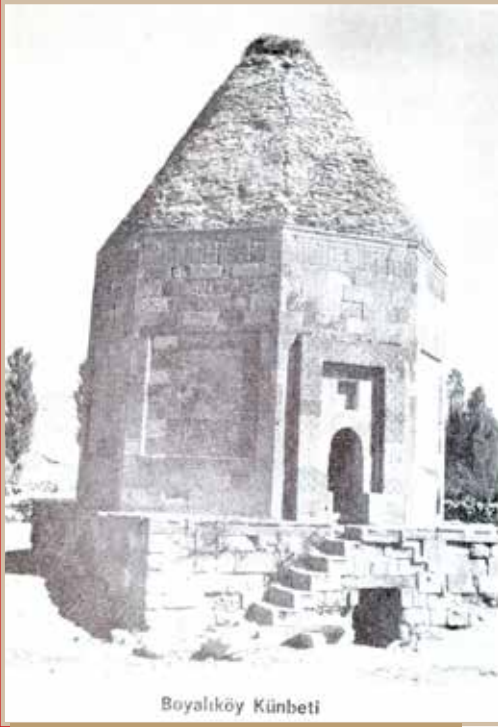
⁸ Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, C. I, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983, s. 150-151.

⁹ Semavi Eyice, Boyalıköy Külliyesi, C. 6, s. 315.

¹⁰ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. IX, s. 36.

¹¹ Bazı eserlerde yapının hanikah değil, medrese olduğu ifade edilir. Bkz: Metin Sözen, "Anadolu'da Eyvan Tipi Türbeler", Anadolu Sanatı Araştırmaları I, İstanbul 1968, s. 179-181, Abdullah Kuran, Anadolu Medreseleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1969, s. 44; Oluş Arık, "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", Anadolu (Anatolia), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Eski Önasya-Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Dergisi, XI, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1969, s. 89; Abdullah Kuran, Anadolu Medreseleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1969, s. 44; Gönçer, a.g.e., C.I, s. 265.

¹² Semavi Eyice, "Anadolu'da Orta Asya Sanat Geleneklerinin Temsilcisi Olan Bir Eser: Boyalıköy Hanikahı", Türkiye

Boyalıköy Kumbeti

Kureyş Baba Kümbeti (Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler’den)

Hanikah İçinden Görünüş

Yine Semavi Eyice; “*Esas bina, buradan gelip geçenlerin, ziyaret gelenlerin ve aynı zamanda türbeye bakanların barınmaları için yani han-kah olarak yapılmıştır. Sonraları belki de XV. yüzyıldan itibaren burası Bektaşî Tekkesi halini almış, halk arasında “Boyalı Sultan Tekkesi” olarak da tanınmıştır*”¹³ diyerek kanaatini belirtir.

Harabe haline gelen hanikahın tamamen yıkılarak taşlarının bir okul inşaatında kullanılması düşünülmüş, Semavi Eyice’nin şahsen müracaatı üzerine Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1970 yılında içindeki molozlar temizlenmiş, yıkık kısımlar yeniden yapılmıştır.¹⁴

2- KÜMBET

Hanikah’ın kuzeyinde ve giriş kapısının karşısında bulunan kümbet, 7.40x7.40 m. ebadında kare kaide üzerine her kenarı 2.85 m. ebadında sekizgen gövdeli, olup üst örtüsü piramit şeklinde sekizgen sivri külâhlıdır. Kaide ve gövdesi kesme taş, külâhı ise tuğla örgülüdür.

Kümbetin girişi güney cephede olup sağlı-sollu yedişer basamaklı taş merdivenlerle girişe ulaşılır. Buradaki dikdörtgen formlu bir niş içindeki sivri kemerli kapıdan yapıya girilir.

Kapı nişinin etrafını geometrik bezemeli geniş bordür çevirir. Aynı süsleme külâhın altındaki saçak kısmında da vardır. Piramit külâhın altında ve portal çevresindeki bordürler, sekizgenlerin kesişmesinden doğan dörtlü düğüm motifleri ile işlenmiştir.¹⁵ Kapı çerçevesi ve korniş altı bordürünü süsleyen bu motifler erken devir karakterli olup benzer tezyinatı Divriği’deki Sitte Melik Türbesi’nde (590/1193-1194), Kayseri Darüşşifası’nda (602/1205-1206) ve Konya’daki Taş Mescit’te (612/1215-1216) bulmaktayız. Bu husus Ku-

Mecmuası, C. 16, İstanbul 1971, s. 46.

¹³ Semavi Eyice, Boyalıköy Külliyesi, C. 6, s. 314.

¹⁴ Semavi Eyice, Boyalıköy Külliyesi, C. 6, s. 315.

¹⁵ Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 161.

reyş Baba Kümbeti’nin XIII. yüzyıl başlarında yapıldığını doğrular mahiyettedir.¹⁶

Burada eski Türk sanatı türbe mimarisi geleneğinin iki değişik tipli yapısı bir arada yan yana inşa edilmiş ve adeta aynı görevi cevaplandıran iki değişik türbe tipinin mimari ifadesinin mukayese edilebilmesi sağlanmıştır.¹⁷

Sekizgen gövdenin güney cephesi dışındaki yedi yüzünde alttan yukarıya doğru dördüncü sırada başlayan girintili kare çerçeveler yapıya hareketlilik sağlar.¹⁸

Kümbet girişi üzerindeki kitabe yeri boştur.¹⁹ Giriş kapısı önünde betonla sıvalı, yan kenarlarında sırlı tuğla dizisi bulunan bir sanduka vardır. Geçmişte kümbetin iç duvarları ile sandukanın sırlı tuğla ile kaplı olduğu, sandukada Mehmet bin İlyas bin Oğuz adlarının yazılı olduğu söylenmektedir.²⁰ Sandukanın yan kenarlarında sırlı tuğla dizisi göze çarpar. İçte kümbet duvarlarında üç tane mazgal deliği şeklinde pencere açıklığı, külâh altında da sekiz köşede dikdörtgen formlu, iç bükey şekilde mukarnas bezemeler yer alır.

Kümbete çıkış merdivenlerinin altında, dikdörtgen formlu küçük kapıdan mumyalığa girilir. Düzgün kesme taş kaplı mumyalığın doğu, batı ve kuzey cephelerinde mazgal deliği şeklinde ışıklıklar vardır. Sanduka bulunmayan mumyalığın üst örtüsü çapraz tonozludur.

1970 yılındaki onarımda kümbetin eksik olan külâhı tamamlanmış, kaidedeki çürük taş kaplamalar yenilenmiş, eksik silmeler tamamlanmıştır.²¹

¹⁶ Hakkı Önköl, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1996, s. 70, 73.

¹⁷ Semavi Eyice, Boyalıköy Hanikahı, C. 16, s. 48-49.

¹⁸ Orhan Cezmi Tuncer, Anadolu Kümbetleri I, Selçuklular Dönemi, Güven Matbaası, Ankara 1986, s. 54.

¹⁹ Kitabenin Yunanlılar tarafından tahrip edildiği köyün yaşlıları tarafından söylenmektedir. Bkz: Afyonkarahisar Kültür Envanteri 2013, Afyonkarahisar Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Afyonkarahisar 2013, s. 539.

²⁰ Gönçer, a.g.e., C.I, s. 266; Semavi Eyice, Boyalıköy Hanikahı, C. 16, s. 50; Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, C. I, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983, s. 155; Önköl, a.g.e., s. 73.

²¹ Madran, a.g.m., s. 146; Önköl, a.g.e., s. 72.

3- EYVAN TÜRBE

1210 veya 1224 yıllarında yapıldığı belirtilen türbe,²² medresenin doğusunda yer alır. Dikdörtgen planlı, iki katlı türbenin dış duvarları düzgün taş örgülü ve tuğla hatıllı, arka ve yan duvarlar ortada sivri üçgen destekli ve dışa çıkıntılıdır.

Türbenin doğu duvarındaki istinat ayağı bir ihtiyaçtan çok bu yüzdeki monotonluğu giderme gayesine yöneliktir. Türbe, gerek cephe düzenlemesi ve kullanılan malzemesi ile gerekse üç yöndeki üçgen kesitli istinat ayakları ile bu tip türbelerin erken karakterli güzel bir örneği olarak dikkati çeker.²³

Doğu-batı doğrultusunda ve zeminden 1.50 m. yüksekliğinde bulunan türbeye,²⁴ güney cephedeki taş merdivenle çıkılır. İki taraflı merdivenlerle çıkılan sanduka mekânı çok eski Orta Asya sanat geleneğinin bir temsilcisi olarak değerlendirilmektedir.²⁵

Türbenin ön cephesi sivri kemerli olup içte doğu duvarının tamamı, yan duvarları ise yarıya kadar moloz taş, üst kısmı tuğla tonozla örtülüdür. Tonozu sivri bir

²² Gönçer, a.g.e., C. I, s. 266; Afyonkarahisar Kültür Envantieri 2013, s. 536.

²³ Önkal, a.g.e., s. 325.

²⁴ Süleyman Gönçer, yapının türbe değil, bir karakol binası olduğunu söyler. Bkz: Gönçer, a.g.e., C.I, s. 265.

²⁵ Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, C. I, s. 153.

kemerle desteklenen türbe cephesinin yanlarındaki düzgün kesme taşların iç kısımları silme şeklinde profilidir. Bu kısımların önceleri çini veya tuğla tezyinatlı olduğu tahmin edilmektedir.²⁶

Türbeye çıkış merdivenlerinin altında ve zeminle aynı kottaki dikdörtgen formlu ve mermer söveli kapıdan mumyalık kısmına girilir. Sandukanın bulunmadığı mumyalığın duvarları moloz taş yapılı, üstü ise tonozla örtülüdür.

Abdullah Kuran, Eyvan türbe ile hanıkahın (ona göre medrese) yapı karakteri olarak tıpatıp eş olduğunu, geometrik ve rasyonel bir bağlantısının bulunduğunu, hanıkahı yaptıran kişinin mezarının da eyvan türbede olması gerektiğini söyler.²⁷

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından külliyein diğer yapıları ile birlikte 1969-1970 yıllarında yaptırılan restorasyonda, ön cephesi yıkılan, alt kat tonozu delinen, takviye kemeri çöken ve ahşap hatılları düşen türbenin eksiklikleri giderilmiş, türbe yeniden hayat bulmuş,²⁸ 2008 yılında külliyein diğer yapıları ile birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce yeniden restorasyonu yaptırılmıştır.

²⁶ Önkal, a.g.e., s. 324.

²⁷ Kuran, a.g.e., s. 46.

²⁸ Madran, a.g.m., s. 146; Önkal, a.g.e., s. 326.

EMİRDAĞ YÖRESİNDEKİ EVLİLİKLERDE (eski) ÂDETLER

Şükrü TÜRKMEN

(turkmensukru@gmail.com)

Evlilik insan gruplarının yaşantıları boyunca uyguladıkları ve geliştirdikleri bir kavram olup bir kadınla bir erkeğin yeni bir aile meydana getirmek üzere kurduğu ilişkiler bütünüdür. Bir başka deyişle evlilik, iki karşı cinsin bir araya gelecek birbirinin karşılıklı haklarını kabul ederek kurdukları sosyal müessesesidir.

Evlenme, iki kişinin birlikteliğinin başladığı bir olay olması açısından toplumlarda en fazla önem verilen geçiş dönemidir ve bu anlam çevresinde pek çok adet, gelenek ve inanç olmuştur. Bu kurallar ve kültürler toplumdan topluma farklılıklar göstermektedir. Toplamların ekonomik yapıları, gelenekleri ve kültürleri evlenme biçimlerini de belirlemektedir. Çünkü aile, toplumsal yapının temelini oluşturmaktadır.

Bir evlenme töreni ile teşekkül eden aile, Türk hayatının temelidir. Geleneksel aile yapısında, kadın ve erkek, adeta birbirini tamamlayan iki unsurdur. Birinin üstünlüğü söz konusu olduğunda, erkek öndedir ve etkindir. Kadın güçlü olsa bile, sosyal açıdan erkeğini öne çıkararak hem onu yüceltir, hem de ailenin içindeki dengeleri gözetir.

Emirdağ yöresinde genellikle tek eşlilik tercih edilir. Kadının yatalak hasta olması veya çocuğunun olmaması durumunda da ikinci evlilik yapılabilir ama bu halde erkeğin eşinden izin alması şarttır.

EVLENME ÇAĞI

Emirdağ toplumunda, kız ve erkeğin aile içinde evlenme isteklerini açıkça belli etmeleri nerdeyse imkânsızdır. Bunların eşlerini seçme hakkı, ancak anne - baba ve akrabalara tanınan haktır. Girişim, genellikle erkekten ve erkek ailesinden gelir.

Gökteki yıldızlar yerdeki buzlar
Beş yüz bine çıktı sirkeli kızlar
Oturmuş köşeye dünürücü gözler
Asbab¹ yumasını bilmeyen kızlar.

[Emirdağ / Anonim]

Evlilikte “sıra gütme” kuralı yaygındır. Sıra gütme, büyükten küçüğe doğru olur. Oğlana görücüye gidilirken büyük oğlandan başlanması gerekmektedir. Eğer, küçüğün kısmeti büyükten önce geldiyse, büyüğün rızasının alınması şarttır. Aileler tercihen bir meslek sahibi olmuş ve askerliğini yapmış delikanlılar evlenmek / evlendirilmek isterler. Erkeğin memur olması bir tercih sebebidir.

Tren düdü(ğ)ünü goygun vuruyo(r)
Ö(ğ)retmen olanlar gurgun duruyo(r)
Gızlar size besbedava varıyo(r)
Ö(ğ)retmen neyimiş ille gedikli²

[Emirdağ / Anonim]

Dereden akana ırmak diyo(r)lar
Biz guru kütü(ğ)ü yarmak diyo(r)lar
Yenimahalle'nin laylon³ gızları

¹ Asbab : Çamaşır

² Gedikli : Astsubay

³ Laylon : Nylon

Kaynak: Adnan Durmaz

Subay olmayıncı varmak diyo(r)lar

[Emirdağ / Anonim]

Evlenme çağına giren gençler arasında “*havas olma*” (*sevme, sevdalanma*) durumu mevcuttur. Önce oğlanın havas olduğu birinin olup olmadığı sorulur. Eğer ki böyle bir durum var ve aileler uygun görürlerse evlilik gerçekleşir. Uygun görülmediği takdirde durum türkülerde dillendirilir.

Yârimin elinde çi(ğ)dem gülüyüm

Gül dutan eline gurban oluyum

Bana da diyo(r)lar yalandan havas

E(ğ)er yalanısam kendim ölüyüm

[Emirdağ / Anonim]

Oğlanın havas olduğu yoksa veya beğenilmez ise başka kızlar araştırılır, eşe dosta haber salınır. Sonra kızlara görücü gidilerek oğlana kız beğendirmeye çalışılır.

EVLİLİK GİRİŞİMİ

Evlenme isteğinin belirtilmesinde, erkek tarafı girişimci, kız tarafı ise değerlendirici durumdadır. Girişim, genellikle erkekten ve erkek ailesinden gelir. Yuva kurmada genç kızlar pek söz sahibi değildir. Büyüklerin takdirine uyup kısmetlerini beklerler. Eş seçimine soy sop, aile, kültür seviyesi, maddi durum, fiziki güzellik, dini inanç, yaşantı ve mesleki durum önemli rol oynar.

Görücü usulü ile evlenme

Görücü usulü ile yapılan evliliklerde uyulması ve uygulanması gereken bir dizi eylem vardır. Bunlar; “*Kız Bakma - Kız Beğenme - Görücü Gitme*”, “*Kız isteme*”, “*Söz Kesme*” ve “*Nişan*”dır.

Kız Bakma, Kız Beğenme, Görücü Gitme

Geleneksel olarak evlenme “*kız bakma*” ile başlar. Evlenecek erkek veya kızdan çok, ailelerin girişimi, isteği, beğenisi ve kararları ön plandadır. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu konuda kendilerine komşuları ve tanıdıkları da yardımcı olur. Gelinleri olacak kızda aranan başlıca şartlar özellikler iffet ve yüz güzelliğidir. Bunun yanında kızın ev işlerinde hamarat olması, dürüst olması ve diline hakim olması gibi durumlar da arzu edilen ve tercihe yön veren önemli kriterlerdir.

Anam anam gadın anam bal adam

Sevdi(ğ)im gözeli bana al anam

E(ğ)er sevdi(ğ)imi ban alamazsan

Yalancıkdan olsun dünür sal anam

[Emirdağ / Anonim]

İş ve işlemler genellikle kadınlar tarafından yürütülür. Gencin ailesi düğünlerde, bayramlarda veya akla gelen herhangi bir yerde oğulları için kız beğenmeye ve beğendikleri kız hakkında çeşitli yollarla oğlanın fikrini öğrenmeye çalışırlar. Düğünlerde beğenilen kız, oğlanın annesi tarafından oyuna kaldırılır ve oynatılır. Beğenilmişse başından para saçılır. Bu kızın beğenildiğinin işaretidir.

Eğer ki kız beğenilmiş veya birileri tarafından tavsiye edilmiş ise kız evine görücü kadın gider. Bu kadın oğlanın annesi olabileceği gibi teyzesi, halası, yengesi veya komşu kadınlardan birisi de olabilir. Oğlan tarafının isteği bir şekilde kız tarafına duyurulur.

Kız beğenilmeye gelindiğinin farkına varmıştır. Gelen ve geliş nedeninden hoşnut ise kahve ikram eder yok hoşnut değilse odadan dışarı çıkmaz. Gelen dünür-cülerin eşikteki ayakkabılarını karıştırarak sağı sağla, solu solla eşler, hatta ayakkabıların içine büyüklük nitelikli tuz serper ve üzerlerine süpürge koyar. Böyle hallerde, kız evine bir daha isteme amacıyla gidilmez.

Sıvalı evlerin tozu mu olur

Şu Emirda(ğ)’nın yazı mı olur

Sevdiğine varamayan kızların

Vardı(ğ)ı gocada gözü mü olur

[Emirdağ / Anonim]

Görücüler olumlu bir yargıya varırlarsa, daha ayrıntılı bilgiler edinmek için, ziyaretlerini sona erdirirler. Birkaç gün sonra gelip cevap alacağını söyleyerek ayrılırlar. Bu, aynı zamanda kız ailesine de bir düşünme payı bırakmak, onlara da damat adayı hakkında bilgi edinmeleri için zaman tanımak anlamına gelmektedir. Bu dönürlüğün birinci aşamasıdır. Kız aramak - kız bakmak için başvurulmuş bu âdete “*Görücü*” veya “*Görücüye Çıkma*” da denilir.

Kız tarafının düşüncesi olumsuz ise çeşitli bahaneler ileri sürülerek bu isteği olumsuz karşıladıklarını çeşitli bahaneler ileri sürerek belirtirler.

Pörnek’ten yükledim bi(r) ga(ğ)nı gamış

Nazlı yâr elini bö(ğ)rüne gomuş

Dünür saldım gâvur anan vermemiş

Bacımın o(ğ)luna vergili demiş

[Ömer Aytek]

Ardıç a(ğ)acında biten budaklar

Şekerinen bal mı ola dudaklar

Dünür saldım gâvur anan vermemiş

Kaynak: Ali Şahpaz

Hani yârim adadı(ğ)ın adaklar
[Emirdağ / Anonim]
Aşa(ğ)ıdan gelen akar mı ola
Gözleri gözüme bakar mı ola
Dünür saldım gidi baban vermedi
Cehennem azabı çeker mi ola
[Suvermez / Anonim]
Sever isem gene seni severim
Sarı bu(ğ)da(y) gibi dalga dö(ğ)erim
Boyunu sevdi(ğ)im topacık yârim
Babam almam demiş boyun e(ğ)erim
[Abdullah Özkurt]

KIZ İSTEME (DÜNÜRCÜ GELME), SÖZ KESME

Alınan olumlu cevap neticesinde kız ve oğlan tarafı ilişkileri sıklaştırarak aile arası ilişkilere hız verir. Görücü-lerin işi bitmiştir. Kız ve oğlan evlerinin karşılıklı olarak bir değerlendirmeye varmaları sonucunda kız isteme yani söz alma /söz kesme aşamasına geçilir. Söz kesimi ile iki aile arasındaki bağların ve dostluğun pekiştirilmesi amaçlanır.

Erkek tarafı kız ailesinden randevu ister. Alınacak cevaba göre gelinecek gün kararlaştırılır. Bu ziyaret genellikle akşam yemeğinden sonra olur ve dar çerçevede büyükler katılır. Kız tarafında sıradan misafirden farklı bir hazırlık yapılır. Söz kesme ziyaretinde erkekler de bulunur.

Kızın çok da heveskâr görünmesi annesi tarafından tembih edilir. Sade bir giyim ile misafirler karşılanır. Gelin olacak kız gelenlerin elini öperek “hoş geldiniz” der ve ayrılır. Arada bir şeker, kolonya, çay, kahve vb. ikram etmek üzere odaya girip çıkar. Kahveler içildikten sonra bunlardan otorite sahibi biri sözü açar ve münasip

bir dille hısım olmaya geldiklerini bildirir. Bu aşamada genelde olumlu cevap verilir.

İki aile daha yakın tanışır ve belirli konularda anlaşılır. Evliliğe başlangıç ve iki aile arasındaki hısımlık durumu erkek dünürü ile herkese ilan edilmesi gerekir. Bu nedenle erkek dünürü gelinmesi için gün alınır.

ERKEK DÜNÜRÜ, AD BELLİ ETME

Kız arama, bulma, beğenmede kadınlar ön plândayken erkek dünüründe erkekler ön plândadır. Çok yakın akrabalık bağı olmayan kadınlar erkek dünürüne katılmaz. Belirlenen dünür günü için her iki ailede hazırlığını yapar. Dünür için birinci derecede yakınlar veya yakın hissedilenler davet edilir. Misafirlerini herkes kendi evinde ağırlar.

Genellikle Cuma akşamı (*perşembe*) günü akşamı, akşam yemeğinden sonra, toplu olarak kız evine hareket edilir. Beraberlerinde bir de hoca götürülen dünürçülerin, önlerinde lüks lambası taşıyan birisi de olur. Bu genç genellikle damat adayının kardeşidir. (*Bu âdet daha ziyade elektrik olmadığı zamanlarda yol aydınlığı için yapılmış ve o zamandan beri devam edegelmiştir*).

Kız evi gelen misafirlerini karşılayarak aile büyükleri bir odaya misafir edilir. Kısa bir muhabbette sonra erkek tarafının başından boşanma geçmemiş, çoluğu çocuğu olan dünürçübaşısı kız tarafının temsilcisine hitaben “Allah’ın emri, peygamberin kavliyle kızınız nı oğlumuz e istiyoruz” diyerek dileklerini belirtir. Kız tarafından aile büyüğü de “Allah yazdıysa niye olmasın verdim gitti” gibi benzer sözlerle olumlu düşüncelerini açıklar. Hoca, Kuran-ı Kerim’den bir bölüm okuduktan sonra kısa bir dua yapar. Duaya katılanlar “hayırlı olsun” diyerek duygularını belirtirler. Oğlan evi tarafından hazırlanan şerbet misafirlere ikram edilir ve kısa bir sohbetten sonra dağılır. Dünür esnasında sigara içilmez, kötü söz söylenmez.

Hazırlanan bu şerbetten damat adayının da içmesi arzulanır. Bir sürahi içerisine şerbet konur, üzerine beyaz ipek bir mendil örtülür. Kız evinin tanıdığı yaşlı bir hanım şerbeti alarak oğlan evine götürerek sürahiye oğlana verir. Şerbeti içen damat adayının şerbeti getiren kadına bir bahşiş vermesi esastır.

Erkekler kız evinden ayrıldıktan sonra oğlan evinin kadınları kız evinde biraz daha kalırlar. Oğlanın annesi gelin kıza çerçeveli altın kolye takar. Buna “ad belli etme” denilir. Artık kızın başı bağlanmıştı.

Serin serin bi(r) yel eser burundan
Dizim dutup atlıyamam harımdan
Bi(r) kötüye ba(ğ)ladılar başımı
Çıkamıyo(ru)m köy içine arımdan
[Abdullah Özkurt]

Oğlan evi tarafından getirilen şeker, lokum ve bisküvi gibi ağız tatlılığı ertesi gün komşulara dağıtılır.

Bunda amaç kızın verildiğinin herkes tarafından bilinmesini sağlamaktır.

Güççük yaşda sevda düştü serime

Eridi ya(ğ)larım doldu derime

Uyudum uyandım etdim intizar

Azziye'den dünür gelmiş yârime.

[Emirdağ / Anonim]

Emirda(ğ)ı de(ğ)ermenin döndü mü

Döne döne löbet bize geldi mi

Gıyı köyden yâre dünürücü gelmiş

Sö(y)le yârim seni seven öldü mü

[Seyrekbasan Nuri]

Kız evi de en kısa sürede kendi hazırladıkları kurabiye ve ev baklavasını oğlan evine ağız tadı olarak gönderir. Ağız tadını getiren kadınlar gereğince misafir edilir ve giderken de bahşiş verilir. Gelen ağız tadı yakın akraba ve komşulara dağıtılır.

En kısa bir zamanda birinci derecede yakınlar bir araya gelerek karşılıklı⁴ istekler (*Başlık parası*) ve diğer konular ailelerin varlıklarına göre konuşulur. Nişan takma günü karara bağlanır. Bütün bunlar konuşulurken, başı bağlanan kız ortalıkta görünmez.

Başlık parası en kısa zamanda bir aile büyüğü tarafından kızın babasına ulaştırılır. Başlık parası almak iyi bir niyete ve temiz bir maksada dayanan bir usuldür. Alınan bu parayla kızın çeyizi tamamlanır. Bu iyi niyet duygusu bazı ailelerde değişik bir hale gelmiştir. Baba alınan bu parayı bir ticaret vesilesi olarak da görür. Çok para alıp az çeyiz vererek kalan başlık parasını başka amaçlarda da kullanır.

NIŞAN

Nişan, söz kesimi sonrasında ve düğün öncesinde gerçekleştirilen ve toplumumuzda ağırlıklı yere sahip bir törendir. Kesin bir süre olmamakla birlikte, söz kesiminden kısa bir süre sonra kız evinde yapılır ve böylelikle kız ve oğlanın evlenme istekleri çevreye duyurulmuş olur. Nişan töreni kız evi tarafından düzenlenir ve genellikle tatil (*pazar*) günü yapılır. Çoğu yerde masraflar oğlan evine aittir.

Tören öncesinde gelin kız ve birkaç yakını nişan alış verişine götürülerek gelin kıza nişanlık elbise, yüzük ve takılacak diğer ziynet eşyası alınır ve nişan bohçası içerisine konularak kız evine gönderilir. Kızın birinci derecede aile büyüklerine, yaş ve konumlarına uygun, hediyeler verilir. Büyük amcaya "*Emmi Yolu*", büyük dayıya "*Dayı Yolu*", büyük halaya "*Hala Yolu*", büyük teyzeye "*Teyze Yolu*" ve evin büyük erkek çocuğuna da "*Gardaş (kardeş) Yolu*" adı altında hediyeler alınır. Alınan bu hediyelere "*Yol*" adı verilir. Yol alanlar bunun karşılığı olarak kıza hediye verirler. Hediyeler genellikle çeyize katkı niteliğindedir.

Nişan, oğlan evinin misafirlerinin toplu olarak kız evine gitmesiyle başlar. Nişanlanacak kıza takılacak hediyeler bir sininin üzerine konulur. Diğer bir siniye de lokum, şeker, sigara ve çerez konulur. Bu sinileri iki kadın başlarının üzerinde taşıyarak götürürler. Kız tarafı misafirleri karşılayarak buyur ederler. Erkekler "*Hayırlı olsun*" deyip lokum şeker ikramını aldıktan sonra dağılırlar. Kadınlar kalır.

Her nişanda olmasa bile genelde müzik eşliğinde eğlenilir. Nişan törenine önceleri oğlan hiç katılmaz iken daha sonraları bu usulden vazgeçilmiş ve damat adayının sağdıcı ile kısa bir süre eğlenceye katılmasına izin verilmiştir. Eğer gündüz nişanı ise oğlan evi tarafından getirilen sıra yemeği⁴ ya da tepsilerle getirilen börek, reçel ve helvayla birlikte her iki tarafın misafirlerine ikram edilir. Yok gece nişanı ise yemeksizdir. Bu durumda misafirlere, yemek yerine, şeker ve lokum ikram edilir.

Yapılan bu ikramdan sonra takı merasimi başlar. Getirilen iki sandalyeye gelin kız ve sağdıcı oturtulur. Daha önceden haber salınıp orda bulunması sağlanan okucu kadın da bir sandalyenin üzerine çıkar. Nişana katılanlar hediyelerini okucu kadına verir. Kimin ne hediye verdiğini okucu kadın yüksek sesle bağırarak herkese duyurur. Oğlan tarafından bir kişi pek te kimseye belli etmeden takılanları yazar. Takılan takılar ortaya konulan sini üstüne atılır. Altın ve paralar gelin kızın elbisesine ve boynuna takılır.

Takı işlemi bittikten sonra tekrar oyun ve eğlenceye devam edilir. Gelin kız oynarken para takılması adettendir. Nişan bittikten sonra kız ve oğlan tarafları bir araya gelerek takılan takıları sayarlar. Ziynet eşyaları kızın paralar ise kız anasınındır.

Sen yörü de ben ardını izleyim

Yat dizime kekilini düzleyim

Nişan dakamazsan bi(r) erbi ba(ğ)la

Yedi sene yollarını gözleyim

[Emirdağ / Anonim]

Gün müsün sevdi(ğ)im gedikden aşan

Zevdana düşeli oldum perişan

İla(h)i emmiyin kör olsun gözü

Bi(r) inek satıp da dakmıyo(r) nişan.

[Döne Deveci]

Nişan günü veya nişanın yapıldığı ertesi gün, kız evi tarafından oğlan evine şerbet bohçası gönderirler. Bohçada damada mendil, havlu, gömlek, pijama, terlik, kolonya ve iç çamaşırı ile diğer yakınlarla hediyeler yer

⁴ Sıra yemeğinde Çorba (Türkmen tarhanası veya kıymalı şehriye çorbası), üstü kavurma veya haşlama etli pirinç pilavı ve pilavın yanında üzüm hoşafı, etli çiçek bamya yemeği (çorbası), yaprak sarması ve baklava ikram edilir. Cenazelerde verilen sıra yemeğinde Çorba, üstü etli pirinç pilavı, üzüm hoşafı, etli çiçek bamya yemeği (çorbası), tatlı ve sarma ikram edilir. Yani en sonunda tatlı değil yaprak sarması ikram edilir.

Kaynak Emirdağ Kültür Evi 2

alır. Bu bohçalara “*dürü*” denilir. Bohçaların yanında tepsi içerisinde nişan tatlısı da gönderilir. Bu tatlı, ağız tatlığı olarak konu-komşu ve akrabalara ikram edilir.

Nişanlılık süresi ailelerin durumuna bağlıdır. Özel durumlara bağlı olarak bu süre uzayıp, kısalabilmektedir. Genelde 3-4 ayı geçmez. Nişan ile düğün arasında ki sürede olası bayram ve gelin kız ziyaretlerinde geline hediye almak ve altın takmak âdeti vardır. Nişanlılık dönemi süresi içerisinde Kurban Bayramı olursa gelin kızı kurbanlık koç gönderilir ve koçun boynuzuna da altın bağlanır. Ramazan bayramında ise baklava tepsisi gönderilir.

Evlilikten vazgeçme yani nişandan ayrılma durumuna “*Nişanı Atma*” veya “*Yüzük Atma*” denilir. Eğer ki kız evi nişanı atarsa oğlan evinin aldığı hediye ve takıları geri iade eder. Oğlan evi nişanı atarsa kızı takılanları iade edilmez.

DÜĞÜN

Emirdağ yöresinde düğün, genellikle üç gece ve dört günlük bir süreyi kapsayan etkinliklerle kutlanır. Düğünler genellikle Cuma akşamı (*perşembe*) günü başlayıp tatil (*pazar*) günü biter ya da ya dernek (*pazar-tesi*) günü başlayıp Cuma akşamı günü biter.

Düğünün ne zaman olacağı iki tarafın ailelerinin anlaşması ile kararlaştırılır. Bu süre çok yakın olacağı gibi uzun bir süre de olabilir. Oğlanın askerliği, başlık parası, çeyizi tamamlayamama gibi durumlar zamanı geciktirebilir. Ramazan ayında ve diğer kutsal günlerde düğün yapılmaz. Düğünler genellikle sonbahar mevsiminde olur. Bu mevsimde harman işleri bitmiş kış hazırlıkları tamamlanmıştır. Düğün masraflarının karşılanabilmesi için en uygun zamandır.

Emirdağ düğünlerinde genellikle başlık (*kalin*), ana hakkı veya süt hakkı adı altında para alma durumu vardır. Bunlar düğün başlamadan kız evine verilir. Kız evi aldığı bu paralarla kızın çeyizini tamamlar. Başlık parası verildiği için oğlan tarafı çeyiz işine karışmaz.

Susanın üsdünün demiri mi var
Sevginin ellere emiri mi var
Gadın anam çok isdeme başlı(ğ)ı
Yârin hükümetden geliri mi var
[Hatice Sarier Çalık]

DÜĞÜNE HAZIRLIK

Düğün başlamadan uygun bir vakitte kayın valide, gelin kızını ve annesini (*yanlarında bir iki yakınları daha olabilir*) olarak pırtıcıya gider ve alış-veriş yaparlar. Eksik eşyaları tamamlanır. Oğlan evi tarafından, düğün davetiyesi olarak, top olarak adlandırılan kumaş alınır ve kız evine verilir. Bu kumaş kız evi tarafından parça parça kesilip düğüne davet amacıyla okuntu olarak kullanılır. Bu güne “*Asbap Kesme*” denilir.

Çalgıcılar ayarlanır. Oğlan evine tam çalgı tutulur. Tam çalgı davul, klarnet, keman / cümbüş ve def / darbukadan oluşur. Davul sadece dışarıda çalınır. Klarnet, keman / cümbüş ve def / darbukadan oluşan saz grubuna “*ince çalgı*” denilir. Misafir karşılamada, kız evine kına yakmaya veya gelin almaya gidişlerde davul ve klarnet çalınır. Kız evi için de sadece def çalan belirli kişiler veya darbuka ve cümbüşten oluşan çalgıcı grubu temin edilir. Kız evi çalgıcıları misafir karşılamaz, sadece kızları oynatırken çalıp söylerler. Oğlan evi çalgıcıları geldiği zaman kız evi çalgıcıları susar.

Düğünde gelen misafirlere karşı sorumluluk üstlenecek birisi “*bayraktar*” ve oğlanın yakın arkadaşı veya saygı duyulan bir ailenin erkek çocuğu da “*sağdıç*” olarak belirlenir. Kesin bir kural olmamakla birlikte sağdıç olarak seçilen kişi genelde bekârdır. Aynı şekilde evlenecek kızın da bir sağdıç olur. Sağdıç, evlilik hazırlıklarından başlayarak düğün boyunca ve gerdek gecesine kadar damadın yanından ayrılmayıp ona yoldaşlık eden, işlerini gören yakın dostu ve sırdaşıdır.

Ekonomik durumu nispeten zayıf ve eli bu işe yatkın olan birisi “*düğün kahvecisi*” olarak ayarlanır. Düğün başlamadan çay kahve malzemeleri alınarak bu kişiye teslim edilir ve düğün kahvecisi tarafından düğüne gelen misafirlere ikramlar yapılır. İçilenler karşılığında verilen bahşişler düğün kahvecisininidir.

Oğlanın evi çevresinde iyi yemek pişirmesiyle tanınan bir kadını, düğün yemeğini pişirmesi için tutar. Çünkü düğünde misafirlere sıra yemeği verilir.

Düğün başlamadan 3-5 gün önce, bir sırtığın başına veya evin yüksek bir yerine beyaz bir bayrak asılır. Buna “*ekmek bayrağı*” denir. Bu bayrağı gören yakınları ve komşuları düğün evine gelerek düğün hazırlığına katkıda bulunurlar. Yufka ekmek eder, yaprak sarması sarar ve baklava hamuru açarlar.

DÜĞÜNE ÇAĞRI

Düğüne çağrı birçok yerde “*okuntu*” ile yapılır. Okuntu bir anlamda düğün davetiyesidir. Okuntu dağıtmada belli bir kural yoktur. Uygun bir kişi görevlendirilir ve bu kişi düğün okuntusunu dağıtır. Okuntu olarak daha önceden hazırlanmış bir parça kumaş, bir mendil, bir yazma v.b. gibi ufak hediyelerdir.

Benim yazım niye gara yazıldı
Nazlı yâiminen aram bozuldu
Okuntumdur deyin ya(ğ)lık⁵ göndermiş
Görünce dizimin ba(ğ)ı çezildi.

[Hasan Yıldırım]

Katılımın daha önce yapılan söz kesme ve nişan törenlerinden daha fazla olması beklenir. Bu nedenle tanıdık herkesin düğüne katılması istenir. Kimsenin unutulmamasına ve küstürülmemesine özen gösterilir. Düğün çağrılanların dışında, başkalarına da açıktır. Okuntusuz gelenler de çağrılanlar gibi ağırlandırırlar.

Kız evinin yakın akrabaları veya iyi ilişki kurdukları aileler gelin kız ve sağdıç ile kızın yakın arkadaşlarını evlerine yemeğe davet ederler. Davete gidilirken def çalan bir kadın veya darbuka çalan bir çocuk önden, arkalarında ise gelin kız ile sağdıç ve arkadaşları yürürler. Davete giden bu guruba kötü laf söylenmez, yapılacak en ufak bir yanlışlık toplum tarafından büyük bir tepkiyle karşılık bulur.

⁵ Ya(ğ)lık : Büyük mendil)

Davete gidilen evde yemek yendikten sonra çalgı eşliğinde oyun oynanarak eğlenilir. Davet bitince, ev sahibi tarafından gelin kıza hediye olarak mutfak veya giyim eşyası verilir. Bu eşyalar bir başkası tarafından kız evine ulaştırılır.

BAYRAK KALDIRMA / BAYRAK ASMA (DÜĞÜNÜN İLK GÜNÜ)

Düğün başlamadan önce, köyde veya yakın çevrede cenazesi olan aile varsa düğün sahipleri tarafından bu acılı aile ziyaret edilerek kuran okutturulur ve düğünün başlaması için izin alınır. Bu izinden sonra gerekli iş ve işlemlere başlanır.

Gün boyunca düğün hazırlık telaşı devam eder. Koyunlar kesilip yemekler hazırlanır. İkram edilecek diğer içecek malzemeleri temin edilir. Düğünün ilk günü, dışarıdan gelenler hariç, misafirlere yemek verilmez.

Düğün, oğlan evinde bayrak kaldırma ile başlar. Bayrak, düğünlerimizin kaçınılmaz simgelerindendir. Bağımsızlığı temsil eder. Dalgalandığı yerin egemen sahibi olduğu anlamına gelir. Düğün alaylarında bayrak yeni evlilerin yeni ocaklarında bağımsız olduklarının göstergesidir. Genelde oğlan evinde asılır. Kız evinde bayrak olmaması, gelinin yeni evinde damadın egemenliğini kabullenmesi anlamındadır.

Egemenliğin sembolü olan bayrak, düğünün başladığını simgeleyen bir unsurdur. Yeni yapılan evin damına bayrak açılması yeni bir egemenlik alanı manasındadır. Anadolu’nun hemen her yöresinde, bayrak dikilmeksizin düğün yapılmaz. Düğün evine bayrak dikme düğünün önemli aşamalarından birisidir. Bayrak dikme için ayrı bir tören yapılır.

Bayrak kaldırma düğünün başladığına işarettir. Merkezde ve merkeze bağlı birçok köylerde bayrak kaldırmanın bazı kuralları vardır. Hazırlıklar büyük ölçüde tamamlandıktan sonra dernek veya cuma akşamı günü ikinci namazından sonra erkek evinde davul çalmaya başlar. Akrabalar ve komşular bayrak kaldırmak amacıyla erkek evinde toplanırlar. İkinci namazından çıkanlar oğlan evine gelerek “*hayırlı olsun*” dileğinde bulunurlar. Gelenleri çalgıcılar karşılar ve davetliler çalgıcılara bahşiş verir. Misafirlere çay kahve ikram edilir.

Toplanan kişiler, düğün sahibinin kendisine yakın hissettiği ve umur görmüş olarak kabul ettiği, önceden belirlenmiş bir ailenin evine doğru hareket eder. Önde bayraktar⁶ ve damadın arkadaşları, onun arkasında çalgıcılar ve diğer erkek davetliler ve en arkada da kadınlar vardır. Bohçaya konulan bayrak tepsi içerisinde ve genç bir kızın başı üstünde taşınır. Düğün Bayrağı olarak adlandırılan bu bayrak Türk Bayrağı’dır.

⁶ Düğün süresince görevli bir bayraktar seçilir. Bayraktarın görevi, düğünün düzenini sağlamaktır. Gelen misafirlerin her şeyinden bayraktar sorumludur

Edeler (*Abdallar*) davul ve düdükleriyle bu günün önemine has havaları çalarlar. Damat bu törene katılmaz. Damadın arkadaşları kol kola girerek kaba hava dediğimiz türkülerini çağırırlar / söylerler.

Suvermez bağında yeşil üzüm var
E(ğ)len gaşıgaram bi(r) çift sözüm var
Utandım da diyemedim yüzüne
Benim sende ta güccükden gözüm var
[Suvermez / Anonim]

Adaçalı derler çalı bitmiyo(r)
Gö(ğ)nüm düştü gapınızdan getmiyo(r)
Gözünü sevdi(ğ)im topacık gelin
Senden başgasına ganım akımıyo(r)
[Emirdağ / Anonim]

Zabahınan esen seher yeli mi
Benim gö(ğ)nüm divane mi deli mi
Dönüp dönüp yâr gö(ğ)sünü geçirir
Yoksa bö(ğ)ün ayrılı(ğ)ın günü mü
[Emirdağ / Anonim]

Sıvalı evlerin tozu mu olur
Şu *Emirda(ğ)ının yazı mı olur*
Sevdi(ğ)ine varamayan kızların
Vardı(ğ)ı gocada gözü mü olur
[Emirdağ / Anonim]

Belirli bir sırası yoktur. Rastgele söylenen türküler eşliğinde önceden belirlenen eve gelinir. Bu hane, oğlan evi tarafından saygı duyulan ve uğurlu olduğuna inanılan evdir.

Baş üstünde getirilen bayrak ile bayraktarın getirdiği bayrak sırtığı içeriye verilir. Sırığa bayrak bağlanınca ya kadar geçen sürede kaşık oyunları oynanır.

Bayrak direğinin ucuna bir ayna, bir beyaz mendil bağlanır. Bu hareketle evlenecek çiftlerin geleceklerinin aydın ve yaşamlarının parlak olması amaçlanır. Sırığa dikilen bayrak, bayraktar görevini üstlenen kişiye teslim edilir. Bu arada davul ve klarnet susar. İmamın önderliğinde dua edilir. Dua bitiminde, çalgının başlamasıyla birlikte evin hanımı, düğün sahibinin getirdiği çerezleri kalabalığın üzerine saçar. Bu çerezlerden kapıp yemenin uğur getireceğine inanılır.

Tabancalar ateşlenir. Çalgı eşliğinde hareket edilerek belirlenen güzergâhtan tekrar düğün evine gelinir. Yol boyunca gençler türkü söylerler. Bu güzergâh üzerinde mezarlık veya yakında cenazesi olmuş bir komşu evi var ise burayı geçinceye kadar çalgı çalmaz, türkü söylenmez.

Eve gelindiğinde bayrak alayını aile büyüğü bir erkek karşılayarak “*darısı bekârların başına*” der. Gelenlere sigara, şeker ve lokum ikram edilir. Aile büyükleri oyuna kaldırılır.

Gelen bayrağın altında bir davar kesilerek kanı akıtılır. Hazırlanan direğe veya evin en yüksek bir yerine,

Kaynak: Emirdağ Kültür Evi 2

genelde uzaklardan görünebilecek şekilde, bayrak asılır. Asılan bu bayrağın korunması ve muhafazasından bayraktar denilen kişi sorumludur.

Oynanan birkaç oyundan sonra, bayrak törenine katılanlar hayırlı olsun diyerek ayrılırlar. Artık düğün başlamıştır. İnce saza geçmeden, davul ve klarnet eşliğinde oyunlar oynanır.

OKUNTU GÜNÜ (DÜĞÜNÜN İKİNCİ GÜNÜ)

Düğün evinde çalgı sabahtan itibaren çalmaya başlar. Öğle namazından sonra camiden çıkanlar düğün evine gelerek “*hayırlı olsun*” derler. Gelen bu misafirler davul ve klarnet eşliğinde karşılanır ve bunlar tarafından çalgıcılara bahşiş verilir. Misafirlerle bayraktar yakından ilgilenir. Misafirlere sıra yemeği ikram edilir.

Akşam, genellikle yakın akraba ve arkadaşlardan oluşan bir grupta, kız evi oğlan evine “*hayırlı olsun*” demeye gelir. Kalabalık pek fazla olmaz. Gelenlerin içerisinde kızın annesi ve babası da vardır. Damat ve sağdıçı tarafından gelenlerin elleri öpülür.

Gelen misafirlere yemek ikram edilerek imkânlar ölçüsünde en iyi şekilde ağırlanmaya çalışılır. Yaklaşık bir saatlik bir zaman süresi sonrasında kız evinden gelenler izin isteyerek ayrılırlar.

Kız evi gittikten sonra damadın yakın arkadaşlarının eğlencesi başlar. Hazırlanan içki masasına otururlar. Bu gün onların günüdür çünkü ertesi günü bu kişiler masalara oturmaz ve gelenlere hizmet ederler. Genellikle rakı ve bira ikram edilir. Çalgı hep yakınlarındadır. Edeler ince çalgıyla yöresel türküler söylerler. Pek fazla sürmeden oyun havaları başlar. Edeler sırayla tüm kaşık

oyunlarını çalarak gençleri oynatır. Oynayanlara para basmak adettendir. Bu paralar edelerin bahşışidir.

Okuntu günü kız evinde büyük bir faaliyet yoktur. Öğleye doğru oğlan evinden birkaç kadın kız evine gelin kızın giyeceklerini getirirler. Buna “*asbab / esvap giydirme*” denilir. Asbab giydirmeye gelenler bir müddet kaldıktan sonra ayrılırlar. Gelin kız ve arkadaşları komşularının yaptığı davetlere giderler. Akşam toplanıp eğlenceye devam ederler.

Kız evinde yapılan bu eğlencelere “*Gızbaşı*” denilir. Kızlarla erkekler birlikte oynamazlar. Kız oyunlarını delikanlılar uzaktan seyrederek. Yavuklusu, nişanlısı veya beğendiği bir başka kız var ise delikanlı defçiye haber göndererek o kızı oyuna kaldırmasını ister (*Birinin nişanlısı veya sözlüsü bir başkasının isteği üzerine oyuna kaldırılmaz*). Şayet kız oyuna kalkarsa defçiye bahşış verilir. İstek üzerine oyuna kalkmayan kızın o kışide gözü yok denilir.

KINA GÜNÜ (DÜĞÜNÜN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ)

Düğünlerde kına yakma adedi yaygındır. Kına yakılması düğün geleneğinde nikâh kadar önemlidir. Düğünlerde mutlaka kına yakılır. İnançlara kına işaretini taşıyan varlıkların kutsallığına inanılır, onlara dokunulmaz. Kına sahipliğinin, adanmışlığın simgesidir. Kültürümüze göre kına yakılan gelin damada, koç Allah’a, Mehmetçik orduya adanmıştır. Eline kına yakılmış gelin ve damat için artık dönüş yoktur. Bunlar ellerine yakılan kınayla evlenmeyi kabul ettiklerini ilan ederler.

Kına yakma işlemi kız evinde kadınlarla, erkek evinde ise erkeklerle yapılır.

KIZ KINASI (KIZ EVİNDE)

Emirdağ yöresinde çeyizler daha önceden gönderilmez. Kına günü sergilenir ve gelin günü gelinle birlikte gider.

Kıza verilecek çeyizler, oğlan evi kına yakmaya gelmeden önce, kına günü sabahın kız evinde, sergilenir. Bu Çeyizler, kızın baba evinden götürdüğü kapacak, yatak, kilim, halı ve giysi türü eşyalardır. Bu eşya miktarları ailenin ekonomik durumu yanında alınan başlık parasına göre değişmektedir. Bu eşyaların çoğu kız ergenlik çağına gelmeden hazırlanmıştır. Hazırlanan sandık içi eşyaların çoğu işlemelidir. Oyalanmış tül bent ve yazmalar ile el örgüsü çoraplar çeyizin tamamlayıcılarıdır. Tül bent, çorap ve giysiler hava şartları uygunsa dışarıya, değilse odaya gerilmiş bir çamaşır ipine dikilerek, gelin ayakkabıları da bir tepside sergilenir. Çeyiz eşyalarının asıldığı bu ipe “*Dalbar*” denilir. Komşular verilen çeyizleri görmek için kız evine gelirler. Kızın arkadaşları asılarak sergilenecek türden hediyeler getirirler.

O gün akşamı, verilen çeyizler ve ziynet eşyalarının hepsi liste yapılarak tutanak altına alınır. Yapılan bu

çeyiz senedinde parasal değerleri de belirtilir. Bu eşyaların teslim alındığına dair bölüm damat ve/veya babasına imzalatılır. İki de şahit imzalar. Hazırlanan bu iki nüsha tutanak, köy muhtarı veya mahalle muhtarı tarafından imzalanıp mühürlendikten sonra, bir sureti kız tarafına ve bir sureti de oğlan tarafına verilir.

Senet almadaki amaç olabilecek herhangi bir anlaşmazlık anında kızın haklarını sağlama almaktır. Boşanma aşamalarında bu çeyiz senedi caydırıcı rol oynar. Bu nedenle caydırıcılığı daha da kuvvetlendirmek için, eşya bedellerinin, ederinin çok üstünde yazılması adettendir.

İLK KINA (GÜNDÜZ KINASI)

Eğer, bayrak kaldırma töreni dernek (Pazartesi) günü yapılmışsa pazarsonu (çarşamba) günü, yok cuma-akşamı (perşembe) günü yapılmışsa cumartesi günü toplu halde kız evine kına yakmaya gelinir. Aynı yerleşim yerlerinde iseler öğle namazından sonra önde bayrak, arkasında erkekler ve erkeklerin arkasında da kadınlar olmak üzere, çalgı eşliğinde kız evine gelinir. Buna “*kınacı gitme*” denilir.

Özenle hazırlanan kına tepsisinde kına ve çerezler bulunur. Yine kız evinde kesilip misafirlerine ikram edilmek üzere bir de kına davarı götürülür (*Kına davarı önceden de gönderilmiş olabilir*).

Düğünlerde kıza mutlaka kına yakılır. Kına sahipliği simgesidir. Türk halk kültüründe kına yakılan gelin damada, koç Allah’a, Mehmetçik orduya adanmıştır. Eline kına yakılmış gelin için artık dönüş yoktur. Kız damatla evlenmeyi kabul ettiğini eline yakılan kınayla ilan eder.

Kız evinde bir mahzunluk vardır ve eğlenceye katılmaz. Gelen kınacıları, kız evinin yakınları karşılar. Bir tepsi içerisinde lokum, şeker ve sigara ikramında bulunur. Oğlan tarafı çalgı eşliğinde kaşık oyunları oynarlar. Bu oyunlar kına yakılncaya kadar devam eder. Oynayanlara para basılır. Basılan bu paralar çalgıcılarındır. Kız evinde sergilenen çeyizlere bakılır.

Oğlan evi tarafından, daha önceden kına yakmak için belirlenen, başından ayrılık geçmemiş ve toplumun beğenisini kazanmış, kadın tarafından gümüş veya bakır tas içerisinde kına karılır. Kınanın içine bozuk para da konur. Bu hem bereket dileği, hem de kına yakan kişiye baht açıklığı sağlamak amacına yöneliktir.

Kötülük ve nazardan korunmak için gelinin başına al duvak örtülerek kına için hazırlanır. Başına al örtülmesi, al basmasından korunmak içindir.

Kınacı kadın kınayı kızın eline yakar. Gelin avucunu açmaz ise kaynana altın veya para vererek gelini kına yakmaya razı eder. Bu süreç içerisinde Gelinin anası bir yandan sevinç bir yandan da kızından ayrılmanın üzüntüsü ile gözyaşlarını tutamayarak ağlar. Kızında annesiyle birlikte ağlaması adettendir.

ANA KINASI (GECE KINASI)

Ana kınası, düğün dernek (pazartesi) günü başlamış ise bazarsonu (çarşamba) günü, yok cumaakşamı (perşembe) günü başlamış ise cumartesi günü akşam, eğlenme bittikten sonra genellikle gecenin ortalarında veya sonunda yakılır. Bu bir bakıma kızın yuvadan uçuşunu simgeleyen bir ağıt gecesidir.

Kına yakılacağı zaman gelinkız bir sandalyeye veya odanın ortasında üst üste konmuş yastıklardan hazırlanan bir mekâna oturtulur. Kötülüklerden ve albasmasından korunmak için yüzü kırmızı renkli tülbentle örtülü ve yönü kibleye dönüktür.

Yengeler, bir tas içinde karılmış olarak getirilen kınayı önce sağ el, sonra sol el ve en sonunda da aynı sırayla ayak parmaklarına yakarlar ve oyalı kına bezleriyle bağlarlar. Kına yakılırken kız arkadaşları def eşliğinde⁷ **kına** türküsünü söylerler. Eğer gelin uzak bir yere gidiyorsa hasretlik ve gurbet türküleri öne çıkar. Bunu takiben ağıt faslı başlar ve doyaya ağıt edilerek ağlanır. Kınada ağıt etmek ve gelini ağlatmak bir gelenektir. Kına gecesinde ağlamayan kız ayıplanır. Ağıt edilirken kızın annesi, babası, yengesi ve kardeşleri kızla yas edip sarılarak ağlaşırlar. Buna “*Kız Öğme / Övme*” de denilir.

Kalan kına orada bulunan kızın arkadaşlarına yakılır. Kına tasına konan para kime çıkarsa evlenme sırasının ona geldiğine inanılır. Kına yakıldıktan sonra gelinin ayakkabısının altına bekâr kızların isimleri yazılır, kimin ismi silinirse onun evleneceğine inanılır.

Kına yakıldıktan sonra kadınlar evlerine gider. Sağdıç ve bazı yakın arkadaşları o gece evlerine gitmez ve gelin kızla birlikte yatarlar. Kendi aralarında eğlenirler, oğlan evinin göndermiş olduğu çerezleri yerler. Sağdıç ve arkadaşları sabah erkenden kalkarak gelinin elindeki kınayı yıkarlar. Elinin ortasına konmuş olan para damada gönderilip bahşiş alınır.

ERKEK KINASI (ERKEK EVİNDE)

Düğünün en yoğun ve en hareketli olduğu gün, düğünün üçüncü günü akşamıdır. Kına gecesi diye adlandırılan bu gün misafirlerin en yoğun olduğu eğlencenin, yemenin, içmenin doruğa çıktığı gündür. Düğünün tüm ağırlığı bu gecedir. Kız evinde üzüntü hakimken erkek evinde neşe ve eğlence vardır.

Düğüne gelenler, yakınlık derecesine göre, kesilip misafirlere ikram edilmesi için koyun veya kasaptan alınmış musluk getirerek/göndererek düğün sahibinin masraflarına katkıda bulunurlar.

⁷Kına gecelerinde müzisyen olarak def çalan bir kadın vardır. Bu kadın hem def çalar, hem de türkü söyleyerek kızları oynatır. Def çalmak, öyle herkese vergi değildir. Def çalanın hem sesi güzel, hem de onlarca mâni bilmesi gerekir. Hatta, oyuna kalkan kişilere uygun mâni söylemesi def çalanın maharetidir, sevecenliğini artırır.

Gelen misafirler masalara oturtularak yemek ikram edilir. İçki masaları kurulur. Oğlanın arkadaşları bir gün önceden eğlendikleri için bu gece öncelikle hizmet ederler ve misafirlerin en iyi şekilde ağırlanmasına yardımcı olurlar. Gece boyunca edeler (*çalgıcılar*) çalgı çalar ve misafirlerin eğlenmesi için tüm maharetlerini dökerler. Oynayanlara para basılır, basılan para çalgıcıların bahşişidir.

Yatsı namazını biraz geç ve genellikle namaz sonrası ortalık yere karşılıklı dört sandalye konulur. Bu andan itibaren çalgıcılar kına havası çalmaya başlarlar. Damada kına yakılacaktır. Bu tören düğünün en önemli etkinliklerinden birisidir.

Yeni kıyafetlerini giymiş damat ve sağdıç, yönleri kibleye gelecek şekilde sandalyelere oturur. Karşılıklarına ise kına yakacak iki erkek oturur. Bu erkekler murat almış, başı bozulmamış ve toplumda değer kazanmış insanlardır.

Damadın arkadaşları sandalyeleri çember içine alacak şekilde sıralanırlar. Kına tası ve kız evinden gönderilen kırmızı kına mendili gelir. Kına tasının içerisinde karılmamış kına ve ayna vardır. Ayna konulmasının nedeni yeni evlilerin sonlarının ayna gibi berrak olmasını beklemektir.

Edeler kına havasını çalarken damadın arkadaşları hep bir ağızdan kına türküsünü söylemeye başlarlar.

Gınası garılır tasda

O(ğ)lan evi pek havasda

Gız evleri gara gara yasda

Sa(ğ)dıcım gınan gutlu ossun

Şunca dirliğin datlı ossun

(Anonim)

Türkü eşliğinde karılan kına, karşılıklarında oturan kişiler tarafından, damat ve sağdıçın sağ ellerine sürülür. Kına yakma işlemi bittikten sonra damadın avucuna para konulur ve kırmızı mendillerle elleri bağlanır.

Bu işlem bittikten sonra kına yakan kişiler damat ve sağdıca para vererek bahşiş işlemini başlatırlar. Damadın arkadaşları, yakınları ve düğüne gelen diğer davetlilerde para bahşişinde bulunurlar. Bahşiş verme işlemi tamamlanınca kına yakma töreni sona erer. Bu törene “*Oğlan Öğme/Övme*” de denilir.

Damat ve sağdıç oyuna kaldırılarak oynatılır. Oyun bittikten sonra büyüklerin ellerini öperler. Gençler masalarına çekilerek yeme, içme ve eğlenmelerine geç geç vakte hatta sabaha kadar devam ederler. İnce saz eşliğinde Emirdağ türküleri söylerler.

Kına yakıldıktan biraz zaman geçtikten sonra sağdıç damadı alarak kendi evlerine veya önceden belirlenen bir başka eve götürerek istirahat etmesini sağlar. Düğüne uzaktan gelen misafirleri, yakınları misafir olarak paylaşırlar. Düğün sahibine yakın akrabası, harici misafir bırakmazlar.

GELİN GÜNÜ

Kına gecesinin ertesi günü yani düğünün dördüncü günü gelin alma günüdür. Bu güne kız tarafı “*kız çıkar-ma*” oğlan tarafı da “*gelin alma*” günü der.

GELİN ALMA

Bu gün ilk iş olarak başka mekânlarda misafir olanlar getirilir. Genelde kahvaltı yapıldıktan sonra kuşluk vakti, bayraktar çalgıcılarla birlikte, okuntuluların misafir edildiği eve gider ve çalgıcılar eşliğinde misafirleri düğün evine getirir. Gelin alma günü kız evinde sessizlik ve hüznün varken oğlan evinde eğlenceye devam edilir. Oğlan evi gelini bindirmek için bir taksi süsletir.

Öğle namazını müteakip toplanan kalabalık, arabalara binerek, bir konvoy halinde ve çalgıcıların eşliğinde kız evine hareket ederler. Gelinin kaynanası gelin almaya gelmez, gelini evde bekler. Gelin almaya gidenlere “*Gelinçi*” denilir.

Kız evine varıldığında, gelin taksinin önüne el dokuması namazlağı (seccade) bağlanır. Bu namazlağı taksiciye hediye eder. Konvoyla katılan diğer arabalara havlu ve kumaş parçası bağlanır.

Uzun bir süreç aldığı için, gelin duvağı hazırlayacak kadın daha önceden kız evine gelip duvak yapımına başlar. Bu kadın becerikli, saygın ve umur görmüş birisidir. Buna “*Al Duvak*” veya “*Gelin Başı Yapma*” denilir. Duvağın yapımı maharet ister ve zahmetlidir. En önemli iki elemanı tozak ve erbidir.

Bir şekilde temin edilmiş renk renk tavuskuşu tozakları, daha önceden, sıra halinde ve yan yana bir beze dikilmiş haldedir. Beze dikilen bu tozaklar renk renk erbillerle gelinin alın bölgesinden sarılıp arkaya bağlanarak gelin başı yapılır. Erbiler aynı boyda olmayıp aşağıya sarkacak şekildedir. Gelin duvağına ayna da takılır. Tüm işlemler bittikten sonra kırmızı bir tülbentle gelinin yüzü kapatılır.

Al duvak vurulurken kızın çeyizi düzgün bir şekilde arabaya yüklenir. Kızın arkadaşlarından birisi sandığın üzerine oturarak bahşişini ister. Bahşiş alınmadan kalkılmaz. Çeyizler yüklenirken “*bereket versin*” denilir. Bu arada gençlerden bir tanesi yastığı kaçırarak damada teslim eder ve bahşişini alır.

Erkek tarafı evin önünde mahalli oyunlar oynarken kız evinden kimse oyunlara katılmaz.

Kız babasından izin alındıktan sonra sıra gelinin çıkarılmasına gelir. Gelin evden çıkarılırken kırmızı bir kurdele beline bağlanır. Buna “*Kuşak Bağlama*” denilir. Bu kırmızı kuşak bekâreti simgeler. Kuşak bağlama işini erkek kardeşi yapar. Kurdele gelinin beline üç kere dolandır. İlk iki sefer de bağlanmaz üçüncü sefer de düğümlenir. “*Bağlamak*”, “*bel bağlamak*”, “*kuşak bağlamak*” Türk halk inançlarında önemli bir konudur. Ku-

şak bağlamak bir ar-namus meselesidir. Gelin “*kız oğlan kızdır*” veya iffeti ile gitmektedir anlamına gelir. Bu kıza gelin olabilmesinin liyakat belgesidir.

Ailesiyle helalleşen gelin baş yenge tarafından kızın anne veya babasından teslim alınarak gelin arabasına bindirilir. Kız için artık yeni bir hayata adım atılmış olur. Yanına yakın bir akrabası oturur. Bir başka yakını ise gelin arabasının önüne oturur ve kucağında ayna taşır. Bu kadınlara “*Yenge*” denilir.

Yapılan toplu duadan sonra ayrılma zamanı gelmiştir. Çalgıcılar hemen, gelin çıkarken çalınan özel ayrılık, havasını çalarken kalabalığın üzerine fıstık ve şekerden oluşan çerez saçılır. Gelin baba evinden ayrılırken annesi veya yakınlarından birisi arkasından su döker.

Yola çıkan gelin konvoyunun önü, yer yer, çocuklar veya delikanlılar tarafından urgan tutulmak suretiyle kesilir ve bahşiş istenir. Eğer gelin başka bir köye gidiyorsa istenen bu bahşişe “*Toprakbastı*” denilir.

Gelin alıcılar, gelini aldıktan sonra konvoy halinde davul zurnalarla mahalleyi, köyü veya şehri dolaşırlar, gelini yeni evine türkülerle, oyunlarla, eğlencelerle getirirler. Ölmüş olan aile büyüklerini memnun etmek ve biraz da ibret olsun amacıyla gelin konvoyu mutlaka mezarlığın yanından geçirilip belirli bir güzergâh tur ettirilerek oğlan evine getirilir.

GELİN İNDİRME

Gelin oğlan evine geldikten sonra hemen arabadan inmez. Gelin ve yenge arabada otururken, doğurgan olmasını sağlamak amacıyla kucağına çocuk verilir. Nazar değmesin diye, bir kenarda hazırlanan kap içerisindeki kor halindeki ateşin üzerine üzerlik atılarak nazar tütüsü yapılır.

Arabanın önüne bir tepsi konulur ve orda bulunan davetliler tepsiye para atarlar. Toplanan bu para, daha sonra geline verilmek üzere, kaynanaya teslim edilir.

Kayınbaba arabanın yanına çağrılarak ne gibi bir hediye vereceği sorulur. Bu hediye ailelerin varlık durumuna göre değişmekle birlikte tarla, koç, koyun vs. olabilmektedir. Aynı soru kaynanaya da sorulur ve genellikle kaynanaya “*koç gibi oğlan başışladım*” karşılığını verir.

“*Kazasız belasız gelin evimize girdi, şükürler olsun*” niyetiyle bir kurban kesilir. Orada bulunanlar hocaların eşliğinde dua edilir.

Dua bitiminde içeride bekleyen damat gelin arabasına gelerek geline hediyesini verir (*bu genellikle altın veya bilezik*) ve arabadan indirir. Gelini koluna takıp eve götürür. Buna “*Koltuk Yapma*” denilir. Giderken kalabalığın üzerine bozuk para saçır. Sağdıç da kabuklu fıstık ve şeker karışımı çerez saçır. Gelin eve girerken kaynana veya bir başka yakını kadın tarafından, kötü ruhların dışarda bırakılması inancıyla bir testi kırılır

Gelin eşikten girerken ilkönce sağ ayağını atar. Bu hareketin uğur ve bereket getireceğine inanılır. Damatla birlikte, gelin odasındaki sandık üzerine otururlar. Yaşamlarının tatlı ve hayırlı olması temennisiyle, gelinle damada şerbet ikram edilir.

Gelinle damat içeri girdiğinde davulcu düğün sahibinin önüne gelerek davul çomağını son defa vurarak “*hayırlı olsun*” der ve bahşişini alır. Böylelikle düğünün eğlence bölümü bitmiştir. Misafirler “*hayırlı olsun*” diyerek dağılırlar.

Kız tarafından gelen yengelerin yardımları ve talimatları doğrultusunda gelen çehiz eşyaları kullanılarak gelin odası hazırlanır. Gelin odası hazırlanırken damat evden ayrılır ve akşama kadar eve gelmez. Sağdııcıyla çıkar, gezer dolaşır. Genellikle hamama giderler. Akşam yemeğini sağdıçla birlikte bir başka evde yer.

Nikâh kıyılmadan önce, kız evi tarafından o gece yemek üzere özel olarak hazırlanmış ve gelinin sandığına konmuş olan yiyecekler ve çerez bulunan tepsisi gelin odasına bırakılır.

NIKÂH VE GERDEK

Gelinin eve geldiği akşam oğlan evinde yemekli bir mevlit okutulur. Buna nikâh mevlidi denilir. Nikâh mevlidine sadece erkekler katılır. Mevlit yatsıdan önce biter. Mevlidin arkasından, dini nikâh kıyılır. Bunan imam nikâhı da denilir. Dini nikâh aile içinde ve çok yakın akrabalar arasında yapılır. Dini nikâha gelin katılmaz. Orada bulunan aile büyüklerinden birisi vekâletini alarak gelini temsil eder. Damat bu törene katılır ama kendisinin söz hakkı yoktur. O da bir başkasına vekâletini vermiştir.

Dini nikâhı genellikle imam kıyar. Nikâh kıyma işlemine başlamadan önce imama bir mendil verilir. İmam bu mendili bağlar yani mendile düğüm atar ve nikâh işlemi bittikten sonra da düğümü çözer. Nikâh sırasında odada bulunan kişilerin ellerini dizlerinin üstüne koymalarını tembih eder. Kur'an-ı Kerim'den bir bölüm okuyarak nikâh işlemine başlar. Kız ve damadın vekilleri ile konuşarak mehir miktarını da belirler. Tarafların olumlu cevabını aldıktan ve şahitlere de onaylattıktan sonra gelin ve damadı karı-koca ilan eder. Böylece gelinin ve güveyin evliliği yasa, dine ve bağlı bulunduğu toplum üyelerinin geleneklerine göre geçerli (*meşru*) sayılmış olur.

Nikâhın kıyılması esnasında güveyin yakınları tarafından, daha önceden açılmış olan, bir çakı bıçağının ağzı kapatılır. Gerdek odasının kapısı kapatılır ve damat gerdeğe gireceği zamana kadar da açılmaz.

Nikâh sonrasında kuran okunur ve kurulan yuvanın mutluluğu için dua edilir. Orta yere konulan çerez yenilip şerbet içildikten sonra damat sağdıcı ve arkadaşları tarafından, bir neşe içerisinde sırtı yumruklanarak ve tekbir sesleri arasında, gerdek odasına sokulur. Gelinin

yanında gelen yenge, gelin ile güveyi el ele tutuşturup gelini güveye teslim ettikten sonra dışarı çıkar. Evin tüm ışıkları söndürülür ve herkes evi terk eder.

Medeni ya da dini nikâhtan sonra gelinle güveyin bir araya gelmelerine “*Gerdek*” denir. Böylece gelinin ve güveyin evliliği yasa, din ve bağlı bulunduğu toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Gelinle güveyin karı-koca oldukları geceye “*Gerdek Gecesi*” veya “*Zifaf Gecesi*” denir.

Güveyin gerdeğe girdiği gece, gelinin duvağını açmadan önce “*yüz görümlüğü*” adıyla bilinen âdet gereğince bir hediye vermesi de usulendir.

DUVAK GÜNÜ

Düğünün ertesi sabahına “*duvak günü*” denilmektedir. O gün sabah gelin ve damat erkenden kalkıp büküklerin elini öperek hayır dualarını alır. Öğleye doğru veya öğleden sonra kadınlar gelin görmeye gelirler. Bu ziyarette genç kızlar bulunmaz. Gelin ziyarete gelen kadınların elini öper ve onlar da yüzgörümlüğü denilen hediye verirler. Gelin sandığında getirmiş olduğu dürüleri / hediyeleri evdekilere dağıtır.

EL ÖPME

Düğün bittikten yaklaşık bir hafta veya on gün sonra, gelin damatla birlikte kendi babası evine gider. Buna “*el öpme*” denilir. Aynı mekânda ise yatılmaz geri dönülür. Eğer ki gittikleri yer uzak ise o gece yatarlar. Kayınpeder damada hediye verir. Bu genelde saat veya elbise - gömlek cinsinden giysidir.

GELİNLİK ETME

Gelinlik etme, Emirdağ yöresinde sıkça rastladığımız ve halen de bazı ailelerde devam eden adetlerimizden birisidir. Yerleşik bu töreden dolayı gelin kayınbabanın yanında sorulmadıkça konuşmaz, aynı sofrada yemek yemez ve onların adını söylemez. Bu bir saygı ifadesidir.

Kaynanası ile konuşurken eşinden “Oğlun” veya “O” diye bahseder. Eğer ki çocukları var ise “Babaları” der. Eşi de karısının adını söylemez, babasının adıyla “...nın kızı” der. Bu durum doğal ve yaygın bir uygulama olduğu için yadırganmaz. Buna “Gelinlik Etme” denir.

Gelinin sakındığı büyüklerinin yanında konuşması için alınan hediyeye “*Dil Bağı*” veya “*Rızalık*” denilir.

Yârin güllerini yadeller derer
A(ğ)lama gözüyün sürmesi geder
Benim sarmalara giyamadı(ğ)ım
Getmiş kötülere gelinnik eder.

[Emirdağ /Anonim]

BİR ESNAF HİKÂYESİ:

ŞAPŞAPOĞLU TURŞU

Ferdi DİKMEN

Gedik Ahmet Paşa Külliyesi'nin İmaret Hamamı'ndan yukarı çıkılıp da Osmanlı döneminde eski pazaryeri olan Yoncaaltı Camii civarına, bilinen ismiyle Tuzpazarı'na geldiğinde tabelasında 'Şapşapoğlu' yazan çeşitli turşu ve muadili ürünler satan tarihi bir dükkâna geliyoruz. Bugün işletmenin eski sahiplerinden Suphi Akşap'ın oğlu olan ve dedesinin adını yaşatan İsmail (Kerim) Akşap ile görüşüyoruz;

"Dip dedemizin Yoncaaltı Camii müezzinliğinden ötürü müezzinoğlu namı ile bilinen fakat daha sonraları soyadı kanunu ile Akşap soyadı ve buna istinaden şapşapoğlu lakabı ile özdeşleştirilen bir ticari hayat, 1915 yıllarında Şükrü ve İsmail kardeşlerin o dönemin revaçta olan kuru gıda (erik, zerdali, üzüm, kayısı...) alım satım işleri ile başlayan ticareti daha sonraları 1950'li yıllarda büyüklerin vefatları neticesinde bayrağı Kemal (1924) ve Suphi (1932) kardeşler devir alır. Mandıracılık ve lokantacılık işine girilir. Aklınıza gelen bir lokanta

işi değil yalnız o zamanın en meşhur olmazsa olmazı, Karahisar-ı Sahib halkının tabiri ile 'dağan yimek' yani tahin! (ama şerbetli). Köyden şehre alışveriş için gelen vatandaşların 'Şapşapların Dükkanı'na gelip de dağan yemek, tabii yanında turşu! Ekmekler (hak ekmeği) yada övmeler heybelerden çıkartılır. Daha sonraları bu dağan ve turşu ikilisine kendi imalatımız koyun tulum peyniri eklenir de tadına doyum olunmaz. Hele hele köylülerimizin dillerinden düşmeyen şehre düğün için esvab kesmeye geldiğinde düğün alayı ile şapşapların dükkânına girip de dağan-turşu ikilisi yenmiş ise düğün tamamlanmış olurmuş. Bugün bile köy kahvehanelerinde eğer çay içilirken şeker bir fazla istenirse afyon şivesi ile 'Agedeş datlı yiyveceksen şapşaplaağın dügyana givedicen' derler ve gülüşürler.

Yaklaşık 60-70'li yıllarda babam Suphi Akşap'ın Bursa'nın Gemlik ilçesi ile olan zeytin ticaretinden dola-yı -aynı zamanda orada turşu köyü olarak bilinen Gedelek köyü vardır, her işletme orada turşucudur. Türkiye'de iki yer vardır zaten diğeri de Ankara-Çubuk'tur, ancak ilk merkez Gedelek'dir.- gidip gelirken turşuculuk mesleğini dahil ediyor. Oradaki ustalardan öğreniyor formülünü, kendine göre de yıllarca bir formül üretiyor sonra taşlar yerine oturuyor zaten. Daha sonra 80'li ve 90'lı yıllarda ve hala sürdürülen turşuculuk mesleği tam olarak yerini alır. Sene 1990-92 civarlarında biz (3. kuşak) de işimizin başına geçince baktık turşuculuk benim de

hoşuma gitti, zaten ekmekle tahin (dağan)-turşu yeme işleri bitmiş, milletin refahı yükselince etli pide ve döner sektörü yükselmiş. Eskiden kullanılmış ayçiçek yağ tenekeleri köşelerinden açılır, tertemiz yıkanır, turşular doldurulur ve akşam olduğunda lehim ustası gelir tenekelerin ağzlarını lehimlerdi. Şimdi cam olsa da ağırlıklı olarak plastik kavanozlar kullanılıyor.” Bu da o zamanlar çevreye atıkların az olmasına küçük bir örnektir.

Adile Naşit ile Münir Özkul’un başrollerini aldığı ‘Neşeli Günler’ filmini anımsatan ortamda, lezzetli turşuların görünmeyen kahramanı olan eşiyle birlikte güler yüzlü ve kaliteli hizmet veren, halk arasında Kerim olarak bilinen İsmail Akşap, filmde geçen münakaşaya sebep olan “turşu suyunun iyisi limondan mı yoksa sirkeden mi olur” repliğinin sadece replikten ibaret, aslında turşu için hem limonun hem de sirkenin gerekli ve ikisinin de olmazsa olmaz olduğunu söylüyor.

“Son zamanlarda tüketim çeşitliliğimiz artınca turşudaki çeşitlilik de arttı. Eskiden sadece salatalık, biber, lahana, domates, havuç beşlisi bilinirdi. Şimdi en az 20 çeşit turşu tüketiliyor ve 100’ü aşkın turşu görsel olarak vitrinlerimizi süslüyor, zaten biz turşucular da her şeyin turşusunu kurmaya bayılırız. Biber çeşitleri arttı; jalapeno, biberiye, haşmet biber, makedon biberi, üçburun biber gibi değişik isimlerde biberler çıktı. Salatalıklar kornişon ve sofralık olarak ayrılıyor, domates eskiden yeşil yapılırdı şimdi kırmızısı çıktı, soslar çıktı. Pancar, kırmızı lahana, karnabahar, brokoli, sarımsak (şuanın olmazsa olmazı) turşuları... Hayatımıza şalgam suyu girince de buna müteakiben acılı acısız turşu suyu da çıktı. Turşuya eskiden şap da katılmış, Şükrü ve İsmail beyin neşeli, şen ve şakacı olması, şap isminin beyazlatıcı

manası, beyaz tenli görünüş olarak da nüfus müdürün Akşap soyismini uygun görmesi vesaire Şapşapoğlu lakabını oluşturmuş. İzmir’deki amcalarım sonradan soyadlarını değiştirerek Müezzinoğlu yaptılar. Hatta ben de Yoncaaltı’nda müezzinlik yapmış dedelerimize bir vefa borcu olarak soyadımı Müezzinoğlu olarak değiştirmeyi düşünüyorum. Tabii Şapşapoğlu lakabımız aynı şekilde kalır.”

Kemal ve Suphi kardeşlerin aynı ürünleri satarak elli sene yan yana dükkânlarda hiçbir sıkıntı olmaksızın yaşadıkları ticaretin ardından dükkânlardan biri el değiştirir. Günümüzde mesleği idame ettiren Suphi beyin üç oğludur. Kuruluş mekanı olarak Tuzpazarı’ndaki yerde Ekrem (40) bey daha çok köylüye hitap eden düğüncü malzemesi satarak -ki hala daha o eski düğüncüler burada anılarını tazelerler-, anbaryolu ve bankalar caddesi şubelerinde yeni ve geniş ürün yelpazesıyla İsmail (50) bey, Konya Akşehir’deki mekanda Selim (60) bey ticari faaliyetlerini sürdürmektedirler.

İsmail beye sizden sonrası için ne düşünüyorsunuz diye sorduk; “4. Kuşak için gençler var, tabi insan ekmek yediği yere sahip çıkmalı, eğitim de alsalar

mesleğimizin sayesinde olduğunu biliyorlar. İsmimizin bir ağırlığı var, bu isimlerin yaşatılması hatta aile şirketlerinin kurumsallaştırılması gerekir. Çünkü olduğun yerde saymak geri gitmektir, o yüzden de ileri adım atmak gerekir. Ben severek yapacaklarına eminim, insan sevdiği işten kazanır ve bereketlenir.

Biz turşuculuk mesleğimizin formulünün zaten sır olarak kalmasını da istemiyoruz o yüzden bu işi onlara aktaracağız. Zaten hepimiz birbirimizi tamamlıyoruz. Umut ediyorum güzel yerlere geleceklerdir”.

HÜSNÜ DEDEM, BEN VE BAYRAMLAR

MEHMET ÜNAL TAŞPINAR

Hüsnü Dedemle Keltepe'deki bağa giderdik. Mevsim yaz. Bağ yolculuğumuz sabahın erken saatlerinde Hacıyahya Mahallesinden başladı. Dedemlerin evi Hacıyahya Camisi'nin karşısında (ne yazık ki son yıllardaki meydan açma hevesinden veya özellikle eski Türk evlerine olan şaşırtıcı hıncımızdan olsa gerek, yıkılmış/yıkıtılmış o güzelim) cumbalı, pencerelerinde kafes olan biri üç katlı eski Türk evlerinden olmak üzere, yanındaki beton bina ile bu ahşap olanın arasından kapı açılmış; bir yanda camiye bakarken bir yanda çarşıya, Otpazar Camisi'nin yanına kadar açılan dar sokağa, öte yandan Kocakonak denilen ve Sebze Hali'nin arka kapısına açılan ören mahalline çıkan dört kapısı vardı. Yavaş, zamanın ihtiyaçlarına hitap etmek üzere alt katta ahır olan, minik de olsa içinde taş avlusu, dut ağacı, asması olan kocaman iki evden oluşmakta idi.

Büyük aile olarak beş ailenin yaşadığı büyük iki konak. İki baba, üç oğul ve eşler, gelinler, torunlar.

Bunu ayrıca anlatmadan anlaşılamayacağını göre ayrı bir yazı konusu olsun.

Birçok yer, birçok şey gibi ŞEY olmadıysa... Ne zamandır görmedim.

Uzattık...

Hacıyahya'dan başlayıp, yokuşlarda bazen önde eşek, arkada dedemle ben; düz yollarda - daha çok ben olmak üzere dedemle sırayla eşeğe binerdik. Ara sokaklardan Yukarıpazar, Kaleardı, derken Keltepe'ye tırmanmaya başladık.

Tepeye dolana dolana çıkarken eşeğin iki yanındaki heybede bulunan bir düğüm su, iki sepet içinde akşama kadar yiyeceğimiz ekmek, zeytin, peynir gibi yiyeceklerin ağırlığı bile eşeğe ağır geliyor olmalı ki eşek ikide bir zarar-zırt gaz çıkarırdı. (Yanına Bağdan arzeder taze üzüm, vişne, domates katılınca...)

Tepeye tırmanırken gördüğümüz otları, çiçekleri şimdi resimlerde bile göremez oldum. Dedemin “Şunlar öksürüğe iyi gelir, şunlar zehirlidir, dokunma” dediği çiçekler, otlar...

Bağın etrafında çit benzeri minik minik (Ne üzümü derdik, şimdi hatırlayamadım) bir çeşit üzüm tanecikleri vardı. Bazısı siyah, bazısı kırmızımsı idi. Siyahlarla siyah, kırmızılarla kahverengi ayakkabılarımızı boyardık. Pırıl pırıl olurdu ayakkabılarımız. Ayakkabı boyaları bunlardan yapılır diye düşünürdük. Doğru mu, bilmiyorduk. (Hâlâ da bilmem)

Yandaki bağda Pelit ağaçları vardı. Hindilere yedirildiğini biliyordum.

Bağ set set idi. Her sette muhtelif meyve ağaçları vardı. Elma, armut, vişne, Zerdari, kayısı, üzüm, kiraz,

ak ve kara dut, ceviz, şeftali... En çok vişne, elma ve üzüm...

Dedem aşı yapmasını bilirdi. Yoz ağaçları aşılamayacağını kendi yapardı. Bir de Zaman'ı Güneş'in hareketine göre tayin edebilirdi: İnce bir çubuğu kuma batırır, gölgesine bakarak öğle ve ikindi zamanlarını belirleyebilirdi.

Keltepe'deki bağda su yoktu. Su için gidebileceğimiz bir çeşme de... Çok aşağılarda, ovaya inildiğinde, bizim bağdan bakıldığında görünen bağlarda su, hatta Çeşme olduğuna inanırdık ama o setlerden bir bir inmek, hele tekrar geri gelmek için gerisingeriye çıkmanın zorluğunu düşünerek buna hiç yeltenmedik doğrusu.

Sırf gölgelik olsun, yağmurdan yaştan korusun diye gelişigüzel yapılmış bağ evi vardı. Kapının boşluğunu koymuşlar ama, kapı yoktu. Yiyecek, su ve benzeri getirdiğimiz eşyaları yağmurdan, sıcaktan, kuşlardan korusun diye bağevine koyduktan sonra hemen vişneleri koşardım. Dedem Bahar veya Gelincik sigarasını yakıp şöyle bir etrafa göz atıp, yorgunluk gideredursun... Getirdiğimiz su hem dedemin abdest almak için kullandığı, hem içme suyu olarak kullandığımızı suyd.

Beş- on litre su alacak kadar her sette minik minik havuzları vardı dedemin. Kendiliğinden oluşmuş çukur, altı kaya olan. Yağmur sularının biriktiği, gerektiğinde sulamada kullanılan havuzlar.

Tabi, bu arada sigarasını ikiye bölüp, yarısını kutuya koymuş olurdu dedem. “Dumanını yel alır, parasını el alır” derken. Bahar, Yenice, Gelincik sigaraları karton kutuda idi. Üstten açılırdı bu kutular. Kulüp ve Yeni Harman Sigaraları ise yandan açılır kutularsa idi ve sürgülü kutulardı. Üstelik dışında ayrıca şeffaf jelatin ambalajı vardı ayrıca. Külü ve Yeni Harman'ın iç ambalajları biz çocukların ‘altındış’ dediğimiz parlak metal renkliydi. (Neden altındış derdik, bilmiyorum. Oysa veya gümüşü renkli, metalimsiydi bunlar. Çikolata ambalajları gibi.)

Şimdi hatırladım İhsan Dayım Kulüp veya Yeni Harman Sigarası içerdi.

Pazar günleri kalabalık gelirdik. O zaman bağ daha eğlenceli olurdu BM'nın için. Şakir'e Halam, teyzem, annem, yengelerim... Bu durum vişneler olgunlaştığı Zaman olurdu. Bir de bağbozumunda.

Etrafımızda birçok bağ vardı ama hiçbirinin gelen gideni olmadığından ‘bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur’ deyimindeki gibi dağ olmuştur etrafımızdaki bağlar. Dedemin bağ tepedeydi. Adı üstünde; Keltepe'de. Bağdan sağlarda görünen başka bağlar hem daha yeşillik, hem daha bakımlı, hem gündüzdü. Nafia'nın (Bayındırlık) binasına kadar şoseyi ve şosedan geçen arabaları görürdük. Arabaları dediğime bakmayın ara sıra gelip geçen kamyon, otobüslerde bunlar. Yıl 1950'ler.

Laf uzadı.

MERHABA diyecektim.

Keltepe'deki bağı daha sonra anlatalım da merhaba gelelim:

Bağdan dönüşümüzde herkes gibi dedem de, ben de yorgun olurduk. O nedenle genellikle eşeğe binmeyi âdet edinmiştik. Bazen ben, bazen dedem binerdik. Dönüş sırasında Kaleardı'ndan geçerken bir binanın duvar dibine dayanmış sekiz-on, çoğu yaşlı amcanın önünden geçerken, ister eşek sırtında olsun, ister yayan yürürken olsun dedemle amcalar arasında her defasında aynı seremoni yapılırdı:

Dedem: "selamünaleyküm"

Duvar dibindeki amcalar hep birlikte: "Ve Aleyküm selam"

Sonra sırayla her birine ayrı ayrı "merhaba" der ve Her birinden ayrı ayrı "merhaba" alırdı.

Sekiz kişiye sekiz defa merhaba, on kişiye on defa merhaba der, bir o kadar da merhaba alırdı.

"Merhaba",

"Merhaba"

Bu seremoniye almıştım. Ama hiç bilmiyordum ki merhabanın geniş bir anlamı varmış:

"... Merhaba ifadesi 'Hoşgeldin, yabancılık çekme, rahat et, mahzun olma, daralma, kendi evinde bil, yalnızlık hissetme' demektir."

'Merhaba' kelimesinin ifadeden düşmüş bir fiilin masdarı olduğu söylenmiştir. Yani 'Evin ve meskenin geniş oldu' demektir.

Arap'lar 'merhaba' sözünü muhataba ikram olarak söylerler. Bununla 'geniş mekana geldin, daralma' demek isterler . (*)

Bir bayram gelir geçer, başka bir bayrama kadar bayram hasreti çekeriz. Ne çok severiz bayramları. Bayramları ve tatilleri. Herkes şikâyetçi bayramların tatil olarak algılanmasından. El öpmelerin, bayram ziyaretlerinin, çocukların bayram coşkularını tadamamalarından... Ve inanıyorum ki çocuklar ileriki günlerde bu nedenle bizlerden şikâyet edeceklerdir.

Tatil?

Bayramlar hiçbir zaman bugünlerdeki gibi tatil olarak algılanmaz, aksine diğer günlerden daha hızlı yaşanan güzelliklerle dolu zamanlarımız olmuştur. Üstelik bayramda kapınızı kapatamazsınız! Ayrıca, çocukların bayram yeri coşkularını, ebeveynlerin o coşkulardan duyduğu memnuniyeti ve heyecanlarını nasıl anlatabilirim?

Dedemlerde ziyaretçi çok olurdu bayram günleri. Hısım akrabadan sonra iş çevresinden, haftada bir kez yaptıkları dini sohbet arkadaşları, komşular...

Komşuluk o zamanlar önemliydi. Herkes birbirini cemaziyülevveline kadar bilir, tanırırdı.

Bayram ziyaretlerinin ana konusu dine dayalı sohbetlerdi. O günlerde memlekette hiç mi olay olmazdı, hiç mi siyaset yoktu ki konuşulmazdı? Misafirler gince Sefa Kılıçlıoğlu'nun Yeni sabah gazetesinden

Kadircan Kafı'dan bir makale okuturdu bana dedem. Birinci sayfa haberlerinin önce başlıkları. Bazılarının teferruatını da okuturdu. Onun için en keyifli zaman gazeteye sade kahvenin eşlik ettiği zamandı. "Nedense yaşlılar sade kahveyi seviyorlar" diye düşünüyordum o zamanlar. Yaşlanınca, şeker hastalığını öğrenip onu da bünyeme misafir edince anladım sebebini. Misafir gelince ya baklava ya kahve ikramı yapılırdı. Ben çömez olarak kadınların yaptığı servisin erkek tarafına ulaştırılması görevindeydim. Yakın akraba, sık görüşülen aile değilse çocuklar getirilmezdi bayram ziyaretlerine. Ailecek gelenler de haremlik selamlık şeklinde evin başka bölümlerinde ziyaret gerçekleştirilirdi. Aile arasında bile kadınlar başlarında ince bir yazma ile bulunurdu her zaman.

Genç erkek misafirler çoğunlukla hiç bir şey yeyip içmeden, el öptükten sonra kısa bir sohbetten sonra izin isteyip giderdi. Evde ve özellikle misafir kabul edilen odada hep belirli bir saygı havası olurdu. Herkes kibar, herkes otururunda kalkışında basit bir tevazu/saygı/reverans sergilendi. Bu, dedemlerin kişilikleriyle kazandığı mı, o zamanki bayram günlerinin kişilere kazandırdığı mı, zamanın öğretisi mi bilmiyorum. Bildiğim, o bayramların güzelliğidir.

Görüyorsunuz, sürekli erkek bölümünden anlatıyorum. Kadınlar kısmı ile erkekler kısmının iletişimi benim görevimdi. Kadınların bölümü daha neşeli konuşmaların, arada şen şakrak seslerin duyulabileceği ortamdı.

Daldan dala athyoruz...

Yine kahve...

Bu günlerde "kahvenin yanında ne istersiniz?" soruluyor. Çikolata, akide şekeri (Biz sorma şeker derdik.), lokum... Kahvenin yanında mutlaka tatlı arzu ediliyorsa "yandan çarklı" denen bir kesme şeker fincanın yanına konurdu. Çayda "kıtlama" dendiği gibi. Belki de yokluk günlerinden kalma alışkanlıktı bu. Çikolata, lokum pahalı tatlar.

Eh, buraya bir kahve türküsü iyi gider.

Kahve yemenden gelir

Bülbül çimenden gelir

Yarı güzel olanın havar

Her gün hamamdan gelir

ooo

Kahve güğüm neylesin

Bülbül çimen neylesin

Yarı çirkin olanın

Her gün hamam neylesin

ooo

Kahveyi kaynatırlar

Fincana damlatırlar

Sahipsiz âşıkları

Vururlar ağlatırlar

14 Mayıs 2021, Burgazada

HÜKÜMETÖNÜ ESKİ KAHVELERİ ve ŞOFÖRLER

ERDOĞAN EMRE*

acemre@hotmail.com

1900'lerin başlarında Anadolu'da her şehrin orta yerinde bir vilâyet binası bulunur, kendine bağlı bütün müdürlükleri ihtiva eden bu binaya Hükümet Konağı denirdi. Bütün sosyal olaylar; mitingler, bayram kutlamaları, resmi geçitler, seçim konuşmaları, hep bu binanın önündeki meydana yapıldı.

Bizim Hükümet Konağımız 1899-1901 yılları arasında müteahhit Kabaağaçlı zade Sâbit Bey tarafından inşa edilmiş 3 katlı, yığma, ahşap döşemeli dev bir yapı idi. İnşaasından 19 sene sonra 1920-21'lerde işgalci Yunan birliklerince karargâh olarak kullanılmıştı. Zemin katı bodrum gibi gözükmese de öyle değildi; burada karakol, nezarethane, depolar ve emniyet müdürlüğü bulunurdu. Ön cephe ortasındaki giriş kapısına sağlı-sollu iki merdivenle çıkılarak ana binaya girilirdi. Burada, girişin üzerinde, 4 kolonun taşıdığı ve çatı üstüne kadar devam eden, 2 m.lik bir çıkıntı vardı.

Bina 1930'lu yıllarda değişmeye başladı. Çok maceraperest olan yapının başına gelmedik kalmadı, kılık-tan-kılığa girdi; önce bu çıkıntılı kısmı yıktılar, sonra gizli çatı olan sistemi değiştirmek için tüm çatıyı 1 m yu-karı kaldırarak 1 m saçak ilave ettiler, en sonunda 1974

yılında daha iyisini yapmak amacıyla yıktılar.

Bu arada Valilik makamı, Parkın sağ (batı) tarafındaki Dumlupınar Okul yokuşu üzerindeki eski Beden Terbiyesi binasına taşındı. Diğer birimler Yeşil Cami civarındaki Barlas Apt. ve karşısındaki Aminciler (Genelioğlu) mağazası restore edilip oraya taşındı. Bu arada eski binanın etrafındaki binalar, hapishane gurubu ve şehir kulübü yıkıldı ve 4 sene sonra buraya Akdeniz sahillerine uygun bir valilik binası yapıldı, yarışma sonucu seçilen ama iklim şartları dikkate alınmayan bina.

Bu bina da pek ömürlü olmadı, zaten dış cephesi çok hareketli, müteahhidi de çok açığöz olduğundan, sıvaları döküldü, rengi soldu, dilâsyonları ayrıldı, çok sık tamir gerektirdi. Eski binanın ahı tutmuş olmalı ki bu bina da bir süre sonra terk edildi ve tarihi Belediye Binası ile Ali Çetinkaya Kız Enstitüsü restore edilecek valilik buraya taşındı, terk edilen bina da yıkılarak meydan genişletildi.

Bizim konumuz bu değil ama hatırlayalım dedik, Hükümet Önü - Hükümet Meydanı geleneği bozulmadı.. Tarih içinde bütün medeniyetlerde bu tip meydanların olduğunu görüyoruz, mesela antik Yunan'da buna Agora diyorlar, etrafında; senato binası, amfityatro.. vb sosyal binalar yer alıyor, pazar kuruluyor vs. bir tür halk meydanı.

UTKU ANITI ve HÜKÜMET KONAĞI

* Mimar

HÜKÜMET ÖNÜ MEYDANI, HİDİRLİĞA BAKIŞ

ORDU BULVARI ve ESKİ HÜKÜMET KONAĞI

Bizim eski Hükümet binamızın sağında koca bir beşyol ağzı, (*İstasyon bulvarı, İmaret Camii Cad., Uzunçarşı, Basın cad., Mecidiye cad.*) ortada 7-8 m çapında bir göbek, bunun da ortasında 4 köşeli örme demirden aydınlatma direği yeralır, her yıl sarmaşıklar direği tamamen sardığından 4 taraflı sokak lambası görünmez olur, bahçıvan Hasan ağa da (*Altıntırnak*) sarmaşığa iskele kurup kış budaması yapardı.

Konağın karşısında, henüz yeni belediye binası yapılmadan önce 1930 larda inşasına başlanılan büyük havuzlu belediye parkı, sol yanında da Şehir Kulübünün bahçesi olduğundan açık ve çok geniş gibi görünür ve tabii şehrin en canlı-hareketli olan bu bölgesinde birçok kahve yer alırdı.. Bu yazımızda bunları ve buraların müşterilerini hatırlamaya çalışacağız.

Bu kahvehanelerin en meşhuru ve hareketlisi, Hükümetin tam karşısındaki köşede yer alan **Cumhuriyet Kahvesi** idi. Tiryakioğlu Ömer efendinin mülkiyetindeki bina daha önce Şekerci Salih efendiye aitmiş, banka borcu vb. sebeplerden satılması gerekince bitişiğindeki mülkün sahibi olan Tiryakioğlu Ömer efendi satın almış.. Kahvehane den park boyunca yukarıya doğru çıkarken Koçoğlu ailesinin evi, daha üstünde Çamur Şevket'in meyhanesi vardı. En son Nusret Koç'un kaldığı bina uzun bir süre karakol olarak ta kullanılmış.

Kahvenin müsteciri, (*işletmecisi*) Dega namıyla bilinen Hasan efendi idi, Dega Hasan, Uluküllük (*Burma-*

lı mah.) tarafında kalırdı, uzunca bir süre bu mahallenin muhtarlığını marangoz Ziya usta (*Ziya Arsoy*) yaptı.. Ana cephenin sol yanında ise Mirimoğlu'nun eczanesi, daha sonra banka yapıldığını görüyoruz. Bugünkü binalar, Belediye Başkanı Tiryakioğlu Hüseyin bey zamanında 1938-40 başlarında yapılmıştır. Sol tarafa doğru bu bloku atlayıp geçince Telekler'in köşenin üst katında Ondüleci Osman bey ve Hasan Çatal'ın meyhanesi yeralırdı. Gene buralarda, Zülali ve Kurra Camilerine çıkan sokak açılmadan önce meşhur **Aynalı Kahve** vardı. (1920-30 lar)

Cumhuriyet Kahvesi, taksici ve faytoncuların, gece trene bineceklerin veya trenden inenlerin,.. ilk akla gelen toplantı - buluşma yeri olup 24 saat açık idi. Afyon'un en eski şoförlerinin toplanıp müşteri bekledikleri, sohbet ettikleri, dertleştikleri, çay içtikleri yer olan kahvehanenin parka bakan kenarında; sandalyeyi yan çevirerek, ya da karşıdaki parkın duvarındaki kalın boru üzerine sokak çocukları gibi oturarak güneşlendiklerini her zaman görebilirdiniz, tek şartla, eğer biraz ilerdeki eski Belediye binasının (*şimdi Zafer Müzesi*) alt katındaki Zabita âmiri Hulusi bey (*Açıkgöz*) çarşı teftişine çıkmadıysa..

O dönemin meşhur şoförlerine bir göz atmak gerekirse şunları hatırlamamak mümkün değildir; İsmail Akkaş (*Nikola İsmail, 1919-1981*), Ahmet Elgün (*Mirim Ahmet 1927-2009*), Sabri Büyüksağış (*Asri, 1902-1960*), Davulcuoğlu Ömer (*Kör Ömer, 1907-1988*), Latifoğlu Ahmet, Şeytan Mehmet, İmamoğlu Abdullah, Ahmet Seçer (*Kel Ahmet, vali şoförü*), İsmail Seçer (*Cemiyet Başkanı*), Rıfat Belge (1927), Ahmet Tezgiden(1930.....), Donyağı Mehmet, Bodur Ömer, Apdil, Utku, İhsan..

Dönemin şoförleri, Belediyenin Seyr-ü Sefer (*Trafik*) âmiri, aynı zamanda Zabıta ve İtfaiye amiri olan meşhur Hulusi bey amcamın başkanlığında kurulan bir heyet tarafından enine-boyuna imtihandan geçipte ehliyetname almadıkça asla araba kullanamazlardı.

Uzaktan davulun sesi hoş gelir, 1930 lar da ehliyet nasıl alınırdı acaba?

Park Taxi nin elemanları.. Soldan..İhsan,Abd.Imamoglu, Rıfat, Ömer Bodur, Utku, İsmail Akkaş (nikola), Ahmet Latifoğlu, Abdil..

Şoför Asri-Sabri Büyüksağış

Temiz bir kıyafetle gelip (çünkü maksat aynı zamanda insanları medeni olmaya, temiz olmaya, başkalarına ve bilhassa devlete karşı saygılı olmaya alıştırmak; dolayısıyla genç cumhuriyetin hedeflerini yerleştirmek idi.!) bazıları -eski alışkanlık icabı- heyetin elini öperek ve gerekli hürmeti gösterdikten sonra; “... *hoş geldin fılânca zade (aile şöhretini söyleyecekler), çalıştır bakalım şu makineyi*” diyecekler; şoför namzedi arabaya girip kontağı çevirecek ama bir türlü marş basmıyor, veya motor 3-5 devirden sonra duruyor yani öksürüklü çalışıyor. Bunun sebebini bulabilirse ve diğer işlemleri de yapabilirse ehliyeti alıyor.. Motorun çalışmama sebepleri şunlar olabilir; Kablolardan biri çıkarılmıştır, meksefeye, (*distrbütör*) plâtinlerin arasına hafifce yağ sürülmüştür veya araya minik bir kağıt parçası konmuştur, bazı kontakt yerleri gevşetilmiş, egzosa patates sıkıştırılmıştır, bujilerden birkaçının kablo sırası değiştirilmiştir...

Sabotajı bulupta motoru salimen çalıştırmaya muvaffak olan aday, daha sonra belediyenin yanlarındaki caddede (*dik yokuşta*) durdurup-kaldırma ve uygun bir yerde -çoğunlukla İstasyon Meydanında- muhtelif hareketler yaptırılarak (*8 çizdirme vb*) direksiyon hakimiyeti ve diğer özellikleri test edilerek, aferin denilip çeşitli tavsiye ve nasihatlerden sonra ehliyeti verilirdi. Kısa süre sonra bu heyete bir usta şoför veya Dernek Başkanı da katılır oldu. Bu korkunç (!) imtihanı geçebilen benim diyen şoför, bir de araba sahibi olunca artık kendini bulunmaz bursa kumaşı sayabilir ve meşrebi uygun olanlar Fikir Tepesi grubuna dahil edilebilirdi.

Fikir Tepesi, bugünkü Düşkünler Yurdu’nun (*Yaşlılar Evi*) bulunduğu, Asri Mezarlığın ilerisindeki tepelik; İkindiden sonra kafadar şoförlerden birkaçının arabalarına atlayıp buraya gelen grup, beraberinde getirdikleri nevaleyi çimenlerin üzerine sererek kafayı çekerlerdi.

Cumhuriyet Kahvesi’nin gedikli müdavimleri olan bu namılı şoförlerin tek devamlı müşterisi, müdde-i umumi, yani hâkim ve savcılar idi. Olay yeri tesbiti ve keşif işlemleri için taksi tutulur; davanın hâkimi, zabıt kâatibi ve daktilosu, avukat ve müşteki (*şikâyetçi*) binip giderler, yerinde duruşma ve tesbitler yapılarak dönülürdü.

Lütfullah Tezgiden sağ üstte

Tabii önceden karşı taraf ve avukatı ile şahitler de ayrı bir taksi ile gidip yerlerini alırlardı. Olay yeri dağlık veya ulaşımı zor yerde ise, jeep veya 4 çekerli (4x4) bir aracın gitmesi gerekirdi ki bu araç sadece **Davulcuoğlu Ömer**’de vardı.

Ömer Ağa, (1907-1988) aslında çok yönlü bir sanatkârdı; meselâ trompet çalardı, Yunan işgali sırasında ayakkabı tamirini öğrenmiş, o yılların meşhur “kabaralı” ayakkabıyı yapabilen ve uzunca süre mesleği devam ettiren bir meraklı idi. Ömer ağa, Yunan’dan 5-6 yıl sonra otomobil ve nakliyecilik işine el attı; Kabzımal Sakallı’larla ortak Antalya-Afyon arası sebze taşıdı. Kamyon lâstiğinin nâdir bulunduğu yıllarda yolların perişanlığı ve fazla yüklemekten ötürü, sık-sık teker patladığı zaman, lâstiğin içi sıkıca doldurularak durum idare edilirken, Ömer ağa arka tekerlere binen yükü yaymak amacıyla jantın yanına ters bir jant daha kaynatarak çift teker haline getirmiş, böylelikle 4-5 ton yük alabilen kamyon 7-8 ton alabilen araç haline gelmiş.. O günlerde Hava Meydanında çalışmakta olan İngilizler bu acayip durumu görüp çok ilgilenmişler fotoğraflarını çekip İngiltere’ye göndermişler. Daha sonra teknisyenler ellerinde hediyelerle gelip derinlemesine tetkiklerde bulunmuşlar. Bugün bildiğimiz çift tekerli ağır vasıtaların patentini, bilmeden İngilizlere öğrettik diye gülerек torunlarına hikaye edermiş Ömer Ağa.

PTT’nin mektup ve koli dağıtma ihalesini alıp Afyon-Sandıklı-Dinar (120 km) arasında uzun süre bir pikap ve kamyon ile nakliye (*taşıma*) işlerini yürüten Ömer ağanın zamanla kamyon, pikap, jeep ve birkaç otomobili olmuş.

Ahmet Tezgiden

Sabri Büyüksağış (1902- 1960) Asri lakaplı Sabri efendi askerliği sırasında şoförlüğü öğrenip memlekete dönüşünde araba sahibi oluyor; 1940 başlarında Emirdağ-Çay arasında uzun bir süre 4 tonluk kamyonla malzeme taşıyor, Emirdağ'da ev tutuyorlar; Afyon'a döndükten sonra ailenin de desteğini ve maddi imkanlarını kullanarak otomotiv üzerine yatırımlar yaparak Austin acenteliği, Pirelli bayiliği, oto yedek parçaları satışı, benzinlik..., gibi tesisler kuruyor. Sadıkbey köyü açıklarında bugünkü benzinliğin bulunduğu yerde Mobilgas, Mobiloil ünitelerini kurup uzun süre işletiyor. Dumlupınar 2. ci cadde üzerinde İş Bankası'nın alt tarafında arka yola da cephesi olan Doğan Garajı'nı çalıştıran Şoför Asri; kamyon, pikap vb vasıtalarla nakliye işlerine ve otomotiv ticaretine devam ediyor. Çok genç yaşta (57) hayata veda eden bu müteşebbis işadamlarının 4 erkek evladı aynı mesleği devam ettirmiyorlar; büyük oğlu vali, diğeri öğretmen, son ikisi de resmi dairelerde memuriyeti tercih ediyorlar.

Daha genç olanlardan Rifat Belge 1927'de Afyon'da doğmuş, 1941'de ortaokul'dan sonra okumamış, 1946'da Belediye'den ehliyetini aldıktan sonra İz-

Rifat Belge

mir-Narlıdere Ulaştırma ve Uçak Bakım K. da askerliğini yapmış (1947-50). Memlekete döndükten sonra Ali Hancıoğlu ile ortak olup burunlu Austin kamyonla Antalya'dan sebze nakliyesi yapmışlar; 3-4 ton taşıyabilen bu kamyonla bozuk yollarda çok güç şartlarda yüklü kamyonla 1-2 günde Afyona dönerdik diyor (1950-52).

Daha sonra Rauf Saracel ile ortak 1952 model sıfır km Chevrolet (*General*) alarak taksiciliğe başlamış, ilk durak yeri Cumhuriyet Kahvesi yanı, sonraları Adliye civarı, Devlet Hst. önü ve eski garaj (*şimdi Park Afyon AVM*) çevresinde çalışmış. 1954'te evlenen ve 3 çocuğu olan Rifat usta zamanla Buick ve Renault kullanmış. Şimdiye göre çok zor şartlar altında çalıştıklarını, stabilize ve makadam yollarda çok toz yuttuklarını, bütün arızaları kendileri gidermek zorunda olduklarını, araba lastiğinin pahalı ve zor bulunduğunu, hele uzun yollarda sık benzin istasyonu olmadığı için herkesin yakıtını kendi yanında galonlarda taşıdığını, günümüz şoförlerinin şikayete hakkı olmadığını gülererek anlatıyor..

Ahmet TEZGİDEN (1931-...)

Babası Lütfullah askerlikte şoförlük mesleğini öğrenmiş, Afyon'a dönüşünde uzun süre valilik şoförlüğü yapmıştır. 3 kardeş olan Ahmet Tezgiden gençlik yıllarında 1925 model Ford otobüs ile Afyon-Eskişehir arası yolcu taşıdı. 1946 model Amerikan Jeep ile kasasını Afyon'da Baykentler'de değiştirerek taksicilik yaptılar. 4x4 olan bu araba ile o günlerde dağlık arazilerde keşif için adliye mensuplarını ve seçim zamanlarında siyasilere rahatlıkla getirip götürdü.

Şoför ehliyetini çok çetin şartlarda aldığını dile getiren Tezgiden bütün hileli soruları cevapladığını söylüyor, 1928 model ahşap jantlı Dodge marka arabası ile bir süre taksicilik yaptı.

Kemal OKŞAR (1925-2013)

1942'de Malatya Hava Üssü'nde askerliğini bitirdikten sonra memlekete dönen Okşar evlenir ve 4 çocuk sahibi olur. Uzun süre Austin, BMC kamyonlarla nakliyecilik yaptı.

1945-1955 arası adliye önünde diğer birkaç taksici ile hakimleri keşfe götürme işlerinde çalıştı. Şoförler Cemiyeti'nde ve Ehliyet Komisyonu'nda uzun süre görev aldı.

Kemal Okşar-Ehliyet Komisyonu üyesi iken

ği, 5. Kolordu Emir Subayı, ve hukuk müşavirliği, İl genel meclisi ve Belediye Mec. Üyeliği, Afyon Baro Bşk. lığı ve TBMM VII. Dönem Afyonkarahisar mebusluğu (1943-46) yapmış aydın bir kişi idi.

O dönemin diğer mebusları; İsmail Hakkı Baltacıoğlu (*ilk Üniversite rektörü*), Ali Haydar Çerçel, Berç Keres-teciyan Türker, Mebrure Gönenç, Ali Çetinkaya, Ahmet Hamdi Selgil, Suat Yurtkoru, ve Ali Necmettin Taşkapılı.. (8 kişi)

Türk Ermenisi olan Berç Keres-teciyan Türker (1871-1949) 5-6-7. dönemler Afyon mebusu olarak kon-tenjandan (1935-46 arası) seçilmiş,

Beyaz Şeritli İstiklal madalyası sahibi biridir. 7 dil bilen Berç K. Türker, Kızılay'ın kurucu kadrosunda yer almış, Osmanlı Bank. İst. Merkez müdürlüğü, çeşitli büyük şir-ke-tlerin müşavirliğini yapmış, Atatürk'e çok yardım ve hizmet etmiş gerçek bir vatanseverdir. Türker soyadını bizzat Atatürk vermiştir.

Atatürk'ün bir ziyaretinde evinde davet tertipleyen Taşkapılı'ya ait çok ilginç bir anıyı paylaşmak isterim; henüz ben 8-10 yaşlarında çocukken (1949..51) bizim evde Hacı Ali dedemin meşhur gezeklerinin birinde din-lediğim yaşanmış bir anekdot; nakleden kişi o yılların zabıta amiri Hulusi Açıkgöz ya da Çete Bekir hoca (*Gü-müş*), veya zayıf ihtimalle müftü Hüseyin Bayık olabilir.

Sefa Kahvesinin yanındaki evde verilen akşam ye-meğinin sonunda, Paşa hazretleri esasen pek az yemek yediği ve ağırlıklı olarak masada memleket meseleleri üzerine sohbet edildiği için çatal ve bıçağını tabağın üzerine bırakarak kibar bir şekilde yemeğin çok leziz

olduğunu hanımefendiye te-şekkürlerinin iletilmesini rica edince, her Afyonlu gibi “..bu-yurun lütfen, Allah aşkına...” diye ısrara alışı olan Taşkapılı -ya da aileden birisi- heyecan-dan, “...n'arasın a paşam hiç-bir b.k yemediniz” deyince ortalık birden buz kesmiş, ama çok anlayışlı olan Atatürk, te-bessüm ederek maksadın “ka-rın doyurmaktan ziyade, hep birlikte sohbet” olduğu yolunda bir konuşmayla işi tatlıya bağ-lamış; bu tuhaf hadiseyi, yıllar sonra nakleden rahmetli İbra-

Sadıkbey Köyü'nde eski benzinlik

1955-1965 yıllarında Hükümet önünde (Oruçoğlu Kahvesi önü) önce Ford Taksi ile sonra Commer mini-büs ile dolmuşçuluk yaptı.

Hükümet Meydanı'na bakan eski kahvehanelerden biri de şimdiki PTT Bölge Başmüdürlüğü'nün bulundu-ğu köşede yeralan **Sefa Kırathanesi** idi.

Batısında, yolun karşısındaki köşede Alaca Ha-mam, karşısında Belediye Parkı, Mecidiye ve Gazlıgöl caddelerinin kesiştiği stratejik bir pozisyona sahip olan kahvenin üstünde oteli, arkasında da açık (*yazlık*) sine-ma vardı. Sahibi tanınmış ailelerden Taşkapılıoğlu Ali bey idi, evi de hemen bitişiğinde idi, daha sonra İstasyon caddesi üzerindeki konağı yaptırıp oraya taşındı. Kah-vehanenin bir özelliği de içinde bilardo masasının yer almasıdır. O günlere göre çok modern olan bu işletmeyi, otel ile beraber Şükrü **Buğa** çalıştırırdı.(telf. 1283)

Ali Taşkapılı (1895-1966) İst Ün. Hukuk Fak mezunu olup, Müdafaayı Hukuk Cemiyeti Afyon reisli-

Doğan Taksi-Mehmet Erçolak-1974

Rıfat Belge ve Valinin şoförü Ahmet Seçer (Kel Ahmet)

him Küçük Kurt'tan da dinlediğimde 65 yaşlarında idim.

Alaca Hamam ile Sefa Kahvesi arasından aşağıya inen yolun (*Gazlıgöl cad*) genişletilerek bulvar yapılması gündeme gelince kendi evi ve otelinin de tamamen yola gideceğini gören Taşkapılı'nın Ata'ya rica ederek plan değişikliği yaptırdığı söylenir. Zira karşıdaki Hamamın tarihi özelliği sebebiyle o taraftan istimlak edilemiyordu. Zayıf bir ihtimalle bu isteği yönünde işlem yapılmış olmalı ki seneler sonra; 1957 de PTT Başmüdürlüğü'nün temeli atılırken, o günkü imar planı dikkate alınarak yapıldığına göre pek te genişleme yapılmamış görünüyor. Ancak bugün bile hala daha, tarihi Alaca Hamam'ın önünden *-yaklaşık 10 m-* çekilerek caddenin genişletilmesi ve Hanönü Kahvelerinin önüne kadar yolun sol tarafının istimlak edilmesi gündemdedir..

Sefa Kahvesinin üzeri aynı adlı otel idi, arka tarafında açık yazlık sinema vardı. Bir süre işletilip bırakıldı, sanırım kaynakçı Ahmet usta kiralamıştı ya da makinist olarak görev yapıyordu.. (*1945-55 yılları*) Otelin hemen yanındaki bahçeden sinemaya geçilirdi; sağ tarafında Taşkapılı'nın evi, bitişğinde de Sarraf Tefik Büyükduman'ın 2 katlı yuvarlak cepheli köşe evi vardı; karşısında eski Belediye Binası vardı, ikisinin arasında yer alan sokaktan arka taraftaki hapishaneye geçilirdi. Tahir Oskay (*Mülazımoğlu*) nun müdür olduğu hapishane 3-4 binadan ibaret bir site halinde idi, onun da ön tarafında Şehir Kulübü yer alırdı.

Tekrar Hükümet Meydanı'nın doğu tarafına dönerssek karşı köşede, şimdiki Halk Bankasının olduğu yerde **Turan Kahvesi**, ya da **İmamoğlu Kahvesi**'ni görüyoruz.

Şoför Abdullah İmamoğlu tarafından işletilen kahve de tam köşeyi tutmuş, orta yuvarlağa bakan, biraz ufak bir kahve idi, zira İstasyona doğru alt tarafında Oruçoğlu'nun kahvesi vardı. İkisnin arasında ayakkabıcı Göbeloğlu, İmaret Camiine doğru da Kör

Faytoncular Taksi şoförlerini sıkıştırmaya başladılar

Son günlerde şehrimizde ve A'i birlik- süratle artan taksiler yüzünden taksi - fayton rekabeti gittikçe artmakta bu arada faytoncular taksi şoförlerini sıkıştırmaktadırlar

Bu cümleden olarak önce ki gün aşırı bir şekilde Alkol olan fayton sürücüsü Kâmil faytonun içerisinde bulunan Mehmet

ve A'i birlik- te, Doğan taksi durağından yolcu alıp hareket etmek üzere olan Zeki Kasıbalı'nın taksisinin önüne çıkarak şoför Zeki Kasıbalı'ya hakaret ettikten sonra bir sürü de tehdit savurmuşlardır. Taksi şoförünün şikâyeti üzerine yakalanan faytoncu ve arkadaşları yakalanarak adalete teslim edilmişlerdir.

Faytoncu-taksici kavgası-8 Haziran 1973

ÖZPNR

Şevki'nin (veya oğlu Münci'nin) mağazası vardı. Bu mağazada nalburiye türünde şeylerle birlikte her türlü musiki aletleri, bugünkü anlamda elektronik sayılabilecek nadir yedek parçalar satılırdı. Dükkan uzun ve derin olup, herşey bulunmasına rağmen, aradığını kolayca bulmak pek olası değildi.

Diğer 2 kahvenin aksine, Turan Kahvesi'nin önü ve yanı bahçeli idi.

İstasyon Caddesi başındaki bu kahveden sonra aşağıya doğru 2 bahçeli kahve daha yer alırdı; **Oruçoğlu** ve **Ferah Kahveleri**.

Oruçoğlu Kahvesi ile üstündeki Otel, uzun cepheli olup önünde çardaklı ve havuzlu bahçesi vardı. Arkasında önce yazlık, sonradan kapatılan Şafak Sineması Afyon'un en uzun soluklu sineması idi. Çarşamba tek seans, cumartesi günleri 14.30 - 17.30 seansları ile 20.30 suare gösterileri olurdu. Pazar günü ise aralıksız 11.00 den itibaren 5 film birden oynardı. Dolayısıyla bu kahvenin kış-yaz müşterisi eksik olmazdı. Otel müşterileri için lobi görevi yapan kahvenin müşteri yapısı, İstasyona gidecek memur ve yolcu takımı ile sinemaya giren-çıkanlar ve yazın ön bahçede oturup nargile içerek geçenleri seyreden havuzbaşı tiryakileri idi. Sinemada konser vermeye gelen sanatçılar da (*ki çok sık konser vb gösteriler olurdu*) haliyle bu otelde misafir edilirdi. 1952-55 yıllarında Zeki Müren, Hakkı Derman ve saz heyeti gelmişlerdi, Zeki Müren askerlik arkadaşı olan Naim Tiryakioğlu'na ziyarete gitmişti. Ahmet ve İsmail Oruç tarafından işletilen Otel-Sinema-Kahve gurubu 1979-80 tarihlerinde yıkılıp, altta pasaj halinde çarşısı (*AVM*) ve güneyden girişi olan koskoca otel yapıldı. (1982)

Ferah Kahvesi, Oruçoğlu gurubunun, İstasyona doğru hemen duvar bitişğinde idi, İbrahim Karayığit ve (*Naylon*) Kazım'ın çalıştırdığı bu kahvenin de özel

BİR ZAMANLAR AFYONKARAHİSAR ARŞİVİ

afyon76@gmail.com

Afyon'un ilk bayan sürücüsü Türkan Turunç

İlk bayan şoför-1965'te ehliyet aldı

müşterileri vardı, çoğunlukla lise öğrencileri gelirdi, 40-50 yaş gurubu daha oturaklı kişiler, kağıt oyunları için gelirlerdi, yani buranın müşterisi bekleme yapmaz oyun için gelirdi. Bunun da önünde taş kaplama küçük çardaklı bahçesi vardı ama havuzu yoktu. Bitişiginde Sağlamlar'a ait binada (şimdiki Bozcılar işh.) Foto

Eski Şoförler-Jet Hakkı Yarşı-Topal Nuri-Kesik Ahmet-Ömer Yarşı-1969

Remzi, matbaa ve üstte avukatlık büroları, daha aşağıda Kurtbaş Apartmanı ve köşede bisikletçi Ali Özteke'nin yeri vardı.

Daha da eskilere gidersek alt köşede önceleri bisikletçi Mehmet Erkoşar ve kardeşlerinin dükkanı olduğu, gene aynı bölgede **Anadolu Oteli ve Kiraathanesi** (Kel Hüseyin'in Kahve, şimdiki yola verev çıkıntı yaptığı için istimlake uğramış), daha yukarısında **Merkez Kiraathanesi** yer almış. Türkeli'nde yayınlanan Osman Çizmeciler'in anı-

larından bunları öğreniyoruz. Gene aynı yazıda 1925-35 yıllarında, Merkez Kiraathanesi'nden yukarıda -iç tarafta- bir demirci ustasının kağıt tekerlerine çember yapıp taktığı ocak bulunduğu; Oruç'ların bölgesinde de onlara ait bir fırın ve köşede-şimdiki bankaya doğru- berber dükkanı olduğu belirtiliyor.

Her iki kahvenin önünde zamanla yerleri değişen taksi durakları yer almıştır. 1970 başlarında yerli arabaların çıkmasıyla, özellikle Murat 124 filoları Afyon'da da boy göstermeye başladı, Emek Oteli'nin önü, Basın caddesi, İmaret tarafı, Kadınana İlkokul civarı, Başmüdürlük önü, PTT ara sokağı gibi yerlerde yavaş-yavaş faytonların yerini taksiler aldı...

Şoförlerin eski raconları da kalmadı, ehliyet kursları açılınca, kadınlar da hevesle ehliyete koştular¹. Her ne kadar o yıllarda bir araba almak için parasını yatırıp bir yıl kadar bekleniyorsa da sonuçta motorize olup çıktık. Faytonlar süratle eridi, Ege tarafından, Aydın-İzmir gibi yerlerden gelip toplayıp götürdüler faytonları; yalnızca parkın köşesinde Cumhuriyet Kahvesi'nin karşısında okul arkadaşım Galle (Muharrem Gavrı), uzunca bir süre daha turistik amaçla direndiyse de sonunda O da kayboldu gitti, her şey gibi tarih oldu. Klasik kahvelerin yerini de Cafe ler aldı..

Tabii aslında "gönül ne kahve ister ne kahvehane, gönül muhabbet ister, kahve bahane..!"

Katkıda bulunan dostlarıma teşekkürlerimle;

Agah Bıyıkoglu, Ziya Arsoy, Orhan ve Meral Kol-daş, İbrahim Büyüksağış, Mehmet Belge, İsmail Yücedağ, Senih Bayık ve her zamanki gibi arşiv takviyesiyle Hasan Özpnar.

¹ Editörün notu: Afyonkarahisar'ın bilinen ilk bayan şoförü Türkan Turunç'tur. 1965 yılında ehliyet almıştır. Vefatı--2017

(BİR ORMAN MÜHENDİSİNİN ANILARI)

BENİM AFYON'UM

HİLMİ GÜRDAL

İki senem dolmamıştı daha!

Mesleğimin yarısında, İşletme müdürlüğümünden sonra büyük bir özlemle geldiğim Antalya'da!

Isıtmamıştı sırtımı güneşi, yüzmemiştim denizinde doya doya. Yeni yeni alışıyordu çocuklarım, yeni formlarıyla yeni okullarına, yeni öğretmenlerine. Oturmamıştı eşimiz dostumuz yeni lojmanımızda. Borçla aldığımız yeni koltuklarımıza.

Herkesten kıskandığım (daha kimsenin eli değmemiş) Kurşunlu Şelalesi Tabiat Parkı düzenlemesi gibi bir işim vardı üstümde, Termessos ve Köprülü Kanyon müdürlüklerinden başka. Hiç acelem yoktu bu sefer hiç birine. Nasıl olsa içime sindire sindire uğraşırdım hep-siyle. 9. köyden kovulduktan sonra.

(Nasılsa o güne kadar İşletmecilikte şeflikten müdürlüğe

Dört bi yanını gezdirmişlerdi memleketin!...)

Kimine eğri gelmişti kaşım, kimine dilim sivri.

(Politikacılarla başka çıkarıcıların

Ellerini çekmediği mesleğimde)

-İki senem dolmadan bir yerde -,

Herkesin keyfince yerimden söküp söküp istedikleri yere diktikleri fidan gibiydim.

“Artık 12 Eylül gibi bir düzende bari o kadar acele-

ci davranmazlardı!..”

...derken.

Görürverdim iş bitimine doğru karşıımızdaki bina-dan 3-4 kişilik gurubumuza yaklaşan -gözleri üzerimde-ki görevliyi. Yine elinde o şom ağızlı suratsız sarı bir zarfla.

Bir anda zarftan fazla sarardığımı hissettim benzi-min “Kim bilir bu sefer memleketin hangi köşesineydi marş marşları”?!...

Düşüncesiyle soğuk terler içinde açtığım zarfımın o kadar kelimesi içinde -nanik yapar gibi -ilişti gözüme ‘ Afyon’ yazısı.

Sanki hazırda yanımda teselli mangası. Başlarında mesleğimin başından beri amirliğini üstümünden esirge-meyen güzel insan (Kendisine hiç bir zaman rahmetli deymediğim) Vefa Altınçekiç!...

-Hade ondan önceki tayinler elle gelen düğün bay-ramdı- buna ne mazeretim olabilirdi aileme?

Tek ümidim yerinden ayrıl-mak istemediğini duyduğum mes-lektaşım.

Telefonlar ettim. Raporlar aldım -ona yardım için- kâr etme-di!...

Ve bir gün Afyon üstü Antalya'ya gelen mesleğimin en örfü genel müdürü Ömer Özen (raporumun içinden) derdest yol-ladı beni güneyden en yakın kom-şum Afyon'a. Kaçamadığım yaz-gımı anlatabilmek adına

Kocatepeden Afyon ovasına bakış

Müze Müdürü Ahmet Topbaş ve Hilmi Gürdal

Eski mısralarıma sığınıyorum.

CUMHURİYETİN MAYASI

Ellili yılların başında

50 haneli dağ başı köyümde bile tutmuştu cumhuriyetin mayası

Herkesin okuma sevdası kadardı çevresindeki itibarı

Tanımadığımız çocukların başarıları konuşulurdu kahvelerimizde, sofralarımızda.

Bende on yaşında

Elimde süt dişimle ayrılmıştım evimden

O yıllardan aklımdadır babaların oğullarına

“Göğneğimi satar okuturum “lafları

.....

İki senelik misafiriydim

İki saatlik kazamızdaki

Beş çocuklu halamın bir sofalı iki gözlü evinin

Farkındaydım yerimin

Lütuf gibi gelirdi o yüzden

Herkesin sıradan davranışları!..

PARASIZ YATILI

Erken yüklemiştik babamla

Köyden getirdiğimiz yükümüzü

Beni ilk defa liseme götürecekt.

Isparta otobüsüne

Kazara uğradığımız kazamızın pazarında

Üç okka balla değişdik

Eski bir arkadaşından

İstanbul'un gözde liselerinde

birini

Parasız yatılı kazandığım

müjdesini

...

Doğru müdürümüzün yanında aldık soluğu

Öyle ya: bulursa O bulurdu:”

Daha yakın bir yerin

Mesela dibimizdeki Afyon İli'nin

okuluna çevirmenin bir çaresini

Anlatamam neler işittiğimizi

...

Düdüğünün sesinden belliydi

Trenin önemli bir yere geldiği

Tren gibi soluyordu ağızlarından

burunlarından istasyondakiler

Hâlâ burnumda tüter

korkumdan bir türlü inip

içemediğim o salep dedikleri

Orasıymış meğer müdürümüze

yalvar yakar olduğumuz yer.

....

Afyon Belediyesi'nin Park Bahçeler Müdürlüğü'ne götürdü ilk taksici. Çok paralar ödedim değişik zaman'larda onlara-adımızın BAŞKOMUTAN TARİHİ MİLLÎ PARKI MÜDÜRLÜĞÜ olduğunu öğrene kadar.

Orman işletmesinin bitişindeki kardeş kuruluşumuz Orköy'e ait bir binanın 1. katındaydı yerimiz. Bir masalı, üç sandalyeli bir müdür odası. Bir güler yüzlü şefimiz, bir kâtibimiz, bir şoförümüz bir traktörümüz ve birde çok sevdiğim -yumruk kadar -cipimiz vardı.

Kimse yoktu herhangi bir şeyi teslim tenezzül eden.

Açık çekmecede beni bekleyen bir mühürden gayri.

Bir kişilik misafir yatacak yeri yoktu - yıllardır yerli müdürleriyle idare edilen -

koca orman işletmesinin.

Makamına, geliş saatine göre seriyordu herkes yatağını

(Erken gelen müdürün odasını mesela!)

(Tarihi okul kitaplarında kalan biri olarak)Biliyordum

Tarihi tarifsiz acılarıyla içine yaz-

Büyük Taarruz Şehitliği

mış Gazi bir yerdeki görevimin zorluğunu.

Hem kendim hem meslektaşlarım adına üstlendirilen görevimde hata payımın olmadığı!..Bu yüzden başımın üstünde yeri vardı ulaşabildiğim her bilgi sahibinin .

Bana uzanan her elin!..

Hızır gibi yetiştirdi Afyon'un çok daldaki bilge kahramanı -müze müdürü -sevgili dostum herkesin Ahmet Topbaş abisi. Fikirler verir, yerlerinde gezdirdi Afyon'un geçmişini. Başından eksik olmazdı malzemelerini müzede sakladığı siper kazılarımızın.

(Dokuz senelik hizmetimde hiç kötüsüne rastlamadım Afyon'lu hemşehrilerimin. Gerek şahsımla, gerek devletin işlerinde 'para pul düşünmeden -güler yüzlü yardımlarını yaklaşımlarını gördüm herbirinin.)

Bir Erdoğan Emre'si vardı -estetik uzmanı- mimarı.

Bir Tuncer Kurşun'u-su gibi berrak, güler yüzlü su uzmanı .Veli Cengiz'i gibi- saymakla bitmeyecek-hepsi birbirinden güzel, hepsi birbirinden özverili!.. dostları.

Aynı yazıyı gönderdim tüm elçiliklere. 'Ülkelerindeki milli parklarla ilgili kitap ve benzeri bilgiler' istedim.

Kolay unutmam Norveç'in cevabını;

"Milli parklarımızı insan baskısından korumak için reklâm yapmıyoruz. Eskiden basılmış kitaplarımızdan gündertiyoruz" diyorlardı.

Ne bulursam getirdim. Köylerden, muharebe meydanlarından -ilerde düşündüğüm müzemiz için.

Bunlardan çoğunun patlamamış top mermileri olduğunu gören generalimiz hepsini imha ettirdi. Banada "geçmiş olsun!" deyip. (Bu pimi çekilmiş her an patlamaya hazır bombalar için)!..

Gönlümdeki o kutsal Kocatepe'yi ziyaretle başladım işime. Sanki Bahattin adlı bir generalin çiftliğine gidiyor gibiydim.

(Emeği geçmiş olmalıki bir yerlere) Adını kazıtmış yol boyu, bol bulduğu Afyon'un kaymak mermerlerine. Büyük bir zevkle toplattım hepsini.

Ayrı bir hayal kırıklığı yaşadım,

-Köyümden tanıştığım ahatlarla, alıçlarla karşılandığım -o mübarek tepede.

Zira yelleri esiyordu

(gecelerin içinden binbir zahmetle oralara çıkan)

O eli çenesindeki şayak kalpaklı güneşin şafaktan önce ayaklarını öpen taşların kayaların yerlerinde kesilmiş. Kurban edilmişti. Sadece Kenan Evren'in bir kerecik asfalt kaplama helikopter pistiyle, yılda birkaç saatlik

Vefa Altınçekiç

Tuncer Kurşun

Erdoğan Emre

kutlamaların rahatlığına (Üstelik hemen 50 metre kadar altında bu işlere uygun yer varken)

Sevindirdiğinden fazla üzdü tepenin elektriği.

Zira; Getirdiğinden fazla götürmüş gibiydi o kutsal yerin o günlerdeki tarihi heybetini. Çıkıp oturmuştu her şeyin üzerine o ucube trafolu demir direği. Bağırıyordu âdeta "Beni en az iki direk geriden toprak altına alın" diye!..

Geldiğim günlerde yapımına başlanmış KOCATEPE, BELENTEPE TINAZTEPE, Serban yolu o yıl içinde Damlalı Boğazı'nın güneyinde Antalya yoluna bağlanmış, sonraki yıllarda da bu yolun ortalarında -piknik alanı olarak ayrılmış- pınarın yanından Tınaztepe'nin tepesine,

(ve Tınaztepe yerleşim yerine)

Ve ayrıca Damlalı Boğaz'ı sırtından da ÇİĞİLTEPE ye,

Küçük Kalecik üzerinden bir yolla da ERKMEN TEPE ve civarına ulaşım sağlanmıştı.

Ve böylece 70 yıl sonra ilk kez tanıştı torunları.-O güne kadar içlerinden, önlerinden bilmeden gelip geçtiği - dedelerinin kanlarıyla sulanmış o bağı düşman siperleriyle yaralı kutsal tepelerle.

Gerek görevimde, gerek emekliliğimde yüzlerce kişilik guruplar götürdüm otobüslerle.

Kendiliğinden gelmiş yerli, gurbetçi aileler gördüm üstlerinde. Görmedim onurlu geçmişinin hatıraları önünde gururla, heyecanla, ağlamaklı, yaşlı gözlerle dönmeyen. Bende aynı heyecanı yaşadım her seferinde. O sıcaklarda -boşken çıkmakta zorlandığım -o kartal yuvası korunaklı, her Avrupalı ülkenin markasını taşıyan konserve kutuları, kırılmış kahve fincanları serpili köstek yuvası hendeklerde..

Şaşırsın kalırdım.

Bir tarafta; gitmemek üzere gelen Haçlı beslemesi koçbaşı Yunan ordusu, karşısında; midesi kavrulmuş buğday, ayağı yırtık çarık ve fakat kendi. Yurdunda asil kanlı, en yüce Başkomutanından erine ölümüne !!

"Geldikleri gibi gitmenin" yolunu göstermeye yeminli nasırlı ellerin Türklük ruhuna!....

Oralardan kuşbakışı görülüyordu Zafer hattını karşıdan gören bütün yolların kesiştiği Akören TANITIM MERKEZİNİN önemi.

Hiç saygıda kusur etmem, bir sözüme mülkiyetle-

Yzb. Agah Şehitliği

rindeki o yeri hizmetimize devreden özverili köylülerimize Afyon'dan Ankara'ya herkesin yardımını gördüm orada. Balmahmut'ta da görmüştüm aynı ilgiyi. Hem her türlü hizmeti hak eden Afyonun piknik yeri ihtiyacı, hem yerel ürünlerinin yerlerinde pazarlanma fırsatı, hemde Kurtuluş Savaşı tarihimizin ziyaretçilere daha kolay sunulabileceği bu yerin projelerini bizzat kendim hazırlayıp geliştirdim.

Toprak altındaydı elektrik, su, wc gibi tesislerin tamamı. Duvarından oturma yerlerine kadar örnek olunacak titizlikte yapılmalarına özen gösterildi tesislerin herbirine. Tanrıda yüzümü kara çıkarmadı. İlgili kuruluşların "su çıkmaz" dediği yerden su verdi saniyede 40 litre.

Andezit kayalar oyularak dikildi önemli bitkiler.

(STFA firmasının yardımlarıyla kazıldı) su ve elektrik hatları. Taşıma toprakla yeşillendirildi tamamı.

-Çocuklarımızın doğa sevgisine yardımcı olabilmek adına -göz alıcı bitkilerle düzenlenmesine gayret gösterildi peyzajının. O günkü şartlarla elle sökülüp taşındı ve hepsi tutturuldu 40 -50 yaşlarında çok kıymetli endemik bitkiler.

-Amatör spor imkânı veren-hepsi standart ölçülü çim futbol tenis voleybol ve basketbol sahaları, koşu yolu yapıldı.

Ve (ilerde önünde bir küçük gölet yapılabilecek şekilde) milletin hizmetine sunuldu.

Ve ne yazıkki sonradan buraların tamamının-gayesi dışında-hor kullanımlarla ziyan edildiğini gördüm. İçim yana yana!

Sayın mimar Erdoğan Emre'nin o eşi olmayan binası içindeki (Atamızın 1/1 ölçekli vitrayları dahil) herşeyi talan edildi .

Herkesin gözleri önünde !...

Geldiğim günlerde içinde Emniyet Müdürlüğünün oturduğu bir bina vardı. Şimdiki

ZAFER MÜZESİ !.

Emniyetin boşaltmasıyla uğraştım uzun zaman.

(Afyon gönüllüsü sayın Erdoğan Emre'nin eski görünüşüne göre çizimini yaptığı) o taş yapının güçlendirilmesini ,yapımını Bayındırlık müdürlüğü üstlendi..

Maketini kendim yaptım.

Ressam öğretmen arkadaşşıma (Ertuğrul Saraç) yaptırdım tablolarını. Tapusunuda millî parklara alarak (şimdilik) kurtardım sayılır. Cumhuriyetin temellerinden birinin yıkımını Kötü niyetli ellerinden!..

Geldiğim günlerde şâir bir valisi vardı Afyon'un. Ercan Belen adında. Ömer Kaplıcaları sevdalısı. Bana yaptırmıştı peyzajını. (Lâf aramızda yazılı bir takdimnamesini saklarım hâlâ.)

Bir valisi daha vardı Afyon'muzun. Hüsnü Tuğlu'su, o da azarlamıştı beni Koordinasyon toplantısında.

"Önlem alınsın "istemıştim çok sevdiğim Eber Gölü'nün sularına. "Kuş yuvaları var" demiştim. "Herşey bitti kuşa kurda mı kaldık?!" demişti.

Zevkti ayrıca benim için. Elimin değdiği yerde Afyon'a hizmet.

Severek yapmıştim o zamanki Şuhut yolu üstündeki yüksek okulun peyzajını. Vali Konağı'nda ve daha birçok yerde emeği vardır elimin.

Sergiler açtım meslek adına. İstanbul'da, Eskişehir'de, Kütahya'da defalarca en iyi salonlarda hep en iyi dereceli.

Hem şehrin görünümü, hem iklimi, hem ışığın yumuşatılması, hem aralarına dikeceğim bademliğin kalan ömrü açısından-önemli gördüğüm ilk işlerimdendi Hıdırlığa tüplü sedir takviyesi.

Aynı şekilde Erkmen'in üstündeki doğal kestanelikleride (yine sonunda köylülere dağıtmak ve sahiplen-dirmek gayesiyle) İzmir yoluna kadar uzatmıştim. (Her ikisinde de başarılı olana kadar devamda fayda olduğu kanısındayım.)

Elbirlik çalıştık milli parkın ve çevresinin yeşillendirilmesinde. Mesleğimizin diğer kardeş birimleri ağaçlandırma ve işletme müdürlükleriyle.

Birde:

Günden güne sayıları azalan gazilerimiz. O günleri yaşamış büyüklerimiz vardı. Onları götürürdüm muharebeye katıldıkları yerlere. Bıraksan İzmir'e kadar gidecek heyecanları vardı çoğunun.

Eynesil'li, Tevfik Gül vardı “Düşmanın bıraktığı mataralar zehirli diye duyduk. İçtim ölmedim”diyordu. Oğuz Dayı vardı. “Dumlupınarlı” Tavuklarımız bile farklı korkardı düşmandan” diyordu.

Bir yandan ödemeye çalışırken borcumuzu! Bizlerinde alacağı birikti aslında Afyon'un O lezzetli lokantalarında.

Kim neresinden neresine gitse bir zamanlar memleketin, o yol geçen hanıydı mecburen içinden geçeceği ve bizlerinde lezzetleri ünlü lokantalarının önleriydi âmirlerine “hatırlarını çiğnetmemek “için (!) bekleyeceği yerler.

Telefonlar edilirdi tenbihli.

Seslerinden tanırdık herbirini. Âmirlerimizin bu işlerle görevli özel kalem ilgilerini. Hiç kaçırır olmazdı randevu saatini. Üzmezlerdi işimizi gücümüzü sorup.

(Dertleri değildi zaten Hem bilmedikleri şeylerle küçültemezlerdi kendilerini. Dürbünle ağaçlama sahalarında yeni dikilen fidanları denetleyenleri gördü gözlerim.

Vilayettense telefon. Değişirdi işin rengi. O zaman bakanlardan olurdu en azından il sınırında karşılanacak kişi. Belli ki ondada konvoyun kalabalığı güldürürdü büyüklerimizin yüzünü. Artık kimin üstüne nasipsek o gün -Yenir içilir gün boyu “Yağma Hasan”ın böreği “kimse sormazdı dilinden dudağına “Nerdendir bu değirmeni suyu?”

Çok tekliflerim oldu. Söyleyebileceğim ilgilere.”En az 20 kişilik iyi giyimi- hazırda bekletilen bir karşılama timi için. “Hem bizler geri kalmazdık işlerimizden. Hem kurtulunurdu her birimize ayrı ayrı telefon zahmetlerinden!” diye!...

DUMLUPINAR BÖLÜMÜ'nde de aynı anlayışla yapmaya çalıştım işlerimi. Geldiğim günlerde beton direkleri dikilmeye başlanan Zafertepe kompleksinin elektrik hatlarını toprak altına aldurdım. Hiç zorlanmadan.

Yıldırım Kemal ve Şekip Yüzbaşı Şehitlikleri'nin ihâatalarını, gömme su depolarını, peyzaj düzenleme-

Zafertepe Anıtı

lerini, çimlendirmelerini, Şehit Sancaktar Mehmetçik Abidesi'nin ve özellikle kıraç bir tepeye terkedilmiş gibi duran Zafertepe Abidesi'nin çevre düzenlemelerini (çektiğim toprak ve 700 metre ötedeki Çalköy Göleti'nden gömme deposuna su pompalayıp) çimlendirmelerini, aynalı sazan yetiştirdiğim Çalköy Göleti çevresinin güneybirlik alan düzenlemesini gömme tesisleriyle tamamladım.

Kültür bakanlığının yapımını gerçekleştirdiği Türbe Tepe'deki şehitliğin peyzajıyla, Dumlupınar Anıtı çevresinin peyzajlarını ve ayrıca ilçe merkezinde yıkılmış yerine (İstanbulda ziyaret edip iznini alarak, projesini yine sayın Erdoğan Emre'nin yaptığı) eski toprak damlı karargâh binasının temelini attım.

Çok kıymetli türlerden oluşan ormanda kesimi yasaklayan plânlar yaptım.

Ne yazık ki arkamdan avuç içi kadar o ormandan kutsal savaşımızın kalan son şahitleri ağaçların kesildiğini duydum.

“Yaptım. Getirdim. Götürdüm” Lâflarıyla;

Atalarımın kanlarıyla ilgili böyle kutsal bir görev üstünden “Ben!...” merkezli övündüğüm sanılmasın. (Başta da belirttiğim gibi müdürlüğümüz her kademedenden en çok bir kişiydi zaten).

Şans eseri bana düşen öyle kutsal bir görevde yine şehitlerimizin bıraktıkları rahatlık içinde, yine milletin dışından tırnağından arttırdığı paralarıyla yapabildiklerimdir sadece Övündüklerim.

Kendi eksikimdir.

Hatamdır yapamadıklarım!...

26 Ağustos Tabiat Parkı

"BOLVADİNLİ MEHMET SİNAN BEYİN HARP HATIRALARI" ADLI ESERİNE DAİR BİR İNCELEME

Hazırlayan: HİKMET ÖZDEMİR

KİTAP TANITIMI

1.BÖLÜM

Kitabın Adı : BOLVADİNLİ MEHMET SİNAN BEYİN HARP HATIRALARI

(Bolvadinli Mehmet Sinan Beyin Harp Hatıraları)

Editör: Özlem Çekmece

2. BÖLÜM

Yayına Hazırlayanlar: Servet Avşar, Hasan Babacan, Muharrem Bayar

1.Basım : Haziran 2011

ISBN: 978-605-360-313-9

Sertifika No: 16053

İş Bankası Kültür Yayınları Tel: (212)2523991'e posta: www.iskulttur.com.tr

Kitabın Bazı Özellikleri: 13.5x19,5

İkinci hamur kağıt baskı, 239 sayfa,renkli kapak.

Kendine ait bir, birkaç savaş alanı olan toplam 11 fotoğraf ve 10 sayfaları Osmanlıca yazılarının fotokopisi, kitabın sonunda 7 sayfalık dizin bölümünden oluşmaktadır.

3.BÖLÜM

İÇİNDEKİLER LİSTESİ (V.Sayfa) 29

Bölüm Başlıklarının adı.

SUNUŞ: VII.XI. Sayfalar, Mülazım Mehmet Özgen'in Hayatı.

KONULARIN ANLATIMI : 1.-220.Sayfalar.

EKLER: 220.232.Sayfalar

DİZİN : 233.239. Sayfalar

4.BÖLÜM

Romanın Kahramanları

Baş kahraman: Mehmet Özgen (Türk topçu subayı)

Diğer kahramanlar Salih Bey(İstihkam Subayı

Hamdi Bey (Harbiyeden subay arkadaşı)

Mehmet Ali bey (Arapça topçu subay

Kastamonulu Raşit Çavuş, Ali Çavuş

Yüzbaşı Yusuf Bey

Adı Geçen Kişiler:

Kazım Karabekir Paşa (Şark kuvvetleri Ordu Komutanı)

Ali İhsan Paşa (Kolordu Komutanı)

Mustafa Kemal Paşa (Bati Cephesi Komutanı)

Halid Paşa Onikinci Tümen Komutanı)

İsmail Hakkı Bey (Grup Komutanı)

Kurmay başkanı, diğer Komutanlar.

Romanda Geçen Sivil Vatandaşlar: Van valise

Cevdet Bey

Hatıratı Adı Geçen Ağalar: Şeyh Abdürrezzak Ağa, Mirza Ağa, Ebu Talip Ağa, Şeyh Hüseyin Ağa, Şeyh Ebul Hasan Ağa, Hacı Sadık Ağa, Şeyh Ömer, Seyyid Taha

Simko Aşiret Reisi Serdar İsmail Ağa ve eşi Muteber Hanım.

Diğerleri: İngilizler, Araplar ve Ermeni halkı ile diğer vatandaşlar

Yerleşimleri: Bolvadin, Kars, Sarıkamış, Erzurum, Selim Köyü, Ebu Garare (İran), Kirmanşah, Savaş bulak, Erivan, Van.

5.BÖLÜM

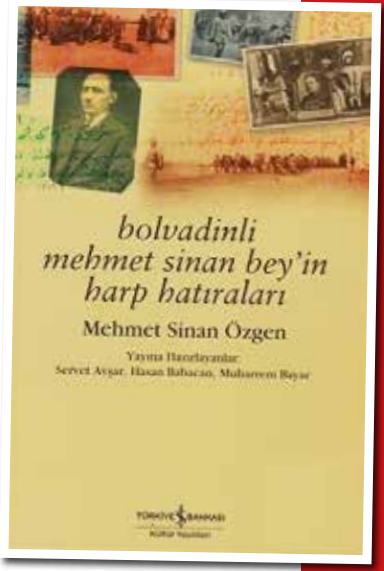
KİTAPIN GİRİŞ BÖLÜMÜ

Yayına Hazırlayanlar: Servet Avşar, Hasan Babacan, Muharrem Bayar

Kitabın yazarı tarafından yazılan Osmanlıca metni yukarıda sözü edilen bu üç kişinin bugünkü Türkçemiz ile hazırladığı "Bolvadinli Mehmet Sinan Bey'in Harp Hatıraları." adlı eseri hakkında bir tanıtım yazısını siz okuyucularıma yazma ihtiyacını hissettim.

Kitabın ilk sayfalarında şu şekilde bir giriş bölümü yapılmış:

Bolvadinli Mülazım Mehmed Sinan Özgen (1890-1956) Yıllarında yaşamış bir Türk subayıdır. Bolvadin Kaymaz Mahallesindeki Mahmud Efendi mahalle mektebinde ilköğrenimini tamamladıktan sonra, Afyon'da Karahisar'ı Muallim Mektebini 1910 yılında bitirdi. Afyon'un çeşitli köylerinde öğretmenlik yaptı. Birinci Dünya Savaşı çıkınca topçu subayı olarak silah altına alındı. İstanbul'daki görevinden sonra, 1915 yılında Çanakkale Savaşına katılır. Bu hatıratında katıldığı savaş cephelerindeki yaşadıklarını kaleme almış. Kendisinden kalan bu hatıralar metinleri ele geçince, üç araştırmacı tarafından bugünkü Türkçe'ye çevrilerek Türk Edebiyatına kazandırılmıştır.

6.BÖLÜM

Kitabın Özeti (Yazarın kendi ağzından)

“O günlerde doğu ve batı taraflarında zorluk yaşayan orduların durumunu kavrayan müttefikler, Cihan Harbi’nden galip gelebilmek için Türklerin en zayıf olarak tahmin ettiği Çanakkale Boğazı’na bir hamle yaparak saldırıda bulundular. Çünkü Enver Paşa’nın yaptığı Sarıkamış hareketi ile Cemal Paşa’nın Süveyş Kanalı üzerine yönlendirdiği taarruz hareketi sonunda ortaya çıkan zaafiyetten faydalanmak istemişlerdi. Müttefiklerin donanması, İstanbul’u işgal etmek ve Türkleri harb dışı bırakmak için 18 Mart 1915 günü, taarruza geçti.”

“Bütün Marmara kıyıları Türk topçular vasıtasıyla donatılmıştı. Yamaçta bekleyen Türk toplarının ateşlenmesiyle Düşman donanması perişan olmuş, kaçabilenler kaybolmuştu.”

“Cepheninin durumu feci idi. Çanakkale’de birçok harp malzemesi eksik olduğu halde; Türk ordusu, diş diş süngü savaşı sonunda, düşmanı pes ettirmiştir. Anafartalar ve Sebdülbahir mıntıkasında, akla ve hayale sığmayan her çeşit düşman hareketi, Mehmetçiğin verdiği ağır zayıyat karşılığı da olsa-karşı hareketlerle önlenmiş ve durdurulmuştu.”

“Birinci kolordu komutanı tarafından İstanbul’a göreve gönderildik. Oradan, Almanların gönderdiği 4000 esiri, tren yoluyla Araplar ve Alman askerlerle birlikte Bağdat’a vardık.”

“O anda, İran sınırındaki farklı Türk lehçesiyle konuşulan Hanikin şehrinde, Ruslar ile Osmanlı kordusu karşılaşınca, Ruslar büyük bir hezimete uğrayarak geri çekilmişlerdi. Çünkü Türk erlerin tüm ihtiyaçları karşılanıyor, komutanlar da değişik taktikler uygulayarak savaşta üstünlük kazanıyordu.”

“İngilizler Ruslarla birleşerek bizim orduyu sarmışlardı. İngiliz ordusunun bir kısmının Kızılhaç çadırlarında gizlendiklerini gören Kolordu komutanı Ali İhsan Paşa, çadırları ateş altına aldırma emrini vererek bu hileyi bozmuştu.”

“Bu arada Ruslara yardım eden Ermenilerin durumunu, meclisi mebusan vekillerinin incelemesi sonunda, tehcirlerine karar verilmişti. Hatta tehcir sadece Ermenilere değil; Rumlara da uygulansaydı, sonradan ortaya çıkan durumlarda, Rum-Türk problemleri olmazdı. (Hepsi de Anadolu’da erirdi.)”

“Bu sırada İngiliz kuvvetleri orduyu arkadan çevrince, Ali İhsan Paşa, zayıyat verilecek de olsa ablukayı yarararak geri çekilmeyi emrediyordu. Ama grup komutanı İsmail Hakkı beyin pasif kalmasıyla ordu, Kafkas tümeniyle buluşmadan, İngiliz düşmanı yoğun kuşatmasına dayanamadığımızdan, biz esir olmuştuk (29 Ekim 1918.)”

“Ali İhsan Paşa da mütarekeyi imzalayınca, İn-

gilizler, Musul’a Türk bayrağı yerine İngilizlerin haçlı bayrağını dikmişlerdi. Mustafa Kemal’in ordusunun bir kısmı düşmana teslim olmuş, ordu dağıtılmıştı. Birinci Dünya Savaşı sona ermişti. Mondros Mütarekesi şartları kabul edilerek, Vahdettin tarafından gönderilen heyet, Sevr anlaşmasını imzalamıştı. Esirlerin içinde ben de Tikrit’e sevk edilmişim. Üç gün deniz yolculuğundan sonra Dekovil denen esir kampına getirildik. Esir kampında, İngilizler ve Ermeni subayları yoklama alıyorlardı. İçimizden, duruma tepki gösterip direnenler de göğüslerine; ‘Ya hürriyet! Ya ölüm!’ yazarak, göğüslerini açıp ortalarda cesurca dolaşıyorlardı.”

“Harbiye’den arkadaşım Hamdi bey ile bu esir kampından firar etmeye karar vermiştik. Kastamonulu Raşit Çavuş bize kaçış planı yaptı: İkimizi de hasta edip revire kaldırılmamızı sağlayıp hastahaneye kaldırılacaktık. Sonra da bir fırsatını bulup kaçacaktık. Yanımıza ,İspartalı Salih’ı da alarak; iyi Arapça bilen Topçu Mehmet Ali ve Ali Çavuş’dan yardım istiyerek birlikte kaçacaktık. Kaçmak için gönüllü askerlerle birlikte gün ağarmak üzereyken, hastahanenin arkasındaki ıssız araziden kaçmıştık.”

“Hurmaliği geçip çöle doğru yönelerek, arkamıza bakmadan kaçmaya devam ediyorduk. Sekiz on kilometre yürüyünce, bir nehirin kenarına varmıştık. Gün ağarınca nehirin kenarındaki kayık sahibi bir Arap’a para verince, bizi sandalıyla ırmağın üzerinden karşı kıyıya indirdi. Arap bize Şeyh Abdürrezzak’ın yanına gidersek bizi misafir edebileceğini söyledi. Orada bir gün kıldık. Yanımıza verdiği rehber ile Ebu Talip’in yanına varmıştık. Elinde getirdikleri mektubu Şeyh Hüseyin’e vererek getirdiklerini de teslim edeceğini söylediler. Develere para karşılığında binerek, yolculuk yapmaya çalışıyorduk. Bu saygıdeğer ve iyilik sahibi Şeyh Ebu Talibin elini öperek ayrıldık. Bu çöl sıcağından, çok perişan vaziyette yerlere serilmişken; kadınlı erkekli bir kafileden gelen genç hanmlar, ellerinde ayanlar getirip bize içiriyorlar, bir de yüzümüzü yıkıyorlardı. Biz bu duruma, hayret etmiştik. İki yıl önce, bir Türk erinin karnını diri diri yarararak altın arayan Araplar yerine, bizden hiç bir menfaat beklemeden iyilik yapanlar da Araplardı. Şu var ki Osmanlı devleti hakanlarından Abdülhamid’in onlara yaptıkları iyilikleri hiç unutmadıklarını söylediklerinden anlaşılıyordu. Herhalde bize bu yüzden iyi davrandıkları fikrine varmışım. Sonunda 23 saat süren çöl yolculuğumuz bitmiş, Şeyh Hüseyin’in çadırına varmış, bize hazırladığı sofradan çok iyi doymuş olarak kalkmıştık. Bizim kılavuz, Şeyh Talip’in gönderdiği on koyunu, Şeyh Hüseyin’e teslim etmişti.”

“Şeyh Hüseyin, bizi kılavuzu Câsim’a emanet ederek yola çıkmamıza yardım ederek, yedi günlük yorucu bir yolculuktan sonra Huvayza’ya gelmiştik. Kılavuzumuz, bizi, Arap-Acemlerin bir arada, barış içinde yaşayan otuz kırk hanelik bir kasabada oturan

Şeyh Ebul Hasan'ın evine götürdü. Sabahleyin cömert bir sofra ile ağırlandı. Yola çıktıktan iki gün sonra, önümüze çıkan bedevilerle kavga ettik. Başta Arapça bilen Mehmet Ali'yi sonra hepimizi soymuşlardı. Böylece çırlıçıplak kalsak da, İngilizlerle karşılaşmak için Kölemen aşiretinin yanına varmıştık. Onlar da yoksul oldukları halde, bizi ellerinden geldiğince giydirmişlerdi. On üç, on dört gün yürüyerek ayaklarımızın tabanları patlamıştı. Yavaş yürüyüşümüze sabredemeyen erler, "Biz sizden ayrılıyor, başımızın çaresine bakarız." diye ayrıldılar. Ama sonunda Erzurum'a bizden sonra gelmişlerdi."

Acem Topraklarında olduğumuzdan, biz gibi Sunnile-ri sevmeyenlerden adlarımızı değiştirmeyi uygun bulduk. 'Salih beyin adı; Gulam Rıza, benim adım da Seyyid Mirza olsun,' dedik. Ebu Garare denilen yere gelmiştik."

Ebu Garare'den on gün sonra, Kirmanşah civarına gelmiştik. Orada İngilizlerin bulunması bizim için önemli değildi, ama dostumuz Mirza'yı bulup onda kalmak istiyorduk.

Dostumuz Mirza'nın evine açık kapıdan girdik. Mirza, giysimizin çok kötü olduğunu görerek hem de tanınmamız için bize Acem kıyafetini aldırıp giydirdi. Saçlı sakallı birer Acem imamı gibi olmuştuk. Birlikte Sakız'a geldiğimizde Hacı Sadık'ın Kervansarayına gelmiştik. Görgülü ve bu zengin ağa, bizi dinledikten sonra, bize, onyediler kiran vererek (2 gümüş kuruş, 1 kiran para etmektedir.) Bir koyun başa yarım kiran olduğunu düşünürsek bu para bizi bir ay, idare ederdi."

"Savuçbulak'a hareket etmiştik. Yaylada dört köşe İngiliz çadırlarını görünce korkmuştuk fakat çadırın Seyid Taha'ya ait olduğunu anladık. Kendisine Ermeni mültecilerinin Kazım Karabekir paşanın karşısına kurulacak takviye kuvvetlerinin Erivan'a sevk edilmesi için para vermek istediklerinde, Seyyid Taha reddetmiş. Bizim Türk subayı olduğumuz ve İngilizlerin esir aldıkları kamptan kaçtığımızda öğrenince, çadırda çok iyi ağırlandı. Bize 'Artık kurtuldunuz.' dedi."

"Bize tavsiyede bulunmuştu: 'Dilman üzerinden gider, oradan Van'a inersiniz.' Çok güzel Türkçe konuşuyorsunuz sorumuza karşılık: 'Ben çok Türkçe okudum, tahsilimi Berlin'de tamamladım, Enver paşa benim arkadaşım, ne yapalım ki onunla yollarımız ayrıldı.' Açıklamasını bitirince, bize birer Reşadiye altını verdi. Bir eliyle ihtiyar kısırağını tutarak, yanına çağırdığı adamına, bizi sudan geçirmesini söyledi. Biz Şeyh Salih'in elini sıkıp teşekkür ederek ayrıldık."

"Vardığımız sahadaki yerde, kerpiç yapıdan tek odalı kulübeye girmiştik. İki diz çökmüş ibadet eden bir kişiyle karşılaştık. Seyyid Taha'nın misafiri olduğumuzu söyleyince, kardeşi olduğunu öğrendiğimiz Şeyh Ömer ile tanıştık. Kendini dine vermiş bu kişi, 'Benim de misafirim olun.' diyerek yanına çağırmıştı.. 'Yolcu yolunda gerek.' diye yürümeye başlamıştık. Bir saatlik

yürüyüşten sonra gölü bulmuştuk. Tarif ettikleri gibi derin olmayan ve bu boyumuzu aşmayan gölün içine girince, Salih beyle el ele vererek karşıya geçtik. Yürüyerek gittiğimiz dört günlük yolculuktan sonra, Savuçbulak'a varmıştık. Burası şirin bir yerleşim yeridir. Bir esnaf bizi buyur, edip çay ikram ederken, caddelerde bellerinde fişenkle dolaşan silahlı kişilerin Simko aşiret reisi Serdar İsmail Ağa'nın emrindeki kişileri olduğunu öğrenmiştik. 8 Temmuz 1920 akşamı, Simko'nun karargahı olan Köhne Şehir'e gelmiştik. Halkın çoğunun Ermeni olduğu kiliseden belliydi. Bu büyükçe köy yanmış, harabe görünümlü bir şehir olmuştu. Yalnız papazlara ait bir bina, bir de havuzlu bahçeli bir kilise kalmış. Simko'nun yanına oturduk. Hemen ilk soruyu sordu: "Hoş gelmişseniz, hanginin topçu olupdu?" deyince 'Benim!' dedim. Simko devam etti: 'Men Mustafa Kemal'in arkadaşım. O ki zatına burada yardımcısıyam. Erivan'a Ermeniler geçende, kopek uşağının hemisini sindirem. Mustafa Kemal, benim için iki top, iki makineli göndermiş, makineliyi çalıştıram, ama topu bilmirem. Sen onları yahşi edersin, seni gani kılirem. 'Bizim gibi Rusların eline esir düştüğünde, nasıl kurtulduğunu anlattığı anda, kendisine getirilen zarfı açtı. İçinde, Van valisinin 10 Temmuz 1920 günü Sarayköy'de toplantıya çağıran yazısını okuyunca, hemen hazırlanıp gitmesi gerektiğini ve geriye çabuk geleceğini söyleyip atına atlayıp gitti."

"Simko'nun adamları, bizi güzel ağırladılar. O gün geceyi geçirmiş, çok iyi dinlenmiştik. Kalkınca evinin önündeki ağaçlıklı yola dizilmiş olan Türk ve Kürt erlerine; birer altın dağıtınca, bizi de hatırlayıp yanımıza gelerek, bize de üçer Reşadiye altını verdi."

"Beklediğimiz Simko, sabahtan gelmiş, topları dışarıya çıkartmıştı. Bizi giyimli kuşamlı görünce sevinmişti. Topları görünce, önce bir acemilik çektiysem de hemen top hakkında, ağaya bilgi vermeye başlamıştım. Salih bey arkadaşımın tedirginliğine rağmen, birkaç denemeden sonra, topları çalıştırıp atış yapmıştım. Bizi izleyenler, hedefi vurulduğunu gözleriyle görünce çok sevindiler. Bu yüzden durumdan memnun olan ağa, bizi yanında tutmak istiyordu. Ama biz bir an evvel memleketimize gitmek istiyorduk. Ben, 'Topun çalışmasını, seçtiğimiz askerlere öğretirim.' deyince, biraz yumuşamıştı. Onbeş gün geçmiş, biz sıkılmıştık. Bizi dikkatle dinleyen ilk eşi Muteber Hanıma önceden acınarak çoluk çocuğumuzda bahsettiğimizden, bize yardımcı olacağı söz vermişti. Birkaç gün sonra, beyaz sakallı bir zatla birlikte topların bulunduğu yerde ağaya gelen Hoy'un başahundu olan zat, Hoy halkının boyun eğdiklerini anlatarak, üç bin dinarı teslim etmişti. Simko Ağa, hoşuna giden bu durum karşısında kibirlenerek, adamlarına dinarların yerine konması için teslim etmişti. Hoy kasabası halkının özür dilemeleri ve beş bin dinar haraç getirmeleri, eşkiyalıktan başka bir şey değildi. Biz de bu barışçı ortamdan yararlanıp. Muteber hanımın

desteğiyle izin isteyip ayrıldık.”

(Milli, vatani bir ideali olmayan Simko, bu tarzda yaşamış ise de İran kuvvetle, kendisini çok sıkıştırmış. Sonunda Rumiye Valisinin kurduğu bir tuzaktan kurtulamayarak; iki bölük jandarma ateşiyle yanındaki adamlarıyla birlikte öldürülmüş.)

“Simko Ağa’dan ayrılarak. Üçüncü günde vatanımız topraklarından Van şehrine gelmiştik. Hemen vali Cevat beyin yanına giderek durumumuzu anlatınca, bizi Van Askeri Mintika komutanlığına göndermişti. Komutana da esir subaylar olduğumuzu söyleyince, bize biraz şüpheli bakmaya başlamıştı. ‘Nasıl esirsiniz siz böyle!’ ‘Biz de perişan ve çıplak haldeydik; ama Simko ağanın yardımıyla giyindik’ diye karşılık vermiştik. Sonunda, İkna olmuşlardı. Üst komutanlıktan gelen telefona göre, bizi ordunun emrine göndermek için iki erin hazırladığı sandalla, önce adaya, sonra da Ernis’e yetişerek, nokta komutanlığında genç bir komutan tarafından misafir edildik. Ertesi günü yola çıkmıştık. Yolda Ali Han denilen yerde konaklamak için 136 yaşında bir ihtiyarın çadırına davet edilerek misafir olduk. Şark cephesi Hasankale karargah komutanı Yüzbaşı Yusuf beyi görerek durumu anlatmıştık. Yanında kalarak sabahleyin kurmay başkanının odasına çağırıldık. İçerde Enver Paşanın kardeşi Nuri paşa ile karşılaştık. Kurmay başkanına selam verip oturunca, bizi epey bir sorguya çektiler. İngilizlerin yardımıyla buralara kadar nasıl gelebildiğimizden, onlar da bize, şüpheli baktılar. Bizi sorgulamaya başlamışlardı bile. O anda Salih beyle birlikte, aynı anda, hemen itiraz ettik. ‘Biz vatanın savunması için çarpışmış, vatan-sever subaylar olduğumuzu, her zaman ispat etmeye hazırız.’ cümlesini, heyecanlı bir şekilde çıkışarak anlatmamız karşısında, durakladılar. Salih bey, ‘Beni Kâzım Karabekir Paşa çok iyi tanır.’ deyince, rahatlamış bir şekilde, ikimizi, yandaki odada bulunan Kazım Kara Bekir Paşa’ya gönderdiler. Kazım Paşa, Salih beyi hemen tanıdı. O da bizi sorguya çekmeye başlamıştı. ‘Nerelede, nasıl savaştınız? Şu Irak haritasında anlatın bakalım.’ Deyince, konuşmalar dostça bir havaya girmişti. Paşa da inanmıştı bize artık. Çünkü Irak haritasında, çok iyi anlatmaya başlamıştık. Anlaşılan iyice ikna olmuştu. Bu durumda, bize ne istediğimiz sorunca, ikimiz birden bu vatan için cephede savaşmaya devam edeceğimizi, buna hazır olduğumuz haykırınca, Kazım Karabekir Paşa çok memnun oldu. Gözleri dolarak ‘Demek sizler de birer gazisiniz.’ Dedi. İkimize 30 lira verilmesini emrederek, Erzurum’a gidip gezip dinlenmemizi emretti. Erzurum’daki otele gelen inzibat subayının bize imzalatırdığı tayin yazısını alarak, hemen hareket etmemiz emrediliyordu. 1 Ağustos 1920 tarihinden itibaren ben, yirmibeşinci Topçu tugayına, Salih de Ondördüncü İstihkam taburuna verilmişti. Esir olduğumuz günden itibaren ortak hatıralarımızı ve birbirine karışmış kardeş duygularımızla kucaklaştık. Bu acı tatlı hatıraları ortak yaşayan iki şerefli

Türk subayının artık, birbirinden ayrılma zamanı geldiğini bilerek, vedalaşıp ayrılmıştık.”

“Ben yirmibeşinci tabur karargahına varınca, Şark cephesi sağlam durumdaydı. Aynı tarihlerde, batıda Yunan kuvvetleriyle çarpışan kuvvetlerimiz de çok iyi durumdalardı. Karşıdaki Ermeni düşmanı, Rusların bıraktığı bol cephane ile donanıştı. Düşman çok değişik manevralar yaptıkça Oltu’d Onikinci tümen komutanı Halid Paşa, düşmanın her hareketine karşılık planlar uygulayarak; onları, her zaman zor duruma düşürüyordu. Bu böyle devam ederken düşman kuvvetlerinde, bir kıpırdanma görülüyordu. Mevzi değiştiren orduda, önce topçular hedeflerini vuracak, eğer piyadenin süngüsüne başvurulacaksa o şekilde karşılık verilecekti. Eylül 1920 de aldığımız bu taktik hareketiyle düşmana aynı anda saldıracaktık. Sabahın ilk ışıklarında başlayan topçu ateşlerimizin karşısında, Ermeni kuvvetleri perişan olmuştu. Topçu ateşinin sonunda süğüye sarılan piyadelerimiz, ‘Allah! Allah!’ sesleriyle, Ermeni siperlerine doğru saldırınca, düşman salkım saçak kaçmıştı. Halid Paşa, önce Selim köyünü, düşmandan ele geçirince, düşman Kars’a kadar kaçmıştı. Kazım Karabekir Paşa, Kars’ta bulunan Ermenilerin esir alınmasını emrederek, Kars’ı tamamen sarmıştı. Bu durumda Ermeni kuvvetleri teslim olmak zorunda kalmıştı. Düşman’ın Erivan’a kadar çekilmesine Ankara’ya danışılarak mücadele edilmişti. Gümrü anlaşmasıyla sulha erilmişti. Şark savaşı son bulunca ordularımız, Garp komutanlığına çağırılmıştı. Ermeniler bütün savaş teçhizatlarını bize bırakarak, ordumuzun silahlanmasına mecburen yardım etmişlerdi. Bu zaferden sonra İtalyanlarla ve Fransızlarla anlaşma yapılarak geri çekilmişlerdi. Bu mühim ve kati zaferin pek büyük kıymet-i maddi ve manevisi vardı.”

“Bu sırada esaretten gelen subaylarla birlikte memleketim olan Bolvadin’e doğru, Sarıkamış yolunda hareket etmişim.”

7. BÖLÜM

A-DEĞERLENDİRME

*Hatıraların yazımında, kişilerin olaylara bakışındaki öznellik göz önüne alırsa; Bolvadinli Sinan komutan, hatırasını anlatırken tarafsız olmaya çalıştığını gözlemliyoruz. -Yüzbaşı Mustafa Sinan komutanın yazdığı Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı’nı okumak mümkündür.

*Yaşadığı olayların anlatımındaki tarihi bilgilerin akışı güzel. Zaman zaman olaylara getirdiği yorumların sonradan kaleme alınabileceği kanaatini uyandırıyor. Ama eserinde, objektifliğe dikkat edilmiş. Askerliğin emir komuta zinciri içerisinde, görevini yerine getirmeye çaba gösteren bir Türk subayının, halkın yaşayışını tanıtan eser olmuş .

*Anlatım özelliği yönünden

Anlatım yönünden bu eser, oldukça sade bir anlatıma sahip hazırlanmıştır. Konunun büyük kısmı,

Türk Topçu subayı Mehmet Sinan beyin sadece savaşta yaşadığı hatıraları değil; savaş esiri olarak yaşadıklarının da anlatılması, eserin önemini daha da artırmıştır. Hatıranın kendinden gelen öznellik yapısıyla sağlanan anlatımı, başarılı bir şekilde kaleme alınmış. Bu başarının bugünkü Türkçe’ye çeviren yazarların katkısıyla da sağlandığını düşünebiliriz. Eserin aslına uygun düşmesi için uzun cümleler yanında, kısa ve anlaşılır cümleler, yazıya akıcılık kazandırmış. Eser,tarihi belgelere boğmadan tamamen yaşadıkları anlatılmış. 39. Sayfada 4000 tane İslam esiri cümlesindeki “tane” yerin, kişi veya ferd denebilirdi. Cephedeki insan cesetlerinden “taze leş “(s. 31, ikinci paragrafta) diye söz edilmesi uygun olmamış. Yüzbaşı Mehmet Sinan komutanın yazdığı Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı’nın da eserinin başında görülmesi uygun düşmüş.

*Eserde Geçen Birkaç Örnek Cümleler

-Aç kurt kazan dibi deler. (Atasözü)

-Herkesin çektiği kendi cezasıdır. (Arap Atasözü)

-Efendiler! Hayatta muvaffak olanlar, akıl ve mantığın yok olamaz diye çizdiği hududun fevkinde çalışanlardır. Ali İhsan Paşa,s. 100)

-Ebegümeci ile beslenen ordu, düşman karşısında yenilmek zorunda kalmıştı. (s.106) ,

-Türk namusu para ile satılamaz. Bu iş bir vatan meselesidir. Efendinize söyleyin: Biz paraya tapanlardan değiliz. (Halil Paşa, s. 56)

-Çobanların bellerinde, birer zincirli tasın bulunması,her geçen yolcuya koyunlarından taze süt sağarak içirmeler ve karınları açsa yanlarındaki kavurma ve yapızla onları doyurmaları idi. (s206)

*Kitap kapağında büyük harf kullanımındaki dil bilgisi kuralına uymamış. Şöyle Olabilirdi:

Bolvadinli Mehmet Sinan Bey’in Harp Hatıraları – Mehmet Sinan Özgen

*Savaşın Anlatım Yönü

Yazar, cephedeki savaşları anlatırken Mehmetçiğin vatanseverliğini en güzel bir şekilde yansıtan bir Türk subayı olmanın heyecanını, hatırasında dile getirmiş.

Askerlikte kazanılan başarıların yanında; başarısızlıklarında söz etmesi, gelecek kuşaklara verilecek askeri ders yönünden, önemli bilgileri kapsamaktadır: 21. sayfadaki Yüzbaşı Sıtkı bey ve 119. Sayfada geçen Grup komutanı İsmail Hakkı’nın hatasını dile getirmesi önemlidir. Bu durumda, bilhassa esir olmalarının en önemli sebebini buna bağlaması eserin akışında önemli bir yer oluşturmuştur. Yazar, hatırasında, cephedeki savaşın kahraman Mehmetçiği, vatansever Türk komutanları, Türk doktorların canla başla çalışmalarını ve Müslüman halkın misafirperverliklerini canlı bir şekilde yansıtmıştır.

*Toplum Yapısı Yönünden

Yazar, o zamanının Doğu ve Güneydoğu halkının ağalık (feodal) yapısını, eserinde anlatmış. Mehmet

Sinan komutan, bu hatıratında, Osmanlı döneminden Cumhuriyete geçişin toplumsal özelliklerini yaşadığı savaş ortamında yansıttığı kesitleri tarafsız kalmaya çaba göstererek; askerlik yönünden önemli bir belge oluşturmuştur. Buna Esir bir Türk subayının yaşadıklarını dahil ederek esere ilgi çekicilik katmıştır.

Ağaların yanı sıra, asker kaçaklarının dağa çıkarak, cahil eşkiyaların “kahramanlıklarından ve yardımseverliklerinden” söz etmesi de toplum yapısının başka bir yönüne parmak basmıştır. Kendilerince Ağalık özelliği taşıyan kişilerden Simko Aşiret Reisi Serdar İsmail Ağa haricindeki toprak ağaları, Osmanlı’ya hep yardım etmişlerdir. Simko Ağa’da asker kaçağı olduğu için tamamen eşkiyalık kurallarına göre davranmıştır. Eşkiya olmasına rağmen,kendi çıkarı yanında, idrak gücü ölçüsünde, memleketinin çıkarlarını da düşündüğünü söyleyebiliriz. Az da olsa yüreklerinde kalan vatan sevgilerinin izlerini aktarmış. Ermenilerin, Arapların Rumların Osmanlı devleti içerisindeki konumlarını tarihi bilgisi olarak verilmiş. Karşılaştığı, dost olduğu ağaların Sinan komutana yardım etmeleri, sadece iyilik olmasa gerektir herhalde. Çünkü Osmanlı devletinin teşkilat yapısında, önem verdiği azınlıkların kendi içinde serbest kalmışlardır. Ayrıca sözü edilen “din, yani İslam dini” temelinde (Sunni, Alevi, vs... farklılıkları olsa) Müslümanlığın ortak özellik olması yetiyordu. Bu ağalar, bu yüzden Batılı düşmanlara karşı, Osmanlı’yı korumak görevini üstlenerek bu subaylara inandıkları için yardımcı oluyorlardı.

8. BÖLÜM

*Yazar, Türklük ve Müslümanlık duygularının Türk milletinin birlik paydası olduğunu her fırsatta belirtmiş.Millet olmasındaki dayandırdığı bu iki değerinden her zaman güç aldığını hatırlamış ve hatırlatmıştır. Bu yüzden savaş sırasında ve esaret anlarında ümidini hiç yitirmeyen bir Türk subayının hatırasını, bu şartlarda okunmalıdır. Kitabın yazarı, eserinde savaşı anlatırken zaman zaman ordunun ve ülkenin genel durumundan söz ediyor. Bu eserde sadece savaşan bir Türk subayı değil, düşünen ve memleket için fikir üreten bir Türk subayının görüşlerine de yer veriliyor. Okunup üzerinde tartışılıp konuşulabilecek güzel bir eser olmuştur. Tam bu noktada, bugünün şartlarında böyle bir hatıra eserini, bugünün “Z Kuşağı” diye adlandırılan gençleri de okusun diyoruz. Ama neden okusun? Sorusuna verebileceğimiz bir cevap bulmalıyız. Bence en uygun cevap: Bu tür eserlerin sadece geçmişin değerlerini tanıması değil; şimdiki şartlarda yaşanan toplum yapısının,karşılaştırmalı biçimde irdelenmesine ve geleceğe yönelik analiz yapabilmesine yardımcı olmalıdır. Genç kuşaklar,bu düşüncelerden hareketle, kendi geleceğine yönelik bir çıkarımlarda bulunabilmelidir. Bu davranış özelliğine sahip olan gençler, her türlü eserleri okuyabilir.

AFYONKARAHİSAR ŞİFAHİ KÜLTÜRÜNE KATKI: Taşpınar Dergisi

Süleyman KARAKUŞ*

Sifahi kültür ağızdan sözle yayılan-bilen, bu yolla gelişen, Anadolu yaşantısının iliklerine kadar işlemiş, gencinden yaşlısına herkesin elinden, dilinden, gönünden taşan hafızadır. Toplumsal hafıza tüm zamanlarda önemlidir, çünkü bir toplumun çoğu zaman yazılı olmayan ama yaşayan ortak belleğidir. İşte, şehrimizdeki ortak belleğe su taşıyan; yazılmayan veya yazılamayan bilgi ve anıları belgeler ve fotoğraflarla toplum hafızasına sunan bir şifahi kültür elçimiz var: Taşpınar! Sessiz ve derin bir o kadar da bilimsel bir işlev gören Taşpınar Dergisi, güçlü bir akademik içerikle ama mütevazı, gönüllü ve sivil hüviyetiyle kütüphanelere ulaştığı gibi gönüllerde de iz bırakan bir sanal üniversite olarak hepimizi eğitiyor, hafızamızı şekillendiriyor, şehrimizin kültürünü geliştirmeye devam ediyor.

Anneler kızlarını, babalar oğullarını, usta çırağını, öğretmen öğrencisini, komşu komşuyu, mahalleli birbirini bu şifahi kültürle tanır, bilir, iletişim bu kültür üzerinden yürür; hayat en ince detaylarına kadar bu kültürle örülür. Günümüzdeki medya ve iletişim imkânları nedeniyle çok dikkat çekmeyen, nasıl hayati ve elzem olduğu fark edilmeyen olan şifahi kültür, eğer dikkat edilmezse, önemsenmez ve korunmazsa kaybedilebilir. O durumda hayat ve hayati değerler, nüanslar, hissetmeler, gönülden iletişimler unutulmaya, derinliğini ve zarafetini ve edebini kaybetmeye başlayacak-

tır. Farkındalığı yüksek insanlar bilgiyi, görgüyü ve tecrübeyi kuşaktan kuşağa aktarmayı önemseyen, böylece kültürel sürdürülebilirliği ve toplum hafızasını tescilleyen bireylerdir. Taşpınar, Afyonkarahisar için bu rolü üstlenen gönüllülerden birisi aslında. Şehrimiz için geçmişi gelecekle buluşturan önemli içerikler, özgün çalışmaları sayfalarından yazılı ve elektronik ortamda tüm dünya ile paylaşmakta, hemşerilerimize ve araştırmacılara öğrendikleri, belgeledikleri birçoğu daha önce yazılı olmayan şifahi verileri aktarmaktadır. Cami adabı, medrese havası, hamam kültürü, misafir, yemek, konuşma gibi hasletlere ait detaylar, hepsi günümüze aktarılan şifahi kültür öğeleri olarak sayfalarında yer almaktadır.

Şifahi kültürün önemini hissedebileceğimiz bir nokta, bir isteği, bir meramı anlatmakta yaşadığımız zorluktur; güçlük ve kelime kıtlığıdır. Aynı mekânlarda ve aynı kültürün bireyleri olarak yaşadığımız halde öyle oluyor ki aynı dili konuşamayan, anlaşılamayan, davranışlarını buluşturamayan insanlar haline geliyoruz. Sosyal medya gibi kaynaklardan edinin zihnimize yerleştirdiğimiz iletişim dili nedeniyle duygularımızı kısır kelime ve cümlelerle ifadeye çalışıyoruz. Edep, adap, hal-den anlama, yardımlaşma, diğerkâmlık, dayanışma, dertleşme, yarenlik... İslam nuru ile yoğrulmuş kadim Anadolu kültürümüzün bizi bir ve diri yapan, camiden, sokaktan, misafirliklerden, dede ve nenelerimizden, ana-babalarımızdan, ak saçlılardan görerek öğrenerek hayatımıza kattığımız bilgelik ürünleri olan

*Afyonkarahisar Belediyesi Başkan Yardımcısı

şifahi kültürümüzü Taşpınar'da yaşayarak, yaşatarak şehrimize ve insanlığa bir vefa örneği olmaya devam edeceğiz.

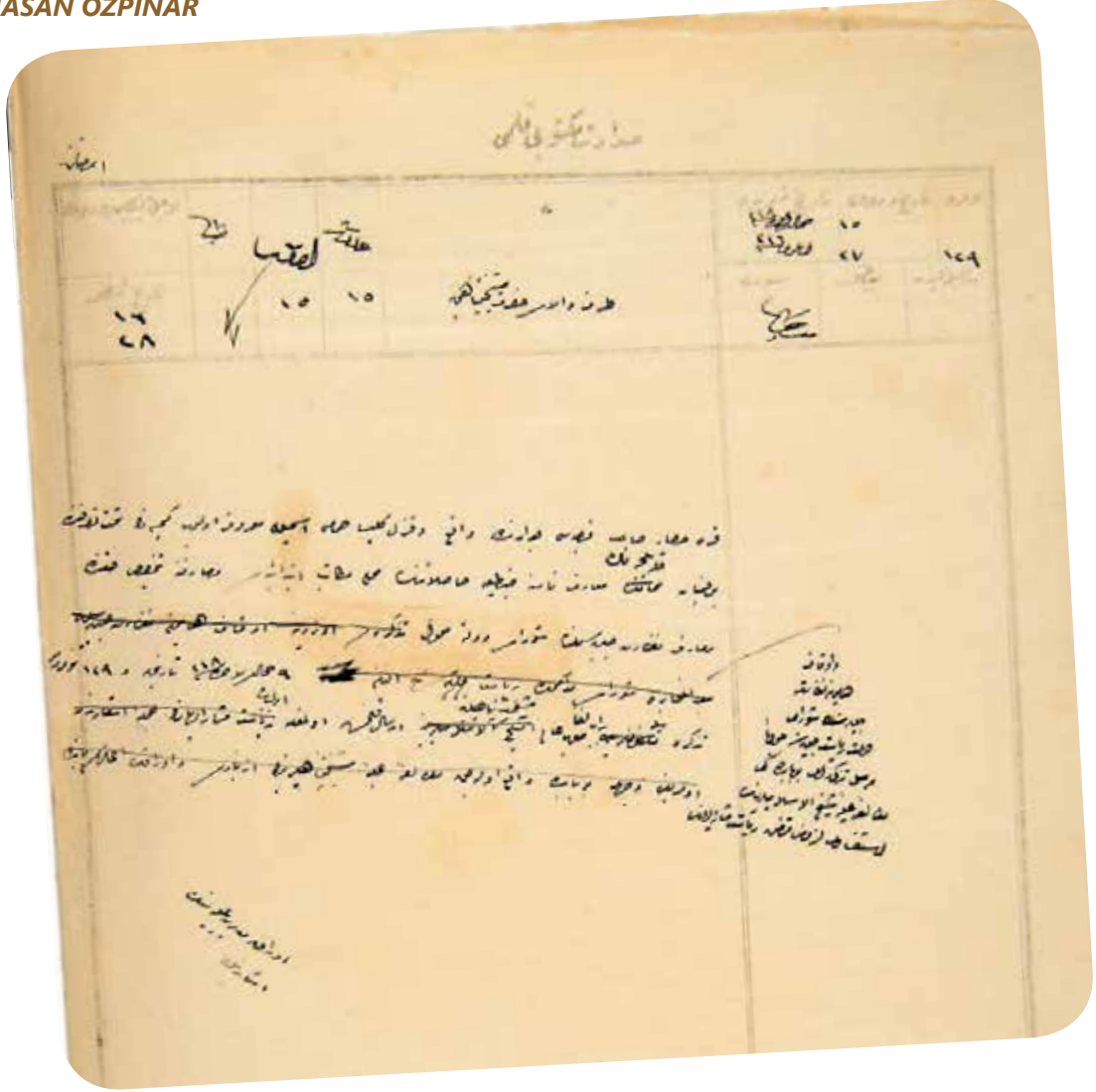
Türk milleti şifahi kültürü, sözlü kültürü seviyor, belki de bu yüzden bizde "söz namustur" veya "söz uçar yazı kalır" cümlesi sözünün eri olmak için söylenir, yazılı belgesi yoksa istediğin gibi davran gibi yanlışlara kapı açmaz. Bu sebeple, toplum olarak güzel sohbetleri, tefekkür ortamlarını, adap ve edebin konuşulduğu meclisleri sever, oralarda bulunmak, oradaki bilge ve arif zatları isteriz.

Şifahi kültür hayatın kendisi ile yani yaşantı ile birlikte oluşur ama bu kültürün oluşumunda kuluçka işlevi üstlenmiş onu görür, hissedilir hale getirmiş mekân ve ortamlar vardır. Şehrimizin geçmişinde şifahi, sözlü kültürün meyvelerini verdiği birçok mekân mevcuttur, günümüzde de o mekânlardan bu misyonlarını devam ettirenleri biliyoruz. Bazılarını isimleriyle saymak isterim ama diğerleri "bizi unuttu" der mi diye korkuyorum, bu sebeple onları her okuyanın zihninde listelemesine bırakıyorum. İşte bu mekânlar, eskiden beri kulaktan kulağa, dilden dile bir sözlü

kültür üretmiştir. Bu sözlü kültürün meyvelerini verdiği öne çıkan mekânlar arasında camiler, iş ortamları, kıraathaneler, bazı çay ocakları, bazen bir lokanta dikkatimizi çekebiliyor. Eskiden tekkeler de bu kapsamda mekânlardı. Buralarda inanış ve yaşantımız kültürü, tarihi, edebiyatı ve diğer adı konulmamış bileşenleri ile bazen gündemli bazen de kendiliğinden konu edilir, tadına doyum olmayan ve doğrudan yaşantımızı etkileyen, değiştiren, geliştiren sohbetler yapıldı. Hala da öyle... Bizler yaşlılardan I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele anılarını dinledik, şimdiki çocuklar bizden başka önemli kişilerin hatıralarını dinliyorlar. İnsan bir birikimle karşılaştığında ondan yararlanmayı seviyor, bu sebeple her şehrimizde bilge kişilerin, arif şahısların, üstatların, zanaatkarların, yazar ve şairlerin, dağarcığında paylaşılacak bilgisi olanların bulunduğu meclisler ve mekânlar hep olmuştur. Taşpınar, günümüzdeki post modern koşullarda bu işlevin mekânı ve mecrası sorumluluğunda bulunuyor, olgunlaştırıyor, paylaşıyor ve yaşıyor. Sizinle ve tüm dünya ile...

ARŞİVDEN YAPRAKLAR

HASAN ÖZPINAR

Arşivden Yaprakların bu sayısında son yıllarda ilimizin termal turizm başkenti olarak anılmasında önemli bir yeri olan Kaplıcalara dair bir belge var. 1 Mart 1903 tarihli belgenin içeriği o dönemde kimseye ait olmayan bugün Bolvadin İlçemiz sınırlarında bulunan eski adıyla Kızılkilise bugünkü Heybeli Kaplıcası'nın gelirlerinin Maarif tarafından kullanılarak hasılatının kasabada bulunan ilkokulların masraflarına tahsis edilmesi. Maarif Nezareti'nce talep edildiğinden konuyla ilgili Sadâret'in Meşihat Makamı'ndan [Şeyhülislam] görüş bildirmesine dair yazısı.

Günümüz Türkçesiyle

Sadâret Mektûbî Kalemi

Târîh-i tesvîdi: 15 Cemâziye'l-âhir sene

[1]318

Taraf-ı Vâlâ-yı Hazret-i Meşihat-penâhîye

Karahisâr-ı Sâhib kasabası civârında vâki' ve Kızılkilise Hamâmı ismiyle ma'rûf olup kimsenin taht-ı tasarrufunda bulunmayan kaplıcanın Maârif nâmına zabtıyla hâsılâtının mahallî mekâtib-i ibtidâ'îyesi masârifine tahsisi hakkında Ma'ârif Nezâret-i Celîlesi'nin Şûrâ-yı Devlet'e muhavvel ve Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesi'ne cevâben mürsel tezkireleri bu bâbdaki mütâla'a-i aliyye-i Şeyhü'l-islâmîlerinin istifârı lüzûmunu mutazammın riyâset-i müşârun-ileyhânın 9 Cemâziye'l-âhir sene [1]318 târîhli ve 129 numarolu tezkiresiyle beraber leffen savb-ı âlî-i Meşihat-penâhîlerine irsâl kılınmış olmağla ol bâbda.

Evrâk Müdîriyet-i Aliyyesi'nin işâretiyle.

Belge Kodu : BEO. 1562/117102/1

Tarihi : 1 Zilhicce 1320 [1 Mart 1903]

MESCİDİ AKSÂ'DA SON OSMANLI ASKERİ

İLHAN BARDAKÇI

“Mevki Kudüs. Mekân Mescid ül Aksa, Tarih 21 Mayıs 1972 Cuma.

Ben (İlhan Bardakçı) ve gazeteci arkadaşım rahmetli Said Terzioğlu, İsrail Dışişleri rehberlerinin yardımı ile bu mübarek makamı dolaşıyoruz. Kudüs Kapalı Çarşısı'nda rüzgâr gibi dolanan entarili kahvecilerin ellerindeki askılara çarpmadan biraz yürüdünüz mü, önünüze çıkan kapı sizi Mescid ül Aksa'nın önüne kavuşturur. Mirac mucizesinin soluklanıldığı ilk Kible'mize yani. Hemen oracıkta, ilk avlu vardır ki, hâlâ bizim lâkabımızla anılır. “12 bin şamdanlı avlu” derler oraya. Yavuz Selim, 30 Aralık 1517 Salı günü Kudüs'ü devlete katmıştır da, ortalık kararmıştır. Yatsı namazının avluda kılar. Kendisi ve bütün ordu beraber. Şamdanları yakarlar. Tam 12 bin şamdan. O isim oradan kalmaz. Sekiz on basamaklı geniş merdiveni adımladınız mı, o mukaddes Mescid'in bağdaş kurduğu ikinci avluya ulaşırsınız. Onu o merdivenin başında gördüm. İki metreye yakın bir boy... İskeletleşmiş vücudu üzerinde bir garip giysi... Palto?...Hayır, kaput, pardösü veya kaftan?.. Değil. Öyle bir şey, işte. Başındaki kalpak mı, takke mi, fes mi? Hiçbirisi değil. Oraya dimdik, dikilmiş. Yüzüne baktım da, ürktüm. Hasadı yeni kaldırılmış kıraç toprak gibi. Yüz binlerce çizgi, kırışık ve kavruk bir deri kalıntısı.

Yanımda İsrail Dışişleri Bakanlığı Daire Başkanı Yusuf var. Bizim eski vatandaşımız.

İstanbul'lu.

“Kim bu adam?” dedim.

Lâkaydı ile omuz silkti. “Bilmem” diye cevap verdi. “Bir meczup işte. Ben bildim bileli, yıllardır burada durmuş. Çakılı gibi, hâlâ duruyor ya... Kimseye bir şey sormaz. Kimseye bakmaz, kimseyi görmez.”

Kan mı çekti nedir? Nasıl, neden, niçin hâlâ bilmiyorum. Yanına vardım. Türkçe “Selâmünaleyküm baba” dedim. Torbalanmış göz kapaklarının ardında sütrelenmiş gibi jilette çizilmiş çesine donuk gözlerini araladı. Yüzü gerildi. Bana, bizim o canım Anadolu Türkçemizle cevap verdi:

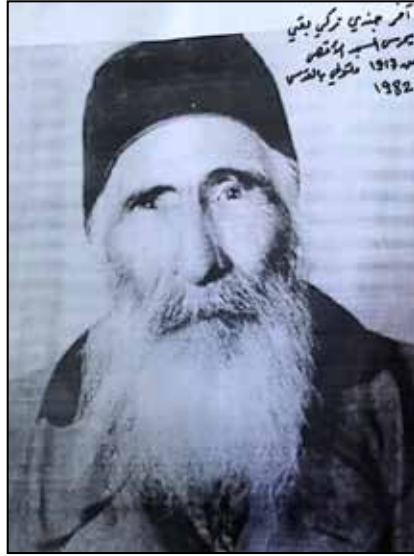
- Aleykümüsselâm oğul...

Donakaldım. Ellerine sarıldım, öptüm öptüm...

- Kimsin sen, baba? dedim.

Anlattı ki ben de size anlatacağım.

Ama evvelâ biliniz. O canım Devlet çökerken, biz Kudüs'ü 401 yıl 3 ay 6 günlük bir hâkimiyetten sonra bırakırız. Günlerden 9 Aralık 1917 Pazar günüdür. Tutmaya imkân yok.

Ordu bozulmuş, çekiliyor, Devlet, zevalin kapısında. İngiliz girinceye kadar geçen zaman içinde yağmalanmasın diye oraya bir artçı bölük bırakırız. Âdet odur ki kenti zapteden galip, asayiş görevi yapan yenik ordu askerlerine esir muamelesi yapmaz. Anlattı, dedim ya. Gerisini tamamlayayım.

- Ben, dedi, Kudüs'ü kaybettiğimiz gün buraya bırakılan artçı bölüğünden... Sustu. Sonra, elindeki silahın namlusuna sürdüğü fişekleri ateşler gibi zımbaladı:

-Ben, o gün buraya bırakılmış 20. Kolordu, 36. Tabur, 8. Bölük, 11. Ağır Makineli

Tüfek Takım Komutanı Onbaşı

Hasan'ım... Yarabbi. Baktım, bir minare şerefesi gibi gergin omuzları üzerindeki başı, öpülesi sancak gibiydi... Ellere bir kere daha uzandım.

Gürler gibi mırıldandı:

-Sana, bir emanetim var oğul. Nice yıldır saklarım.

Emaneti yerine teslim eden mi?

- Elbette, dedim, buyur hele...

Konuştu:

-Memlekete avdetinde yolun Tokat

Sancağı'na düşerse... Git, burayı bana emanet eden kumandanım Kolağası (Önyüzbaşı)

Musa Efendi'yi bul. Ellerinden benim için bus et (öp). Ona de ki...

Sonra, kumandanı olduğu takımın makineli gibi gürledi:

-O'na de ki gönül komasın. Ona de ki “11. Makineli Takım Komutanı İğdırlı Onbaşı

Hasan, o günden bu yana, bıraktığın yerde nöbetinin başındadır. Tekmilim tamamdır kumandanım dedi” dersin...

Öleyazdım. Sonra yine dikeldi. Taş kesildi. Bir kez daha baktım. Kapalı gözleri ardından, dört bin yıllık Peygamber Ocağı ordumuzun serhat nöbetçisi gibiydi. Ufukları gözlüyordu. Nöbetinin başında idi. Tam 55 yıl kendisini unuttuğumuzdaki nadanlığımıza rağmen devletine küsmemişti (“Türkiye'ye gelince verdiğim sözü yerine getirmek için Tokat'a gittim. Askeri kayıtlardan Kolağası Mustafa Efendi'nin izini buldum. Vefat edeli yıllar olmuştu. Sözümü yerine getirememiştim. Ardından seneler birbirini kovaladı. 1982'de bir gün ajansa geldiğimde bir telgrafım olduğunu söylediler. Rehberden gelen bir tek cümle yazılıydı:

“Mescid-i Aksa'yı bekleyen son Osmanlı askeri bugün öldü”

AFYON'UN MEŞHURLARI

Meşhurlarından aldı diye adını
 Çalımı düşman çatlatır
 Kavşaklar dilberinin
 Mutfağı ayrı zenginidir beşbin yıllık geçmişinin
 Sandığı ayrı
 Kıl aldırılmaz burunlarından
 İnmezler Kaf Dağındaki tahtlarından
 Kilerinin lezzetleri
 Gül koklamaz
 İlk göz ağrısı
 Işık adamı Lüvi'sinin armağanı Afyonunun üstüne
 Onunla bulur ağzının tadını
 Onunla oturur
 Onunla toplar sofrasını
 Baharında;
 Morunu beyazını yamadığı yeşil fıstığı,
 Yazında;
 Altın yeleli başakları,
 Aydınlık yüzlü günâşıkları
 Güzünde;
 Başları sarı sevdalı kavak yelli
 Üç eteği,
 Kışında kar beyaz görümlüğüyle
 Karşılacağı konuklarını
 Tadları damaklarında
 Gözleri arkalarında uğurlar
 Takılıp gitmez
 Yol geçen hanında
 Her önüne çıkanın koluna
 Beşik kertmesi gibi
 Düello benzeri meydan savaşları ister sevenlerinden uğ-
 runa
 Külhanbeyi şapkalı peri bacalarına bekletir
 Hitit'in
 Frig'in
 Topraklarına ağızları açık kalmış
 Mağara ağızlı mezarlarıyla
 Söyleyecekleri bitmemiş
 Kaya yazıtlı Kibele tapınaklarını
 Baştan beri
 San'atın içindedir elleri
 Ustası kadar
 Renkleri kaymaklarıyla yarışan
 Mermerlerininde eseridir
 Dünyanın -bir dili eksik -heykelleri
 Dağları vardır
 Dorukları
 Geyiklerle, şahinlerle yatan
 Ayaklarını sıcak sulara
 Eteklerini göllerde yıkayan
 Bakma kaplıcalarının burunlarından soluduğuna
 Aynalarını çatlatmadan
 Yanaklarına katmer katmer güller kondurmadan
 Yollamaz üç günlük konuklarını
 Perilerin kendilerine sakladığı
 Rüyalar havuzunda sanırsın
 Eber gölü'nde kendini
 Hasretlik sevgililer gibi. karşılanırsın Her seferinde
 Nilüferlerini okşaya okşaya gidersin kuş cıvıltılarıyla
 dolu Sazlar, kamışlar ormanına
 Hoşgeldine baş eğerken devrilenlerini görürsün önün-

den ardından yüzen adalarının
 Orda yapıldığına inanırsın
 Apolonin şerrinden
 Marsiyas'ın derisiyle
 Midas'ın kulaklarına mâlolan
 kamıştan flütün liri yendiği
 Dünyanın ilk müzik yarışmasını
 Nereden gelersen gel
 Kocatep'den el eder
 Bir eli çenesindeki
 “Şayak kalpaklı nöbetçi”
 Üstlerinde hâlâ düşman siperlerinin engerekler gibi ge-
 zindiği
 Belentepe'ler
 Tınastepe'ler
 Çiğiltepe'lerdir gözetlediği yerler
 Önlerinde yedi düvel
 Karşılarında memetçikler.
 yoksa havanın sisi pus
 Gözün keserde eğer
 İzmir'e doğrudur Dumlupınar!
 Şehir girişindeki şehitlikte bekler
 Düşmana ilk asker kurşununun sahibi Ali Çetinkaya'sı
 Cumhurbaşkanı vardır tarafsız
 Okullarının yetiştirdiği
 Dostları vardır ard niyetsiz
 Küfürleri lokumlarından tatlı
 Birde üçü bir yerdesi vardır gerdanında
 Her biri ayrı pırlanta
 Kuşluk vakti;
 Şahin yuvası.
 Öğle üzeri;
 Burnu havalı gelin tâcı
 İkinci;
 Dizleri üzerindeki bilge bir dergâh dedesi
 Ve akşam vakti;
 Baş göklerde
 Şehrin baş nöbetçisi.
 Gecesinde;
 Kalburu üstünde
 Karahisar Kalesi
 Sadece
 taş bir yapı değildir diğer baştaki
 Köşe taşdır tarihimizin
 O uğurladı
 gecenin ortasında
 Bağrında doğan güneşi
 Bir elinde eşine rastlanmayan son meydan muharebedi
 haritası bir elinde ilk hedef emrine kilitli O kocaman işa-
 ret parmağıyla Dumlupınar'a. Heykel değildir. “sarışın
 kurdun Afyon ovasına atladığı “ orta yerdeki
 Namusuna göz dikilen milletin
 Kas kas
 Hücre hücre
 Ruh dirilişinin
 Tunçtan pençesidir
 Dosta düşmana karşı !
 Hilmi GÜRDAL

Orman Yük. Mühendisi olarak Dokuz yıl şehirlerinde
 doya doya hizmet ettiğim Afyonlu hemşehrilerime say-
 gılarımla!....

TAVANARASI

TAVANARASI

SAVCI TÜRK MENOĐLU

Geçtiğimiz yüzyılın başlarından Afyonkarahisar’da yapılmış elişi bir sanat eseri. İstanbul’da sarayda kullanılmak üzere özel olarak imal edilmiş Hattat Yazı Sehpası. Gövdesi maun ağacından mamul sehpanın üzerinde tenzil işi (ağağ üzerine yollar aÇılarak iÇine dövme tekniği ile tel gömme işi) ile 22 ayar altın teller kullanılarak asma yaprakları ve üzüm salkımları işlenmiş. Altındaki etikette eski TrkĐe ile “Amel-i fi Karahisar sahib Artin Potikyan (Afyon Karahisar’da Artin) isimli ustanın ismi okunuyor. Hatırlayanlar olacaktır bu ustanın yaptığı eserlere önceki sayılarımızda da yer vermiştik.

Tařınar

BİZE ULAŞAN YAYINLAR

80 YILI AŞAN BİR ÖMÜR'DEN NOTLAR

Hatıratlar; insanların olgunluk döneminde kaleme alınması, pek çok değerli tecrübeyi yansıtmaları ve samimi bir dille yazılmış olması aynı zamanda dönemin olaylarını anlayabilmek açısından da tarihi önemi bulunan bir türdür. Hatırat okumak aynı zamanda o yazarın tüm ömrünün birikimini, yaşantılarını, tavsiyelerini birinci elden öğrenebileceğiniz önemli bir kaynaktır. Ne mutlu ki zaman zaman Afyonkarahisar'ı ilgilendiren hatırat tarzı kitaplar yayınlanıyor. İlimizin sosyal, basın-yayın, ticari hayatında büyük yeri olan bir kişinin H.Hakkı Özsoy'un "80 Yılı Aşan Bir Ömür'den Notlar" kitabı işte böyle bir eser. Yazarın ilimizin yakın tarihi arasında yer etmiş pek çok hatırası, ilgiyle okunacak bu eserin ana konusunu oluşturuyor. H.Hakkı Özsoy'un albümünden fotoğraflarda kitaba ayrı bir zenginlik katıyor.

İsteme Adresi: Türkeli Gazetesi 0 (272) 2141139

KARINCANIN DİRENİŞİ

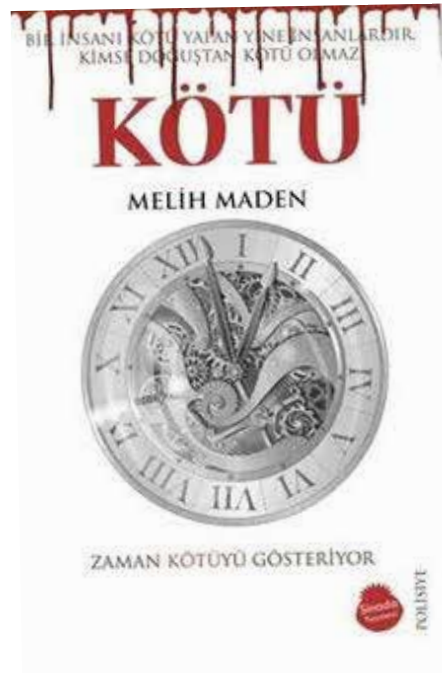
Hemşehrimiz yazar Yakup Bulut, Karıncanın Direnişi adlı romanında geçmişten bugüne ülkemizin toplumsal hafızasında yer etmiş önemli olayların nabzını tutuyor. 1990'lı yıllarda başlayıp günümüze kadar gelen romanda aynı üniversitede öğrenim gören arkadaşların yıllar içerisinde yaşadıkları olayların düğümü nasıl çözülüyor. Merakla okunacak bir kitap. 318 sayfa hacmindeki kitap internet ortamında seçkin yayınevlerinden temin edilebilir.

KÖTÜ

Afyonkarahisarlı genç yazar Melih Maden'in kitabı geçtiğimiz günlerde yayınlandı. Polisiye roman tarzındaki kitap "Kötü" ismini taşıyor. Sinada Yayınlarından çıkan kitap alanında önemli bir boşluğu dolduruyor.

İsteme Adresi: Sinada Kitabevi

Tel: (0272) 213 13 14

RABBİME YAKARIŞ

Afyonkarahisarlı eğitimci Nuriye Kocausta'nın, 2002 yılında bir anda içine düşen Kabe-i Muazzam'a aşkı ile dilimden dualar dökülmeye başladı. Zamanla bu duaları deftere aktaran Kocausta geçtiğimiz günlerde "Rabbime Yakarış" ismiyle bir kitap olarak yayımlandı. Yazar buradan elde edeceği geliri Kızılay ve Lösev'e bağışlayacak. Kitabı Afyonkarahisar şehir merkezinde Başarı Kitabevi'nden temin edebilirsiniz

KORONA ÖYKÜLERİ

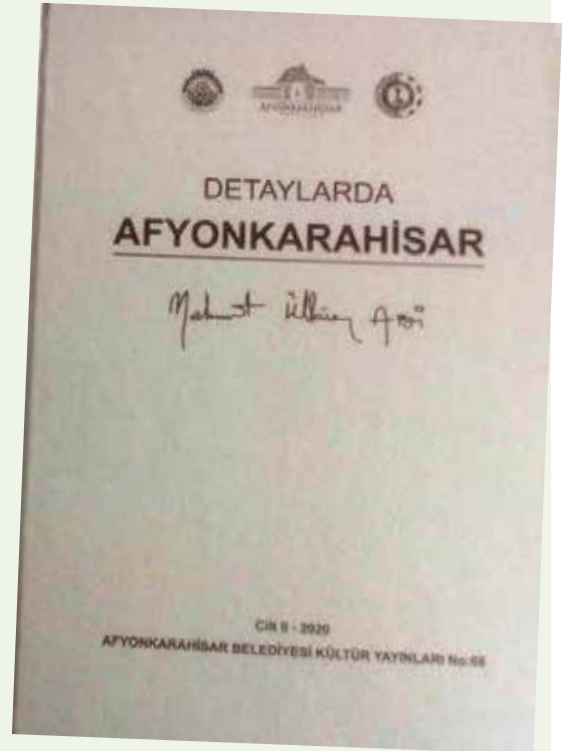
Eğitimci-yazar Veli Cengiz'in yeni kitabı "Bir Varmış Bir Yokmuş Korona Öyküleri" adını taşıyor. Yazar kitabında koronavirüs salgınıyla istenmeyen ve beklenmeyen durumların insan yaşantısını nasıl alt üst ettiğini konu alan gerçek öykülere yer veriyor. Sağlık çalışanlarına adanan kitap Afyonkarahisar Valiliği tarafından basıldı.

GEÇMİŞİN İZİNDE AFYONKARAHİSAR

Afyonkarahisar'da pek çok tarihi yapının restorasyonunda, yüzlerce binanın ise korunma altına alınması ve bugünlerden gelecek kuşaklara ulaşmasında tartışılmaz katkısı bulunan bir isim mimar Mahmut Ülküer Abi.

Afyonkarahisar Valiliği, Afyonkarahisar Belediyesi ve Afyonkarahisar Ticaret ve Sanayi Odası tarafından ortaklaşa yayınlanan büyükboy 2 ciltlik "Geçmişin izinde Afyonkarahisar" isimli kitap ilimizin tarihi, kültürü, sanat ve mimari varlığı açısından kalıcı ve kaynak bir kitap olma özelliği taşıyor.

AŞİRETLERİN ANADOLU'DA İSKÂNİ- EMİRDAĞ ÖRNEĞİ

Eğitimci- araştırmacı yazar -şair Şükrü Türkmen'in son kitabı "Aşiretlerin Anadolu'da İskânı Emirdağ Örneği" adını taşıyor. Türkmen'in bu güne kadar yayınlanan 32. kitabı olan eser 342 sayfadan oluşuyor. Kitap; "İskân; Oymak, Aşiret, Cemaatler; Emirdağ ve Emirdağ Civarında Yerleşen Aşiretler; Balkan Türkleri (Muhacirler)" olmak üzere dört bölümden oluşuyor. Sözlük, kaynakça, ekler ve dizin verilen kitap belgelerle destekleniyor. Türkmen, kitabının ön sözünde "Amacım millî kültür ve tarihimiz yanında memleketim Emirdağ tarihine de bir hizmette bulunmak, imkânlarım ölçüsünde bilgi kirliliğini önlemek ve bu konudaki boşluğu kısmen doldurabilmek" diyor. Kitap yazarın kendi yayını olarak basıldı.

KAYIP DÜNYA HİKAYELERİ

Toki Sosyal Bilimler Lisesi öğrencilerinin hikayelerinden oluşan kitap "Kayıp Dünya Hikayeleri" adını taşıyor. Okul öğrencilerinin yazdığı 50 hikaye arasından seçilen dokuz hikayenin meydana getirdiği kitap alanında özgün bir çalışma. Gençlerin edebiyatla tanışmasında Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri İsmail Öztürk'ün büyük emeği olduğunu vurgulamak lazım.

İsteme Adresi: Toki Sosyal Bilimler Lisesi

Tel: 0272 2463025

GELİNCİK GÜNCELERİ

Uzun yıllar Afyonkarahisar Orman Müdürlüğü'nde Orman Mühendisi olarak görev yapan Tarık Barbaros Pilevne'nin kitabı "Gelincik Günceleri" adını taşıyor. Öykü tadında yaşanmış anılardan oluşan kitapta Afyonkarahisar'a da sıkça atıf var.

AFYONKARAHİSAR KÜLTÜR SÖZLÜĞÜ

Uzun yıllar Arkeolog olarak görev yapıp emekli olan A. Semih Tulay bugünlerde AKSAM Çeşmeli Konak müdürü olarak yine kültüre dair konularda çalışıyor. Geçtiğimiz yıllarda Afyonkarahisar Belediyesi yayınlarından basılan “Afyonkarahisar Kültür Sözlüğü” okurlardan büyük ilgi görmüş, çok talep edilmişti. Eserin genişletilmiş yeni baskısı geçtiğimiz günlerde yine Afyonkarahisar Belediyesi tarafından yayınlandı.

Kitabı inceleyen kişilerin Afyonkarahisar’ın kültürel ve sanatsal yönden ne kadar zengin bir il olduğunu anlayabileceğini dile getiren Yazar Ahmet Semih Tulay, “Bu kitabın gerçek yazarı kitabın içinde adı geçen siyasetçi, bilim adamı, sanatçı, milli mücadele kahramanı ve kültüre hizmet etmiş diğer birçok isimdir” ifadesini kullanıyor.

O BİR MEVLEVİ-ŞAH İSMAİL ÖZALP

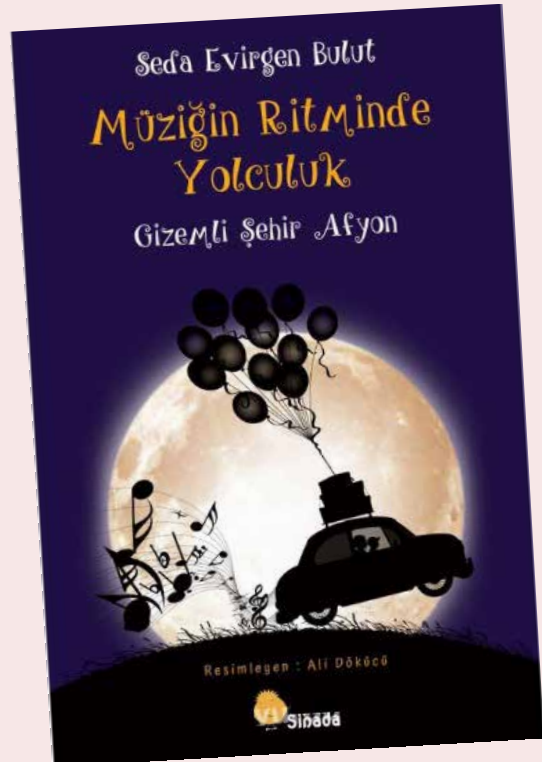
Mevlevilik kültürünün merkezlerinden olan Afyonkarahisar da 21. yüzyılın yaşayan önemli şahsiyetlerinden biri olan Şah İsmail Özalp’in bugüne kadar yazdığı 700’e yakın şiiri, edebi şahsiyeti ve yaşamı hakkında geniş kaynak eser olarak hazırlanan çalışmanın ilk baskısı 2012 yılında yapılmıştı. Aradan geçen yıllarda baskısı tükenen ve aranan eser “O Bir Mevlevî-Şah İsmail Özalp” adıyla yeniden yayımlandı. Eseri baskıya Yusuf İlgar ve Nurdan Çınar hazırladı. Afyonkarahisar Belediyesi Kültür Yayını olarak basılan basılan eser 486 sayfadan oluşuyor.

MÜZİĞİN RİTMİNDE YOLCULUK-GİZEMLİ ŞEHİR AFYON

Yazar Seda Evirgen Bulut’un Afyonkarahisar’ı farklı bir bakış açısıyla anlattığı kitabı “Müziğin Ritminde Yolculuk-Gizemli Şehir Afyon” adını taşıyor. Kitapta müziği çok seven küçük Uras ailesiyle birlikte Afyonkarahisar’ın tarihi, kültürel değerlerini keşfediyor. Ali Dökücü’nün resimleri kitaba ayrı bir değer katıyor.

İsteme Adresi: Sinada Kitabevi

Tel: (0272) 213 13 14

MEMLEKET MANZARALARI

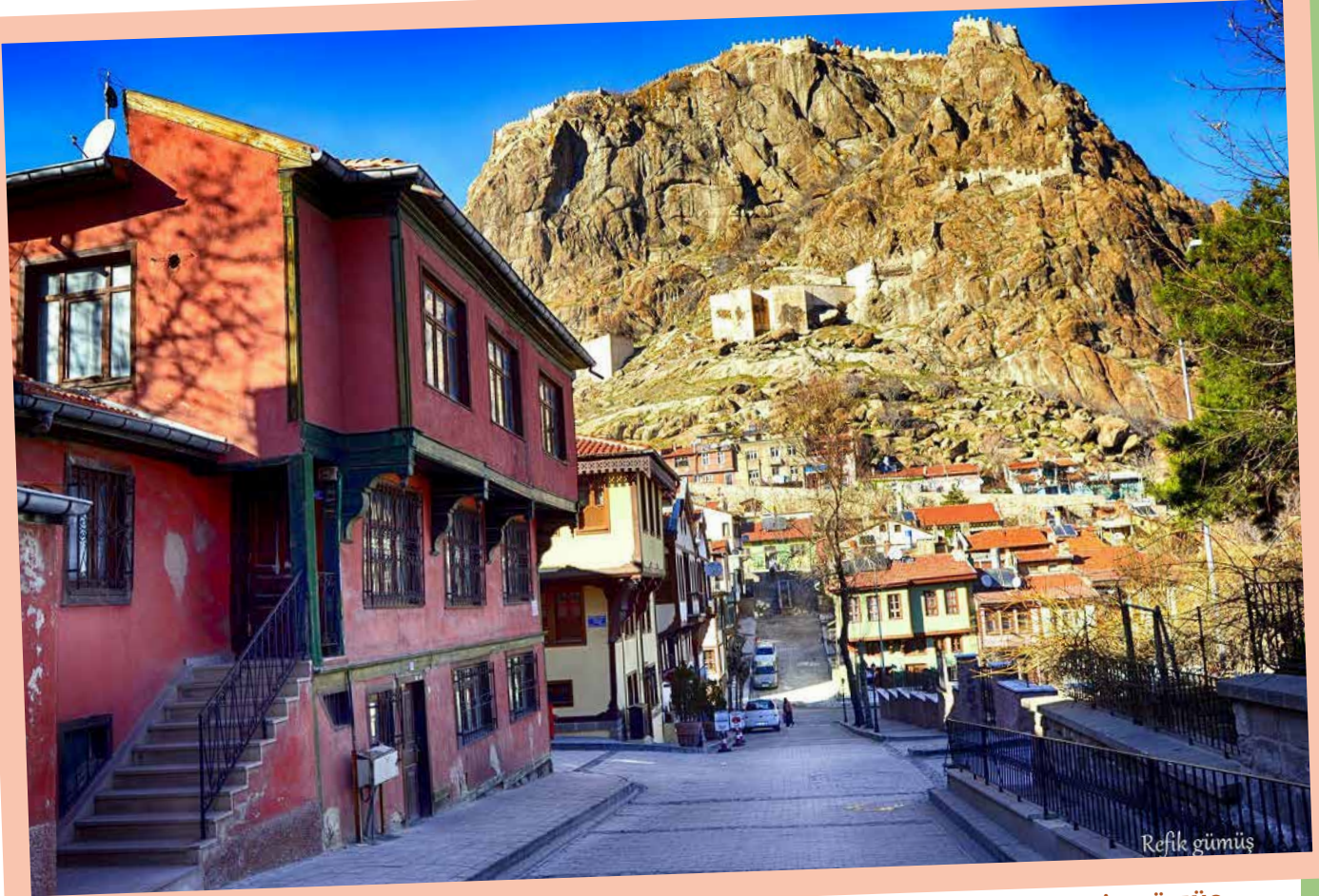
SADIK CEM AKIN

MUSTAFA TÜRK

NAIL DEMİR

REFİK GÜMÜŞ

AFYONKARAHİSAR MUTFAĞINDAN AĞZIAÇIK

MALZEMELER

2kg.Un
125 gr. İç yağı
1/2 kg. ayçiçek yağı
1 fincan sirke
1 yemek kaşığı yoğurt
Tuz ve su
İç için;
500 gr. Kıyma veya peynir
8 adet yumurta
1 adet maydanoz
tuz, karabiber

YAPILIŞI

Un, tuz sirke yoğurt ve su karışımı kulak memesi yumuşaklığında yoğrulur. Yoğrulan hamur iki eşit parçaya bölünür. Beze haline getirilir. Bezeler oklava yardımıyla açılır. Açılan hamurun üzerine eritilmiş iç yağı ve ay çiçek yağı karışımı sürülür. Katlanarak bir tepsiye konulur. Diğer bezeye de aynı işlemler uygulanır.

Katlanmış bezeler küçük kare parçalar halinde kesilir. Kesilen küçük parçalar oklava ile yuvarlak olarak asılır. Diğer tarafta iç malzemeleri karıştırılır. İç malzemesi açılan hamurun ortasına konulur. Kıymanın veya peynirin ortası görünecek şekilde kenarlar büzdürülerek kapatılır. Yağlanmış tepsiye sıralanır. Tepsi dolduktan sonra karışık yağla üzerleri yağlanır, önceden ısıtılmış fırına tepsiler verilir. Alt ve üst kızarıncaya kadar pişirilir. Biraz soğuyuncaya kadar bekletildikten sonra servis yapılır.